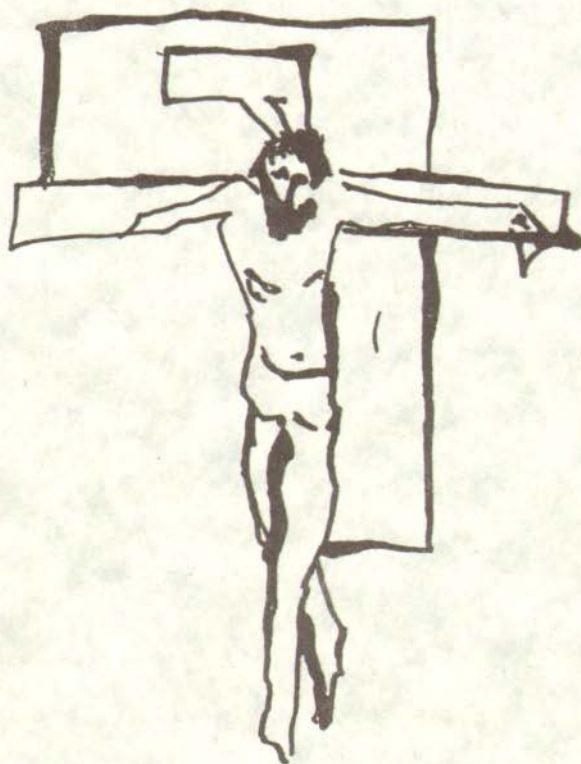

EDELÉNYI FÜZETEK 15.

**TALENTUMOM MEGŐRIZTEM,
GYARAPÍTOTTAM...**

Edelény, 1996

**TALENTUMOM MEGŐRIZTEM,
GYARAPÍTOTTAM...**

Három neves szuhogyi

**A KÖNYV MEGJELENÉSÉT
ANYAGILAG TÁMOGATTÁK:**

MARTINKÓ ESZTER

Budapest

Martinkó András Kulturális Egyesület, Szuhogy

SZUHOGY KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA

K Ö S Z Ö N J Ü K !

Ez a(z) 45 számú példány

**TALENTUMOM MEGŐRIZTEM,
GYARAPÍTOTTAM...**

**HÁROM
NEVES SZUHOGYI**

Edelény, 1996

EDELÉNYI FÜZETEK 15.

Összeállította, szerkesztette:

LAKI LUKÁCS LÁSZLÓ

A borító rajza:

DOBOG ZSUZSA

Szöveggondozás, korrektúra:

M. TAKÁCS LAJOS

Technikai munkatársak:

SLEZSÁK ZSOLT

TÓTH BERTALANNÉ

HU ISSN 0238 — 1842

ISBN 963 04 7075 6

Felelős kiadó: LAKI LUKÁCS LÁSZLÓ, a *VRHK igazgatója*

Készült a Városi Rendezvények Háza és Könyvtár számítógépes
szövegszerkesztőjén és sokszorosító műhelyében 1996-ban

FÁJDALMAK ERŐS FIAI

A könyves szakmában, kiadói munkatársak és kritikusok között él egy fordulat: „olyan könyv ez, hogy leszakad alatta az asztal” — szokták néha mondani, kifejezendő megkülönböztetett elismerésüket. Természetesen, ilyenkor egyáltalán nem az adott mű kilogrammsúlyára gondolnak...

Ha nem a vidéki magyar kultúrának az edelényi és környékbeli értékeit lassan egy évtizede, csaknem mindig méltó ügyekért lobogva-remegve, nem szünő igyekezettel felmutató, egyre szegényebb, egyre kilátástalanabb helyzetű, de fanatikus lázú néhány munkása; hanem egy gazdagabb és ismert könyvkiadó szakapparátusa — korszerűbb technikai háttérrel, csábítóbb kivitelben, reklámra is kellő pénzösszeget áldozva — jelentette volna meg az Edelényi füzetek 15., hosszabb időre valószínűen utolsónak maradó darabját, a *Talentumom megőriztem, gyarapítottam...* hatíves, szerény kivitelű, a kényszerű olcsóság árulkodó jegyeit magán viselő kis gyűjteményét, akkor az, a kellő érzékenységgű és biztos értéktudatú közönség számára — bizony mondom néktek — ilyen, a szó átvitt értelmében „asztalt rogyasztó” könyvvé lehetett volna; és bemutatása is, a kicsiny lépték ellenére, inkább országos, mint megyei esemény — lehetett volna... Tudjuk, már megszoktuk: így megyei jelentőségre sem vergődhet.

Jelentős pedig: a benne bemutatott három nagyszerű „örökható” férfinak a legnemesebb immanenciákat megtestesítő emberi tulajdonságai okán; általuk mindig szemérmesen elfödözött fizikai, de még inkább intellektuális és lelki szenvedésekkel teli életük, tiszta konokságuk, a magukra vállalt feladatokban makacsul helytálló, rendíthetetlen erkölcsi habitusuk okán; a szegény falusi kétkezi szülők nagyon mélyről jött ivadékaiként hihetetlenül sok erőfeszítéssel, következetes munkával megszerzett hatalmas racionális és transzcendens tudásuk és művészi kifejezőerejük, majd további fájdalmas lemondások és önfeláldozások árán kivívott tekintélyük okán. Tudván tudták azonban maguk is, hogy mindez csak tragikusan kicsiny, elszomorítóan elenyésző mértékben hathatja át, termékenyítheti meg a tágabb környezetüket; de minden megélt méltatlanságok s az

ismét és ismét lesújtó csapások közepette is, az életük végéig megőrzött hitetlen hit és reménytelen reménység belső tüznél megmelegedve, ki ugyan soha nem mondva, bizvást érezhették, hogy egy, a mainál méltóbb történelmi tudatú és viselkedésű Magyarország akár nemzeti példaképei közé is emelhetné őket; örök vigaszául az alacsony, sötét és szűk politikai korszakok szorításában életüket megélni kényszerült, magukat lépten-nyomon megvérző, vergődő nagy lelkeknek.

Sajdítom, a fenti reménységekből talán sohasem lesz halálon túli valóság; és tudom, hogy bármily szép és őszinte gesztusa is a „szűkebb haza” méltó gondolkodású és érzületű, nehéz körülmények között „lámpáskodó” tanult embereinek, hogy a három neves szuhogyi egyikének nevét most a szülőfalu általános iskolájának — csak a térben alacsony — homlokára írták; és hogy bármilyen szeretettel és féltő gonddal is készítjük elő Edelényben a könyv október 22-ei, „utólagos” bemutatóját — mert a „hármaskönyv” első kétszáz példányának az egyébként fontos helyesírási verseny és a kispályás labdarúgó mérkőzések közé „beszuszított”, az ünnepi meghívóban meg sem említett „bemutatója”, amint az általában mindenütt a világban történni szokott a kiváló erkölcsi és kivételes szellemi teljesítmények „mellékes” felmutatásának alkalmain, Szuhogyon sem érte, nem érhetette el a három nagyszerű életből szétsugárzó, általában az emberi faj méltó, „nembéli” túléléséhez nélkülözhetetlen támogató energiák szándékolt befogadását — itt Edelényben sem fogjuk célunkat elérni, azzal együtt sem, hogy a könyvbemutató, mint az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc negyvenedik évfordulója előestéjének városi könyvtári „nagyrendezvénye”, talán jobban reflektorfénybe kerül...

Bár nem vettem rajta részt, megélt tapasztalataim alapján még azt is tudni vélem, hogy a szülőfaluban az ünnepséget követő „kislagzi” bőséges traktáját élvező „hivatalosak” között is voltak, akiknek nemhogy kellő érzékenységük, de fogalmuk sem lehetett róla, — bizony, árva Bátyáim; András, János és vér szerinti József! — „méltóan” az atlanti elbutulás bézbólsapkás, videós és kokakolás villogó lármájában egyre mélyebbre merülő kicsi országunk mai méltatlanságaihoz; hogy a Ti szürkének, mert világi divatos élvezetek híján valónak ítélt életetek, annak a tartósan hétköznapi, éppen

ezért legnemesebb és legnehezebben követhető nagybetűs Heroizmusnak a továbbra is csak véka alól világló példája, amely a sokaság lelkében aligha foganhat meg, és még nehezebben válódhat önzetlen jótettekre...

Mellesleg, de nem mellékesen: az is megélt tapasztalatom, hogy a hazai úgynevezett rendszerváltás (változás?) szelét és vizét is azonnal a maguk malmaira hajtó régebbi, méltatlan párt- és állami tisztségviselők közül hányan és hányan törik térdeiket manapság templomok padozatán; olyanok is, akik az ötvenes és hatvanas években „bámulatos” ateista „elvi szilárdsággal” és „olthatatlan osztályharcos gyűlölettel” tették gúny tárgyává a hívőket, és alázták meg Isten valóban méltó szolgálait is. (Egyébként és többek között arról ismerszenek meg, hogy váltig figyelmeztetgetik munkatársaikat, leginkább alárendeltjeiket: „Hagyjátok már a múlt bűneinek emlegetését, ez nem visz sehová: nézzetek előre, csak előre! Már elfelejtették volna még a történelmi materializmus idevágó igazságát is?)

És ha már 1956 októberének negyvenedik évfordulójánál tartunk: hányan és hányan mondanak majd ez alkalommal is ünnepi beszédeket településeinken, és poharaikat de lelkesen köszöntik majd a most már általuk is dicsőnek mondott, levert forradalmunk hőseire azok közül is, akik fiatal korukban — most ne firtassuk, milyen indítékokból — részt vettek annak elfojtásában, illetve azoknak kegyetlen és törvénytelen megbüntetésében: majd utána harminc évig hirdették öblös hangon — az „ellenforradalmi bandák által elkövetett szörnyűségeket”...

Aki e helyen most felfortyan, mondván: miért keverek politikát és „ideológiát” abba a bevezetőbe, amely Martinkó András nyelvész és irodalomtörténész, Takács János jezsuita misszionárius és Takács József katolikus tudós pap emlékét igyekszik méltatni, annak így felelek: aki elolvassa az e könyvecskében tőlük közölt, látó és láttató erejű, nemes veretű szövegeket, a tiszta és tragikus életükről gyűjtött igaz információkat, az ráeszmélhet: túlzott áldozatvállalásokra kényszerítettségük, méltatlan háttérbe szorítottságuk, sűrű megaláztatásaik; pályájuknak nagy tehetségük és nagy jellemük ellenére — vagy éppen amiatt! — ki-nem-teljesedhetése, torzóban maradása éppen hogy az elviselhetetlenségig torz szociális és szellemi-etikai viszonyokat kikényszerítő barna-náci és vörös-bolsevista

diktatúrák hazai szálláscsinálóinak és lihegő kiszolgálóinak a megbo-csáthatatlan bűne volt. Igen, mondják: Isten megbocsát; én azonban nem hiszek az efféle bűnösöknek az őszinte megtérésében...

Ezt a kemény szorítást próbálta Szuhogy három neves fia is, a harmincas évektől a hetvenes évekig, tehát egész tudatos életében kikerülni, és ahol csak lehetett, valamennyit javítani az elfuserált hatalmak „eredményeitől” szenvedő osztályostársai sorsán; vagy amikor és ahol már ezt sem lehetett, Istenhez, azaz: az emberiség legtisztább lényegét megelevenítő teljes szimbólumhoz menekülni, fénylő nyomot hagyni az Időben, szűkebb hazájuknak, nemzetüknek, a világ jóakarató embereinek tenni róla tanúságot; hogy mégis méltó és érdemes vállalkozás embernek lenni, feltéve, ha nem silány perc-emberkéek vagyunk, hanem az örökkévalóság embereivé igyek-szünk, el-elkeseredve, bukdácsolva bár, amennyire ez egyáltalán megadatik a szegény földi halandóknak, épülni, válni: az örökkéva-lóság embereivé, nem is elsősorban a vallások, hanem a filozófia fo-galmai szerint; úgy, ahogy egykor az angliai Thomas More — ha jobban tetszik: Morus Tamás —, a tisztességéért, tisztaságáért, az igazán fontos értékek iránti hűségéért lefejezett, halála után négy-száz évvel szentté avatott humanista államférfi élte, tette, elsen-vedte.

A szuhogyiak is, mindhárman, ha nem is pontosan egyforma módon, de nagy árat fizettek *különb*-ségükért; ahogy elődeik és utó-daik hosszú sora is csak ezt tehette a múltban és cselekedheti a jö-vőben. Bizony, felebarátaim: szegénység, magány, meg nem értett-ség, üldöztetés a hó alatt maggá válni akarók — vagy talán nem is annyira akarók, csak kényszerből sorsukat emelt fővel vállalók —, a jövődő fehéreinek, az emberiség kovászainak mindenkori osztályré-sze e sártekén. Sokan érzitek, sőt: tudjátok, hogy a meg nem csúfolt Evangélium és az el nem torzított szocialista tanok szoros rokonság-ban vannak. De: megvalósultak-e, testté lettek-e már bárhol, bár-mely keresztény/keresztyén egyház gyakorlatában tartósan valaha is — talán az őskeresztény katakombák tündöklő homályában jó test-vérként, önfeláldozásban élő, üldözött hívő közösségek kivételével — Krisztus urunk kétezeréves tanításai? És voltak-e tiszta és hősies szakaszai a szocializmusnak? Eleinte talán: akkor és csak akkor, amikor a nevét zászlajukra vett pártok még nem jutottak nemhogy korlátlan, de semmilyen politikai és gazdasági hatalomhoz...

Nem magyarázok bele Martinkó és a két Takács sorsába és gondolkodásmódjába semmit. Megismétlem: olvassák, kérem, figyelemmel e kis könyvben foglalt vallomásos írásaikat és mérlegeljék elfogulatlanul életük tényeit; meg fognak győződni róla, hogy ők nemcsak jeles (Istentől megjelölt) homlokú keresztények voltak, de tiszta, becsületes, önzetlen, már-már mesebeli szocialisták is lehettek volna...

„Egyébként”: Martinkó András édesanyjáról írott szociografikus emlékezése Mórincz A boldog ember című regényével, és Kiss Lajos A szegény emberek élete című, kétkötetes klasszikus néprajzi munkájával egyenrangú. Takács János, jó megfigyelőképessége, népszere-tete, rendkívüli érzékenysége és visszafojtott líraisága okán akár „második” Kőrösi Csoma Sándorra, vagy Vlagyimir Arszenyjev-vé is válhatott volna. Nagybátyám, Takács József pedig semmivel sem alábbvaló gondolkodó, mint az általa egykor búcsúztatott Schütz Antal, vagy báró Brandenstein Béla.

Köszönet a római katolikus egyháznak és falusi papjainak, tanítóinak, hogy annak idején a szellemi felemelkedés lehetőségéhez juttatták a három szegény szuhogyi kisfiút; akkor is hála, ha — különösen a két Takács esetében — ezzel végérvényesen meg is határozták, „egyirányú utcává” tették egész életüket. Megint olyan világot élünk, amelyben hovatovább ismét csak a jóérzésű, népükhöz hű lelkészek és egyházak tehetség-felismerő és -gondozó munkája juttathatja magasabb szellemi pálya esélyéhez a szegénygyerekeket; és amely világban — a szovjetizált „szocializmus” bukása után — csupán a keresztényszocializmus lehet a megalázottak és megszomorítottak reménysége...

A Talentumom megőriztem, gyarapítottam... azonban a fentiekkel együtt sem a római katolikus egyházzal, sem annak az apológiája; ha nem is véletlen, de szándékunk szerint semmiképpen sem tekinthető középponti elemének, hogy Martinkó katolikus keresztény, a két Takács pedig „hivatásos” római katolikus volt.

Recenzióm, elismerem, szokatlan tartalmú és különös hangvételű; de nem tagadhattam meg önmagam — Takács József unokaöccse vagyok... Éppen ezért a végsőkhig elhárítottam a feladatot, hogy bevezetőt írjak neves földijeim, a fájdalmas erős fiainak gyűjteménye elé: a példányszám túlnyomó részét emiatt nyomtatták ki bevezető

nélkül. Túl sok személyes élmény, túl erős szellemi rokonság és utólagos lelkiismeret-furdalás köt Józsi bátyámhoz; és általa immár másik két „Bátyámhoz” is, hogy ne könnyeztem volna meg ötödszöri olvasásra is szöveggondozó munkám közben sorsukat és írásait... És túl friss még bennem az a seb is, hogy a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság Olaszországban megrendezett IV. hungarológiai kongresszusára, ahová három éve készültem Takács Józsefről tervezett előadásommal; el sem utazhattam a magam szegénysége és a szűkebb hazámban szóba jöhető esetleges támogatók ellehetetlenülése miatt...

Mégis-mégis: félre bú! Örvendjünk inkább, hogy a hitünk szerint országosan is jelentős, Szuhogyról felívelt „hármascsillag” együttállásának felismeréséhez és megismertetéséhez, e könyv szerényen teremő munkásaiként; hozzájárulhattunk.

(Edelény-Borsod, 1996. október 1-jén)

M.TAKÁCS LAJOS

*

TALENTUMOT KAPTAM.

Martinkó Andrásról

A *talentum* szó eredeti jelentése olyan súlymérték volt, amely több mint húsz kilónak felelt meg. A bibliai példázat már — jelentésbővüléssel — olyan talentumokról, azaz pénzüsszegekről szól, amelyek ekkora súlyú nemesfémekkel voltak azonos értékűek: az egyik szolga ennyit, a másik kétszer ennyit, a harmadik pedig ötször ennyit kapott, „kinek-kinek az ő erejéhez képest”, hogy gazdálkodjék vele, s majd számoljon el urának. Minden példázat értelme legalább kettős: az anyagi érték itt szellemi, lelki értéket is jelent, a kapott kincs szellemi, erkölcsi kincset, képességet, tehetséget is.

A mai korban, mint tudjuk, a szó már kizárólag a tehetség szinonímája. Ha jelentésének történetét Martinkó Andrástra vonatkoztatjuk, egyik tanulságunk az lesz, hogy a talentum-példázat kettős-

sége órá nem áll: ő nagy szegénységben volt nagyon gazdag; az ő életét egyszerre jellemezte az anyagi nélkülözés és a szellemi gazdagság. Manapság, amikor országosan nehéz helyzetben vannak és napi gondokkal küszködnek a szellemi és a fizikai munka emberei, kötelező olovasmányként kellene megjelölni Martinkó Andrásnak az Edelenyi Füzetekben újra megjelent, *Anyám egy napja* című visszaemlékezését. Nem azért, hogy egyre rosszabb helyzetünkre találjunk benne vigasztalást, hiszen a miénknél jóval nagyobb anyagi nyomorúságról van ott szó: elsősorban azért, hogy ne keressünk, ne keressünk körülményeinkben felmentést arra, amit szellemi, lelki, erkölcsi téren elmulasztunk.

Martinkó András életművéről beszélve legelőször is ezt kell hangsúlyoznunk. Az ő erkölcsi példájára, hallatlan idealizmusára, puritán életvitelére és kimeríthetetlen tudásszomjára van mindennekelőtt szükség ahhoz, hogy mi a saját nehézségeinken felülemelkedhessünk. Enélkül ő sem kerülhetett volna Szuhogyról a mezőkövesdi gimnáziumba, onnan a pesti bölcsészkarra és az Eötvös-kollégiumba, s ösztöndíjasként Párizsba, hogy aztán tudós tanárként és kutatóként adhassa tovább, Rozsnyón és Ungváron, gimnáziumban és egyetemen, az Eötvös-kollégiumban és az akadémiai intézetekben, szóban és írásban, eszményeit és munkásságának eredményeit. Tisztában volt azzal, hogy nyelvünk maga is kincs, éppúgy, mint irodalmunk története; hogy múltunk is tele van feltárandó kincsekkel, hogy a kapott talentum és a választott tudós tanárság összeköti a múltat és a jövőt. Egyetemi tanára, Horváth János szavaival: „Egyik kezével minden jóra való ember valaki másét fogja a múltban, s érzi benne a biztatást; a másik kezét pedig kinyújtja, s várja, hogy általa a lánc tovább folytatódjék. Belefogózni a múltba, de zsebre dugni a másik kezünket: azt jelentené, hogy cserben hagytuk elődeinket, megcsaltuk a holtak reményéseit.”

Most már ő is a múlt nagy emberei közé tartozik, minekünk pedig lehetőségünk van arra, hogy az ő kezét fogjuk, és megérezzük benne azt a biztatást, amelyre nagy szükségünk van. Másik kezünkkel tovább kell adnunk az ő örökségét: szegénységére való büszkeségét és szellemi gazdagságából következő alázatát, azt a hálát és tiszteletet, amely szülőföldjéhez kapcsolta, azt a tudós érdeklődést, amellyel ennek a tájnak a nyelvjárásához, szókincséhez, tájnyelv-

hez fordult, immár a Nyelvtudományi Intézetben folytatott kutatásainak tapasztalatával. Ahogyan édesanyja mindenki-vel és minden-nel elbeszélgetett, így az állatokkal, tárgyakkal, nappal, széllel, eső-vel is, Martinkó Andrást minden érdekelte. Ő nagyon jól tudott kér-dezni, s ez minden tudomány alapja. Az egyre inkább specializálódó világban nem zárkozott be egyetlen író vagy korszak kutatásába: őt leginkább azok a nagy összefüggések foglalkoztatták, amelyeket egy verssor rejtett szépségei is összefoglalhatnak. Irodalom és nyelv, köl-tő és világlátás, alkotáslélektan és szöveg, mű és közönség kapcsola-tairól szólt könyveiben, tanulmányaiban, előadásaiban. Az, aki be-szélgethetett vele, akár utolsó munkahelyén, az Irodalomtudományi Intézetben, akár lakásán, utolsó éveiben, nehezen tudott elköszönni tőle, annyira elragadta a világgal való kapcsolatának állandó eleven-sége és élénksége, amely az életet nagy találmánynak és rejtvényfej-tésnek fogva fel, felfokozott izgalommal nyomozott a megfejthetet-len kérdések után, amelyek, tudjuk, nem csökkennek, hanem szapo-rodnak a kutatás során.

Ő nemcsak azt mondhatta el, hogy talentumot kaptam, hanem a most megjelent kötet címét is: *Talentumom megőriztem, gyarapítottam...* Mindazok, akik kaptak ilyen kincset, képességet, tehetséget — s valamennyit mindnyájan kaptunk —, be kell, hogy álljunk abba a sorba, amely összeköti a múltat és a jövőt. Ezt szolgálja a Martinkó András Közművelődési Egyesület, azt a róla elnevezett szuhogyi is-kola, ezt a most bemutatott könyv, ezt az Irodalomtörténeti Intézet-be került hagyaték, s ezt az a Martinkó-díj is, amelyet ezentúl min-den januárban megkap a megelőző év legjobb XIX. századi tanul-mányának írója. Intézetünk ezzel kíván az életében sokat mellőzött, de kutató személyiségével, tudós etikájával és egész életművével példaadó Martinkó Andrásnak emléket állítani.

KOROMPAY H. JÁNOS

*

MARTINKÓ ANDRÁS

nyelvész, irodalomtörténész

MARTINKÓ ANDRÁS (Szuhogy, 1912. szept. 22. - Bp., 1989. febr. 1.): nyelvész, irodalomtörténész. A budapesti egyetemen mint az Eötvös Kollégium tagja végezte tanulmányait. 1938-tól Rozsnyón, Ungvárt, végül Budapesten tanított, 1950-től az MTA Nyelv- tudományi Intézetében, 1956-tól az ELTE idegen nyelvi lektorátu- sán dolgozott. 1959-től nyugalomba vonulásáig az MTA Iroda- lomtudományi Intézetének volt munkatársa. Márton András néven több elbeszélése jelent meg.

Munkái: Báró Kemény Zsigmond pályafordulata, Pécs, 1937; A prózaíró Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése, 1965; Petőfi éle- tútja, szerk. 1972; Költő, mű és környezet, Kérdőjelek a Petőfi iro- dalomban, 1973; Teremtő idők, tan., 1977; Értjük vagy félreértjük a költő szavát?, tan., 1983; Az Ómagyar Mária-siralom hazai és eu- rópai tükrében, Bevezetés és vázlat, 1988.

Irodalom: T. ERDÉLYI Ilona, ~, Petőfi életútja, Kr 1972; MEZEI Márta, ~, Petőfi életútja, ItK 1973; SZIGETHY Gábor, ~, Költő, mű és környezet, It 1976; MEZEY Márta, ~ tanulmányai, Kr 1978; Irodalomtudósaink fóruma, ~ sal beszélget SZÖRÉNYI László, Je 1979; BARTA János, Egy tanulmánykötet margójára, ItK 1980; KISS József, ~ hetvenéves, ItK 1982; SZÖRÉNYI László, A kíváncsi ember, ÉI 1982. 39. sz.; CSÜRÖS Miklós, ~, Értjük, vagy félreértjük a költő szavát?, It 1984; BÜKY László, ~, Az Ómagyar Mária-siralom hazai és európai tükrében, M Nemzet 1989. ápr. 17.; SIPOS Lajos, Meghalt ~, ÉI 1989. 6 sz.; SZÖRÉNYI László, ~, ItK 1989.

Fe. K.

[*Az Új Magyar Irodalmi Lexikon (1994) nyomán*]

Beszélgetés a 75 éves MARTINKÓ ANDRÁSSAL

Édesanyjáról írt etno- és szociográfiai hitességu irodalmi remekléséből (Kortárs, 1987. 8.) tájékozódhatunk a felsőborsodi kilencgyermekes bányászcsalád ma már szinte hihetetlen szegénységéről, amelyből származott. Megható szubjektivitással emlékezik a mezőkövesdi gimnáziumra is, a „szegények iskolájá”-ra, ahol — vallomása szerint — a legtöbbet kapta szellemi-erkölcsi fejlődése megalapozásához.

Századunk első felének szellemi elitképző intézménye: az Eötvös Kollégium, francia állami ösztöndíjjal a Sorbonne és (kitüntetéses diplomával) az állástalanság után vidéken — az átmenetileg visszatért Felvidéken (Rozsnyó, Ungvár) — majd 1945-től a fővárosban több évi tanárkodás következik, melynek függetlenségét és szépségét nem hajlandó felcserélni a felkínált igazgatói székkal.

Az új világban igencsak előnyösnek számító származása, felkészültsége, nyelvtudása az érvényesülés gyorsan ívelő útját kínálná számára, de inkább a kevésbé látványos, fáradságos — sok tekintetben a középkori szerzetes névtelenségére emlékeztető — szótárszerkesztési munkát vállalja a Nyelvtudományi Intézetben 1949-ben. Tevékenysége azonban kiterjedt az interdiszciplináris filológiának (jelentés- és stilisztika, poétika, műfaj- és irodalomelmélet, stb.) az irodalommal határos területeire (is), s ez a hajlama egy évtized múltán az Irodalomtudományi Intézetbe viszi.

A hazai tudománytörténetben talán mindmáig egyedülálló jelenségként, személyében jól megfér, egymást támogatva és kiegészítve, a nyelv- és irodalomtudomány. Ebből a ritka találkozásból született többek között az a nagyszerű (kötetben is megjelent) előadássorozat, melynek keretében az elkötelezett *tanár* az egész ország rádióhallgató egyetemének — „nem középiskolás fokon” — elemezte *irodalomunk* legismertebb költeményeinek *nyelvi*-jelentéstani nehézségeit és félreértéseit.

Irodalomtudósként (bár nem szereti, ha „tudós”-nak nevezik), a felvilágosodás és romantika korát, benne — úgyis mint intézeti feladatot — elsősorban Petőfi Sándort és életművét, mellette Csokonai, Berzsenyi, Vörösmarty, Madách, Kemény Zsigmond, Ady, stb. alkotásait és személyiségét igyekszik közel hozni korunkhoz sokágú — alkotáslélektani és irodalomszociológiai, művelődéstörténeti és gyakran a természettudományokat is a műelemzés körébe vonó — kritikai fejtegetésekkel. De ugyanakkor — s ez megint szokatlan a szakosodó tudományban! — foglalkozik a régi irodalommal, monográfiát ír középkori nyelvemlékünk, az Ómagyar Mária-siralom keletkezésének világirodalmi, vallástörténeti, stb. összefüggéseiről, kutatva: hogyan lesz a nyelvből művészet? Mindezt kiegészíti napjaink irodalmát is figyelemmel kísérő kritikusi tevékenysége, melynek eredménye — egyebek közt — Galgóczi Erzsébet és Sütő András „fölfedezése”.

De nemcsak a tudományágak és -szakok nem válnak el benne élesen, hanem a tudomány és művészet sem: diákkorától kezdve novellákat, elbeszéléseket ír, különböző nyelvekből regényeket fordít — a rejtelkedő tudós szerénységével: álnéven.

Nem a „99 könyvből egy századikat” író egyetemi tanár és akadémikus típusa, hanem a világra rácsodálkozó, minden *újra* fogékony, *sokoldalú* érdeklődésű, a szépirodalomtól is megfertőzött *kreatív* alkat, kielégíthetetlen kíváncsisággal a külső tárgyi világ és az ember belső világának titkai iránt, aki igyekszik választ adni a világ által föltett kérdésekre — amint egy helyütt vallja magáról.

Ennek az etikai magatartásban és munkában egyaránt rendíthetetlenül következetes életútnak fontosabb állomásait nem címek, rangok, kitüntetések jelzik, hanem azoknál sokkal maradandóbb, változatos témájú és műfajú alkotások, melyek mélyenszántó alaposságukkal éppúgy kitűnnek, mint a szemléletmód komplexitásából fakadó újszerű megállapításaikkal; a széppróza körébe vonható írásai, emlékezései pedig dokumentatív erejű, valóság-hű korfestésükkel és jellemábrázolásukkal. Jelenleg is kiadás előtt áll több tucat ívnyi kézírata, és a munkás évtizedek során felgyülemlett feljegyzések, cédulák ezrei várják a tudományos feldolgozást. Századunk első és második felének nagy részét egyaránt átfogó emlékezetének kimeríthetetlen tárháza pedig mint eleven kútfő, hiteles forrásul szolgál letűnt és mai világunk társadalmi-

kulturális viszonyainak jobb megismeréséhez. Szívből kívánjuk, hogy felsorolhatatlanul sok tervéből minél többet tudjon megvalósítani szellemi-erkölcsi gazdagodásunkra!

*

Fölkeresvén a Vérmezőre néző szerény budai lakásában — ahonnan ritkán mozdul ki — föltettem néhány kérdést a 75 éves Martinkó Andrásnak, a háromnegyed-százados mezőkövesdi gimnázium büszkeségének, egyik legkiválóbb diákjának:

A mezőkövesdi gimnázium jubileumi évkönyvében „Az én iskolám” címmel — terjedelmi okokból kissé rövidítve — megjelent és az ünnepségek során a sajtóban is többször idézett remekbe szabott összefoglaláson túl mi az, amit emlékeid tárházából gimnáziumi és általában diákéveidből előhívnál?

Szeretném elmondani, hogy egész életem során Mezőkövesden voltam nemcsak a legboldogabb, de a leggazdagabb is. Igaz, nagyon sokat dolgoztam: 14 éves koromtól rendszeresen tanítottam, minden napom egész délutánja ezzel telt el; az utolsó évben már helyettesítettem néhány tantárgyban a kikérdező tanárokat is a konviktusban, hol egyébként megvolt az ingyen kosztom is. A sok instruálásért kapott összegeket Bayer Róbert igazgató úr kezelte, s minthogy csak a legszükségesebbre költöttem, 1932-ben, mikor leérettségiztem, mintegy 2000 pengő megtakarított pénzzel mehettem haza. Ez a világgazdasági krízis mélypontján kimondhatatlan nagy pénz volt, egyetemi éveim alatt mégis a legnagyobb szegénységben éltem. Az ellentmondás feloldása: szüleim a megtakarított pénzem felhasználásával a régi nyomorúságos (vert földes, kisablakos, stb.) viskó helyett — ahol az ajtónak „fából volt a kilincse, s madzag a húzója”, mint a népdalban — kissé nagyobb házikó építésébe kezdtek azzal az indoklással, hogy mint „tanult úri” ember, a régi nyomortanyán mégsem fogadhatom „előkelő” ismerőseimet, és azzal a biztatással, hogy ha a későbbiekben szükségem lesz pénzre, majd valahogy előkerítik. De bizony, a továbbra is súlyos gazdasági körülmények miatt, ezt nem tudták megtenni. Az a 100 pengő, amivel Budapestre utaztam, hamar elfogyott. (Csak az I. félévi beíratási és tandíj 60 pengő volt!) A Szandtner jogi professzor által vezetett egyetemi Segítő Egylethez — állítólag — már későn fordultam, nem jutottam

még ruhasegélyhez sem. Továbbra is a mezőkövesdi Dudás szabótól vásárolt rövid, matyó téli bekecsben jártam. A bölcsészkarri segítő kassza is (számomra) kimerült. Gombocz Zoltán professzor saját zsebéből adott néhányunknak 20-20 pengőt. Nem tudtak kiközvetíteni tanítványt sem, aztán valami belülről mindig visszatartott a korabeli „bajtársi” egyesületektől, nem fordultam gyámoltalanságomban ahhoz a folyóirathoz sem, amelynek pályázatán pedig még középiskolás koromban díjat nyertem. Kapupénzre való sem maradt már a zsebemben, még arra sem gondolhattam, hogy karácsonykor hazautazzam. Egyedül töltöttem a kollégiumban az ünnepeket néhány külföldi hallgató társaságában. A tanév befejeztével végül is 300 pengő tartozásról kaptam számlát a kollégiumtól. Ennyi pénz előkerítésére semmi lehetőségem nem volt, s ebben a szorult helyzetben ismét a mezőkövesdi gimnázium igazgatója segített ki: honnan, miből — máig sem tudom — de rendelkezésemre bocsátotta az összeget (soha vissza nem kért „kölcsön” formájában), sőt a nyár időtartamára még tanítványokhoz is juttatott.

A II. tanévtől — tanulmányi eredményeim alapján — már nem kellett kollégiumi díjat fizetnem, a III. tanévtől pedig fordulat állt be az életemben: a budapesti francia kereskedelmi attasét tanítottam magyar nyelvre az akkoriban szokásos óradíj többszöröséért (4 pengőért óránként) — igaz, olyan eredménnyel, hogy az egyik újság is megemlékezett róla. (Sajnálatos, hogy az attasé, mikor megtudta, hogy Rozsnyón tanítok, lefasisztázott azért, mert Csehszlovákiától elszakított területen vállaltam állást. Hiába írtam meg neki, hogy Rozsnyó ezer éven át Magyarországhoz tartozott, ezzel szemben a versailles-i békeszerződésben Franciaországnak ítélt Elzász és részben Lotharingia sohasem volt francia terület!)

Sokszínű tevékenységed, tudományos kutatási témáid köréből mit érzel legközelebb a szívedhez, szellemi-lelki alkatodhoz, egyéniségedhez, és mit tartasz munkásságodban a legértékesebbnek, legmaradandóbbnak?

Nehéz erre válaszolnom, de talán a tanári munka volt a legkedvesebb számomra — legalábbis a 4-5 évtizeddel ezelőtti körülmények között. Soha nem is kívántam más lenni, és talán meg is maradok a pályán, de a megváltozott iskolai atmoszféra nem felelt meg az egyéniségemnek, a tanári munkáról kialakított elképzelése-

imnek. Az egyetemi tanulmányokat követő gyakorlóévben, az első magyaróra befejezése után, vezető tanárom, Alszeghy Zsolt néhány perces hallgatás után meghatódva magához ölelt azzal, hogy „Magát az Isten is tanárnak teremtette!” Lehet, hogy ez ma esetleg nem számítana a legnagyobb dicséretnek, de valószínűleg igaza volt. (Megtudtam később azt is, hogy jó minősítést írt rólam, amelyet senkiről sem, de ennek ellenére az álláskérelmek kötegének legaljára kerültem, kitűnő diplomával a kezemben — egyedül Eötvös-kollégista évfolyamtársaim közül — „állástalan diplomásként” tengődtem instruktorkodásból, és csak az ország megnagyobbodásakor juthattam álláshoz.)

Az ún. „szépirodalmi” tevékenységemben elsősorban a novella vonzott, az ún. tudományban pedig az a munka, ami az irodalmi művet a nyelvtudomány segítségével megvilágítja, közelebb hozza. Lehetne talán szövegelemzésnek nevezni, de inkább a nyelvi valóság külső burkának felfejtéséről van szó. Szövegmagyarázó hajlamom kiélésének (korán lenyesett) terméke volt az „Értjük, vagy félreértjük a költő szavát?” című népszerű kis kötetem. Egyébként nagyon szeretem mindazt, amit csinállok, s így a válaszáadásban — hogy mit érzek magamhoz a legközelebbnek? — a „Melyiket a kilenc közül?” kétségei között viaskodom.

Az olyan kérdésre pedig, hogy mit tartok munkásságomban a legértékesebbnek, legmaradandóbbnak — ki tudna válaszolni? Az érték és maradandóság az idő függvénye. Az irodalomszociológia végez olyan vizsgálatokat, hogy egy író meddig marad a közönség érdeklődésének tárgya. Elriasztó, egyenesen hátborzongató eredményekre jutottak a szépirodalomban: mintegy 50 ezres sokaságot felölölő vizsgálat nyomán megállapították, hogy ezer író-költő közül haláluk után 20 évvel legfeljebb egy akad, akinek a nevére a közönség nemcsak emlékszik, hanem 2-3 művét meg is tudja nevezni. A tesztek biztonsága szerint csak az irodalomban jártas ember tud háromnál több alkotást megjelölni — legalábbis a költészetben. Nagy szerénységre intő híres felmérés volt az is, amikor az volt a kérdés, hogy maguk a szakemberek is saját szakjukban hány Nobel-díjast tudnak megnevezni. A tudományban — és az élet más területén is — egykor egekig magasztalt nagyság(ok)ra néhány évvel haláluk után alig emlékszik valaki. Óriási szerénytelenség kellene tehát

a kérdés megválaszolására. A jelen és az én nem tud, nem tudhat megbízható választ adni.

Nem kis szerénységgel — de tudva azt, hogy a lángelme szemléletesebben fogalmaz, — az érdem, a teljesítmény „maradandóságának” illusztrálására Arany János: Honnan és hová? c. verséből idézem a befejező sorokat: „Földi pályám... Annak, immár vége lesz, / Vissza senki nem idézi, — / S rövid foglalatra ez: Az emberek ráveték / Pillantásukat egy percre, / A jövőre nemzedék, / Mely se kérdezi tán, se tudja, / Nem is igen lesz rá gondja; Hogy itt éltél, s a tömegben / Én is lantot pengeték, / Mély homályban, éjfél tájban / Kis fény is, ha nagyra tetszik, / Hogy a föld körén bolyongtam: / Egy barátját én is vontam.”

Én nem barátját, csak talán karcolást, ha vontam...

Mennyiben vagy elégedett, vagy elégedetlen az életben elért eredményekkel?

A kérdésre a választ két részre kell osztanom. Először valamit az *objektív* elégedetlenségről. Az esélyek az életem nagy részében nem voltak egyenlők: a képesség diszkriminatív háttérbe szorítása régen se ment ritkaságszámba, de korunk egyik legjellemzőbb vonása. Egész felnőtt életem során, minden eredményért, másokhoz képest, két-háromszoros erőfeszítést kellett tennem. Senki sem lehet elégedett — egyetlen ún. „nehéz ember” sem —, ha 10-20 év után éri esetleg el azt, amit másnak tenyéren kínáltak fel. Most már keresnék azoknak a segítségét, közreműködését, akiket eddig háttérbe szorítottak és a kontraszelekció áldozatává tettek. De ezeknek, akiket most próbálnak előráncigálni, kb. egyharmada hajlandó csak előjönni a kitaszítottságból, a többség belefáradt, tönkrement, megbénult.

Bár sokan nem akarják tudomásul venni, de ettől függetlenül az életben létezik balszerencse, „pech” is. Én a balszerencsés emberek közé tartozom — de csak Mezőkövesd után. Ha életem során elbizakodtam, hogy az tartogat még számomra örömet, boldogságot, a legváratlanabb időben és téren rám mért csapása évekre megbénított. Valamiféle furcsa, irracionális erő — a feletteseken, intrikákon túl — e csapásokkal mindig fejbe kólintott, nem engedte, hogy előbbre jussak. Nem voltak pedig nagy terveim az életben: a család-

nak, gyerekeimnek kívántam élni, és mellékesen írogatni. Kilencgyermekes családból származtam, így gondolkodásomban természetes volt a sok gyerek. S a sors ezen a ponton támadott meg a legjobban: négy gyermekem közül két fiamat elvitte. Sokan az ilyen csapás után folytatják az életet, a sikerben, elismerésben, anyagi előmenetelben némi kárpótlást találnak, én egy-egy haláleset után kiüresedtem, évekig nem tudtam dolgozni.

Persze nem lehet mindent a balszerencsére fogni: az élet által nyújtott esélyt ügyesen kell megragadni, nem szabad mulyának lenni. És most rátérek a kérdés második felére, a *szubjektív* elégedetlenségre, amely minden alkotó típusú embernél természetes jelenség. Rendszerint az élet vége felé merül fel abban a formában, hogy „adósságaim vannak, de az élet rövid”. A legjobb példa erre megint csak Arany János — bár természetesen ezúttal sem akarom magam vele összehasonlítani —, amint az *Epilógusban* írja: „Mily temérdek munka várt még!... / Mily kevés, amit beválték”. Vagy, mint Babits Mihály kéri Jónás (szájába adott) imájában: „Óh bár adna a Gazda patakom / sodrának medret, biztos utakon / vinni tenger felé... / ... / Hogy ... megtaláljam... / a régi hangot s szavaim hibátlan / hadsorba állván, mint Ő súgja, bátran / szólhassak... / és ne fáradjak bele estelig / vagy míg az égi és ninivei hatalmak / engedik, hogy beszéljek s meg ne haljak. /

Még egyetlen tisztességes alkotó ember sem halt meg úgy, hogy — hite szerint — mindent megvalósított volna, amit maga elé kitűzött: a tömérdék kimondásra váró mondanivalónak a halál útjában állt. Nem kivétel még Shakespeare, Goethe, Tolsztoj sem. Szégyellném magam ezekkel egy sorba állítani, de legalább 20-30 könyvre való ötletem, gondolatom van együtt. Permanens szegénységem miatt ugyanis egyetlen szórakozásra tellett életemben: a gondolkodásra. Másoknak az utazás, színház, mozi, társasági élet, sport jelentette a szórakozást, nekem egyetlen örömöm volt: a gondolkodás. Örülök, ha valamit meg tudok még menteni gondolataimból.

Fölmerül a szabványos, elmaradhatatlan kérdés: mik a terveid?

Ebben a korban már szerénytelenség tervekről beszélni; alig többek azok vágyaknál. Elsorolhatnám a „terveket”, de sok időbe kerülne, és kár olyasmiről beszélni, amiből valóság aligha lesz. Muta-tóban és példaképpen futólag utalhatnék egy-két „tervre” a sok

közül. Az Ómagyar Mária-siralomról most befejezett könyvem után felmerült újabb szempontok alapján egészen más megvilágításba is lehetne helyezni az egész kérdéskört, de a négyszeri átírás után most már jelenjék meg a könyv mostani változatában.

Balassi Bálint egyik versében „drágalátos palotám”-nak nevezi (egyik) szerelmét, Júliát: senkinek sem tűnt fel ez a nyugateurópai irodalomban szokatlan hasonlat. Nem tudtak rá magyarázatot adni a turkológusok sem, pedig Balassi — aki mellesleg törökül is tudott — török „nótára”, azaz mintára írta versét. Scheiber Sándor, a zsidó folklór kiváló tudósának tájékoztatása szerint a keleti, így a héber költészetben is — egyebek közt a Bibliában is — mindennapi dolog, hogy értékes tárgyhoz, dologhoz, így pl. házhoz, palotához is hasonlítják a szerelem tárgyát. Szép, de éveket kívánó vizsgálódási téma lehetne például — a keleti s középkori lovagi, stb. költészet összehasonlításával —, hogy milyen szépen elhatárolható földrajzilag egy-egy nép, kultúrtáj költészete annak alapján, hogy milyen metaforákat használ.

És most egy kevésbé szokásos, inkább csak játékos kérdés: ha az életet újra kezdenéd, mit csinálnál ugyanúgy, mit másként, és miért?

Mínthogy semmi sem történhetett volna másként, mint ahogy történt, a kérdésre nem is lehet válaszolni, csak játékból. A játékból formált egyik válaszom az lehetne, nem tanultam volna tovább, hanem, miként apám és testvéreim, bányászként éltem volna igénytelen egyszerűségben, és bizonyosan boldog lettem volna. Engem korántsem a tudománysszomj vezetett: az „urakat” irigyeltem, mert jókat ettek, kényelmes körülmények között laktak, stb.

De ha már tanultam, az iskola elvégzése után leginkább a száműzetésben élő Mikes Kelemen életformája felelt volna meg nekem: az elemi életszükségletek biztosítottságának körülményei között dolgozni, írni magamnak, közönség igénye nélkül. Ahogy a fa nem az embernek — csak úgy magának, a maga örömeire — virágzik és hoz gyümölcsöt... Hogy is mondja Arany János: „...nem a hírért, nem a dicsőségért, / Nem hogy a világnak üssek vele cégért...” Az én ifjúkoromban kitűnő alkalom lett volna ilyesmire a szerzetestanári pálya. Gondoltam is arra, hogy a gimnázium 6. osztályának elvégzése után jelentkezem Egerben a cisztereknek. Bayer igazgató úr azonban

megkérdezte: miért akarsz elmenni, nincs meg itt mindened? Ráérsz odamenni érettségi után is, ha még mindig lesz hozzá kedved. Az érettségi után azonban már nem volt ilyen vágyam. De ha odamentem volna, 1945 után a szerzetesi Rodostóból is feliasztottak volna.

Mit üzensz a Mezőkövesden immár több, mint negyedszázada évenként megjelenő Matyóföld olvasóinak?

Nagyképű ember az, aki úgy képzei: lehet olyan üzenetet küldeni, amely mindenkinek szól. Csak az egyes embernek lehet üzenni. Aztán nem kevés bölcsesség is kellene az üzenethez. Az öregeknek ugyan bölcsességet tulajdonítanak, de szellemes írók már többször megírták, hogy a tapasztalatból születő bölcsességnek csak maga a tapasztalatszerző vehetné hasznát, — de számára már késő, másnak meg saját testre szabott bölcsesség kellene. Más tapasztalatából, bölcsességéből senki se tanulhat, — akármilyen okos is.

Ezen az enervált és kissé talán cinikus állásponton túl azonban mégis azt üzenem: vegyék észre, hogy nagyon termékeny föld Mezőkövesd és a Matyóföld; sok derék, tisztességes, tevékeny embert nevelt ki magából, akiket az országban mindenütt meg lehet találni. Büszkéek lehetnek rájuk, és ezeknek a példáját kövessék erkölcsi, etikai értelemben értve a példát. De talán nem egészen világos ez. Én, ha valamit nem tudok pontosan megfogalmazni, mindig a költőkhöz fordulok. Így most — befejezésül — Tóth Árpád: A test csodája című verséből idézek:

„Vázlatok vagyunk valaki kezén, / A sok torz vázlat szemétre kerül, / De hátha egyszer teljesül a mű, / Hátha az ember végre sikerül!”

Kívánom, hogy mennél több olyan ember teremjen ott a Matyóföldön, aki nem a szemétre kerül, hanem akikre azt mondhatjuk, hogy embernek sikerült !

[Matyóföld: A Mezőkövesdi Városi Művelődési Központ irodalmi és néprajzi munkaközösségének kiadványa, 1988. p. 38-46.]

Teremtő idők

A 75 ÉVES MARTINKÓ ANDRÁSNAK

1. Vallomás

Mennyit fáradtam fölfelé... Nem a hírért.
Látni akartam s láttatni. Ha megkísért,
kínál illatos nagysággal ez a világ,
munkám javával felelek: Íme, reád
ez a teremtő igyekvés várt s megtisztelt
igaz fájdalom rangjával s megkeresztelt
vízzel: könnyekkel, verejték-gyöngyeivel.
Hazát leltem-e, szerelmes rögeivel,
s otthont a műnek, mely fölött ott áll nevem?
Ha most búcsúznom kellene, mily eleven
élet szökne föl nyomomban ebből a földből
máris... Felnőne belőle, dús véremből
mind az új, szomjas nemzedék. Talentumom
kaptam. Számolni kész vagyok és jól tudom,
áldott erővel szívemben alkottam tovább, amit
kezdte, Teremtő, — időtlen szándékaid.

2. Ajánlás

Nem az Öregek, hanem az Esti dal szól
bennem, ha reád gondolk. És válaszol
csendben, föltárul és élni kezd örökséged,
múló időn túl: nagyszerű tisztességed
zene, amelyben felhőtlen árad reánk
hangod, a Planctus, sorsunk és zsoltár-imánk.

Kínna! szűlt fia!at szomorúságodra neveltél;
Ínségben nőttek nagyra könnyűid alatt.
S a szükség őket szanaszét ragadozta: hanyatló
Napjaidat nem volt, aki derítse, közel.

Óh végetlennek kell lenni az üdvnek egekben,
Hogy kielégítsen földi keserveidért.
(Vörösmarty Mihály: A szegény anyja)

MARTINKÓ ANDRÁS

Anyám egy napja

A mintegy 28.000 napból, melyet anyám élt, persze nem választhatom akármelyiket. Hiszen — ha nem tudom is elképzelni — ő is volt fürge gyermeklányka, majd férjhez adandó jány, volt magát a tükör (otthoniul: „tyűkör”) előtt csinosítgató („pintyózó”), haját nyállal simogató menyecske, egy-két gyerekes fiatal anya, és volt a szüségától szanaszét (Kanadától a Másvilágig) ragadozott gyermekei nélküli öregasszony. 1945 után az ötven évnél is több bányamunkát (+ négyévi háborús szolgálatot) teljesítő apámmal együtt 250 (majd özvegyként: 125) forint nyugdíját szépen beosztva már csak azt várta: mikor köszön be (s beköszön-e) valamelyik gyermeke hozzá.

Életének ezek a korszakai aligha különböztek sokban az odavaló más fiatal lányétól, asszonyétól vagy szegény öreg néniétől, de bizonyára már fiatal korában kristályosodtak ki azok az irányítói, vezetői, munkabírási, értelmi, erkölcsi képességei, melyeknek elismerésére én egy Kossuth-díjat sem tartottam volna soknak. (Igaz ugyan, hogy ha életében munka nélkül csak egy pengőt kapott volna is, rögtön szétosztotta volna köztünk.)

Aztán azokra a fiatalkori időkre én nem is emlékezhetem, az öregkoriakat meg csak néhány napra láttam (a szükség engem is szanaszét ragadozott) — viszont szinte bántó élességgel emlékszem azokra a napokra-évekre, mikor a családban már mindenki megszületett, akinek a megszületés rendeltetett, és még senki sem házassodott meg a „legények” közül, így tizenegyen zsúfolódtunk össze egy, a dombról szemlátomást az útra leszaladni készülő, vert falú,

szalmafedéses, tenyérnyi ablakokkal kifelé néző, a pitarban szabad kürtős, legalább százéves — háznak talán nem mondhatom — lakhelyen... Pedig ház volt azért (ha nem sok dolog emlékeztetett is rá), hiszen három „helyiség” volt az őslakban: egy „elsőház” (valójában csak ez volt lakható, különösen télen), egy pitar (ennek szabad kürtőjébe vezetett az elsőházból s az „utóházból” (afféle kamrából: „komorából”) egy-egy füstcső. Ugyancsak a pitarban kapott helyet a világ legjobb kenyerét adó kemence. Az utóház is hűségesen szolgált: nyáron beállítottunk oda két fekvőhelyet (nem ágyat persze, csak olyan dikófélét), ezzel mentesült az elsőház négy alvótól. Két dikó és négy alvó? Természetesen. Sőt, olykor még hat alvó is odakíváncozott: ilyenkor fejtől („fejest”) aludt kétszer kettő, lábtól („lábast”) kettő, és máris megvolt az éjjeli menedékhely. Az igazat megvallva, mindenki szívesebben vert itt tanyát, mint az elsőházban. Pro primo: nem bőgött az éppen soros kised egész éjszaka az ember fülébe; pro secundo: nem zavarta a már dolgozó idősebbeket, hogy egy-két órai eltéréssel kell munkába indulni s ennél fogva felkelni. Akinek kellett, annak — anyánk keltésére — ki kellett ugrania a pokróc alól (hosszasan bizonygatva, hogy még korán van), be az elsőházba mosdani, fröstökölni. A többi aludt békében. Pro tertio: mit tud arról az egyke vagy akár a háromka: milyen boldogság együtt aludni a nagyokkal, s nem külön az elsőházban lócán, ládán, a sutban. Pro quarto (de pro tertio is): a legénypajtások ide jártak esténként beszélgetni, tréfálkozni, dicsekedni. És lehet-e nagyobb öröm egy gyerek számára, mint a pokróc alatt alvást színlelve kihallgatni a nagyok jány- vagy asszonytörténeteit (így tanul a gyerek)... Sajnos, az utóházat nagyon nehezen lehetett kifűteni. Egy ócska kis vaskályha volt benne, ha bedurrantottunk, áttüzesedett az egész ócskaság, csinált vagy 30 fokot, de egy fél óra múlva teljesen kihűlt: dermedtünk, vacogtunk. Ügyeletest meg csak nem állíthatunk mellé.

Ja, az anyámról még nem is szóltam. A külsejéről elég annyi, hogy alacsony, elnyúzott s — mióta emlékszem — töpörödött asszonyka volt. A tizenhárom-tizennégy éves gyerekek már mind elérték vagy túlnőtték. Volt ilyen szegény asszony százezerszáma az országban. Amivel mégis kiemelkedett, az valami páratlan erő, elképesztően sokféle figyelni tudás, mindent számon tartás. Az igazság-

szolgáltatás páratlan kiosztója, a kormányzói, pénzügyi, munkaügyi, élelmezésügyi, diszpécseri, anyai-cselédi tisztek betöltője (tiszttartó-ja), mely hatásköröket soha senki a családban nem kontesztált.

Apám ismételten hangsúlyozta (s nem is mindig parlamentáris tónusban), hogy ő a családfő (a pater familias, ha tudta volna, mi az). Ezt bizonyos tekintetben el is ismertük, például a vasárnapi ebédnél (nálunk csak egyszer volt húsétel hetenkint, meg persze a nagy ünnepeken) ő kapta a combot (azaz „boncot”), ugyanakkor anyám, aki soha nem ült az asztalhoz, hanem egy kisszékre (urasan: sámlira) kuporodott, a két csirkeláb tulajdonosa lett... Igen, az ilyen évszázados jogrend-csírákban apám családfő volt, és persze az ő jogkörébe tartozott minden nehezebb munka, különösen a család idősebb tagjainak mozgósítása, ha a hagyományos vasárnapi verekedés során valamelyik legény szorult helyzetbe, bicskás támadás közepébe került. A maratoni hírvivő valamelyikünk volt a kisebbek közül.

De bármily szükség megtárgyalásában, elintézésében, bármily „jav” (ruha, csizma, kalap stb.) megszerzésében anyánké volt a döntés joga: még azért a szombat-vasárnapi féldecire, fél liter borra, egy kis huszonegyre való húsz-harminc fillérért, gyerekeknek a búcsúra, vásárra kijáró tíz fillér kiutalása tárgyában is öhozzá kellett járulni, és — elfecsérelése esetén — öneki kellett számot adni. Aki valamilyen szerencsés véletlen (mondjuk: kártya, a gazdalegények természetes fizetőeszközének a kocsmába való szállítása) során előre nem látott anyagi többletkezhez jutott, s megivott egy-két liter bort, annak anyám mérte ki a büntetést, a meglehetősen hosszú, szapora lepocskondiázást, lehordást, anyagi helyzetünk hosszadalmas részletezésével súlyosbítva.

Mindebből a jövőre nézve semmi következmény nem származott, sem valami „illetékmegvonás” (kosztban, zsebpénzben stb.). És nem ebből, hanem valami nagyon mélyről fakadó szeretetből következett, hogy a család minden esetben az anyánk pártjára állt, ha édesapám — az általános és egyáltalán nem elítélt hagyomány szerint — kisebb-nagyobb verésben részesítette. Olyankor a jelenlevők inában ugrásra-védelemre feszült az erő, sőt nemegyszer apánk lefogásával is kísérleteztek, de ennek eredménye csak az lehetett, hogy pártállásuk folytán ők is kaptak egyet. Apánk ugyanis jól tudta, hogy

soha, egyetlen fia se merné ráemelni a kezét, ahogy anyánkat se érte gyerekei részéről még egy kézlegyintés sem... Nem emeltük kezünket szüleinkre, de nem is csókolgattuk egymást. (Még apám és anyám se.) Mikor diák lettem, megérkezésemkor, visszautazásomkor (mások példájára) megcsókoltam apámat, anyámat és a kishúgomat, de fiútestvéreimet (kik közül a legidősebbeket magáztuk) soha. Csak megöleltük egymást.

Apám és anyám egymásra találása nekem máig rejtély. Anyyira más emberek voltak. Édesanyám öslakos volt a faluban, alighanem valami hétszilvafás kurtanemes család paraszt leszármazottja. Anyai nagyanyám Nemes Erzsú volt, s mivel a falubeli katolikusok jó fele Takács volt (s a legkülönbébb ragadványnevekkel kellett őket megkülönböztetni: Füstös Takács, Sánta Takács stb.), s mivel nagyanyám férje is Takács volt, Nemes Takács lett belőle, de még anyámat se hívta senki Martinkónénak, csak Nemes Erzsúnak.

Apám jövevény, bevándorolt volt a faluban. (Születése helyét és idejét csak a 40-es évek elejének kényszerű „öskeresése” idején tudtuk meg.) A cselédsorból a „vaskőbánya” vonzása húzta ki. Nyalka, asszonykedvelő legény, talán ez tetszett meg benne anyámnak. (Az urak úgy mondanák: szerelmes lett bele, de ilyen szót a mi falunkban senki ki nem ejtett volna.) Apám semmit se tudott — csak dolgozni. De azt aztán kitartóan, minden erejét belevetve, a munkaadóját cselédmentalitással tisztelve, soha egy búzaszemet el nem lopva.

Aratáskor, hordáskor, szőlőnek való forgatáskor szinte versengtek érte... Nagyon kevés beszédű volt: hogy a gondolata volt-e kevés, vagy csak a természete ilyen, máig sem tudom. Ha diákkoromban elkísért a vasútállomásra, az egész négy-öt kilométeres úton hármat se szóltunk. Különösen nem érdeklődött soha a gimnáziumról, tanárainról, tanulmányaimról — föltehetőleg ezek túlhaladták az ő gondolatvilágát... De azért élete megdicsőülése volt, amikor hosszas kérésre s az én pénzemen eljött egyszer az évzáróra. Tanárain, még az igazgatóm is, hozzá mentek, „kezeltek” vele, az első sorba ültették. Ezt olyan meghatottan emlegette, mint a (sokszor elismételt) legjelesebb háborús élményeit.

Anyám mindennek homlokegyenest az ellenkezője volt. Minden iránt érdeklődő elme, folyton beszélő-imádkozó-dalolászó természet.

Persze a dalolás illetlen dolognak számított harmincöt-negyven év felett, nem is csinálta már az én gyermekkoromban sem, kivéve az „értelmetlen”, dünnögő s többnyire saját csinálmányú „bölcsődalokat” („ringatókat”) és a háborús (akkor huszonnyolc-harminckét éves volt) „nótákat”, melyeknek foszlányaira ma, a hetvenen túl is emlékszem, s látom-hallom szegény édesanyámat, amint a guzsalyon ülve, halkán (nehogy valaki meghallja és kinevesse) ilyeneket dúdol: „Fecskemadár, de szép madár / Száll a levegőben, / Besoroztak katonának / Három esztendőre. / Azért vagyok én katona, / Mert én árva vagyok...” Tovább nem tudom, de arra esküdni merek, hogy már akkor értettem: miért „árva” az én apám, s hogy miért sorozták be őt — vasércbányászként, hat gyerek apjaként —, amikor a megvesztegetett jegyző itthon hagyta a nőtlen, gyerektelen, egy-két gyerekes gazdákat. (De hát mivel kentük volna meg mi a jegyző urat? Magunknak sem volt mit enni, tizennégy-tizenöt éves fiúk tartották el a családot. „Arra” való lány meg nem volt a családban.)

A háború után anyámat már sose hallottam dalolni: már inkább csak énekelgetett, imádkozgatott otthon, különösen vasárnap (s ünnepnap) délelőtt; hogy is mehetett volna el a misére, hiszen déli harangszókor az ebédnek az asztalon kellett lenni... Szegény anyám, aki minden éneket, imádságot könyv nélkül tudott (s „effélét csinálni maga is próbálgatott”), gyermekkorom idején soha misére el nem jutott (kivéve az adventi rorátékat, az éjféli misét), de kivétel nélkül ott volt a vasárnapi, ünnepi „létányián”, s olyankor megdöbbenve láttam, hogy az asszonyok bal oldali padsorában egyre hátrább, az idősebbek közt ült meg... Én nem vettem észre, hogy öregedett volna.

De térjünk vissza a beszédességére. Hát a beszédből, abból sose fogyott ki. Nem hadrált, nem lefetyelt; ma már tudom: „kommunikált” mindenkivel és az egész antropomorfizált világgal. (Szegény, de szégyellné magát, ha hallaná, milyen szavakkal illetem!) Beszélt minden munka közben, jártában-keltében, a szomszédokkal, útközi cigánnyal, kódussal, gyerekekkel, persze főleg velünk, bár nem voltunk éppen eszményi hallgatók. (Kivéve a bölcsőben fekvőket vagy a pitar földjén csúszkálókat, akikhez sütés-főzés, mosás, fonás, takarítás közben stb. szólt. Azok, esküdni mernék rá, értették mit mond.) Beszélgetett persze a macskával, a baromfival, és ha éppen ún. élőlény nem volt ott, beszélgetett a fővő étellel („Hát nem akarsz

főni, te haszontalan bab?" — „Sülj már, te szalonna!"), a tűzzel („No mi lesz már, mikor akarsz égni?") és persze a nappal, széllel, esővel (essővel), még a szeméttel is. Mi mindebben semmi nevetnivalót nem találtunk, s én ma még kevésbé találnék, mert jól emlékszem rá, hogy anyám kommunikálásának egy része határozottan *válasz* volt: „Szóval nem?", „Majd ha bolond lennék" — és hasonlók.

Amikor az édesapám és édesanyám közti különbségről beszéltek, a legfontosabbnak mégis azt kell tartanom (amit mi örököltünk vagy eltanultunk), hogy kedves anyákkal ellentétben mi sose kerestük, és nem is találtuk meg a munkát, a dolgot. Ha aztán meglett, nagy igyekezettel, becsülettel, kifogástalanul elvégeztük. Anyánk meg soha ki nem fogyott a munkából, azt se tudta, mihez kapjon, ha kormányzói, menedzseri, irányítói talentuma nem segítette volna ki, talán bele is fúlt volna a rengeteg tennivalóba. De nem fúlt bele, mert... Ma is szemem előtt a szokásos családi kép: az idősebbek egy része hazajön a bányából, megmosdik, mi is ott vagyunk már az iskolából (vagy csavargásból, madarászásból, birkózásokból) — aztán, mint a villanydrótra sorakozó fecskék, elülünk szép sorba, ki hova tud — és várunk. Ám miközben anyánk összetákol valami ételfélét, s a sparhétra figyel, egyszerre csak megindul a közigazgatás gépezete: „Te, hé (így szólította apánkat), csináld meg a moslékot a disznónak!"; „János, Józsi, verjétek szét azt a tuskót, én nem bírok vele!"; „Nem látjátok, hogy üres mind a két veder, ugorjatok vízért!" (nekünk nem volt kútunk, nem mintha nem tudtuk volna kiásni, de a betongyűrűkre nem futotta; a szomszéd kútjára jártunk vízért, a nem ritka összeveszés esetén a harmadik szomszédba); „Lajos, készítsd be az éccakai tüzelőt!"; „Pista, zárd be a tyúkokat!"; „Andris, szaladj le a bótba, hozz egy gépbe való tőt (tűt) meg két deka élesztőt, itt a pénz..." — és így tovább, aki csak mozdulni tudott, kapott munkát, és ha végzett vele, kapott újat. A parancskiadás után olyan jövés-menés támadt, mint valami vásárban, és mindenki ellenkezés, zúgolódás, káromkodás nélkül végezte a munkát. De parancs nélkül nem lett volna moslék a disznónak, üresen maradt volna a két veder, éccakára nem lett volna tüzelő, még a tyúkokat sem zárta volna be senki, nem is beszélve a töről meg az élesztőről. De ha valakit anyám kihagyott a névsorból, az ült tovább a telefondróton, nem kapta ki a másik kezéből a tennivalót.

Még egy rendkívül fontos körülményt kell megemlítenem. Azt, hogy nyolc fiú és csak egyetlen lány volt a családban. Ráadásul a szóban forgó időben a jányka öt-hat éves volt, sok hasznát nem lehetett venni. De még ha idősebb lett volna is, a sok inas (fiúgyerek) közt úgy elfücskódott, hogy alig számított jányknak. Kiválóan mászott fára, verekedett, nyúzta a ruhát, szegény anyám hiába próbálta a női munkához édesgetni. Elvállalta persze, de nem sok köszönet volt benne.

Máig sem értem, szegény húgom végül is hogy szánta rá magát a férjhez menésre. Anyám, szegény, meg úgy örült, hogy a sok mihaszna, tehetetlen inas után végre született egy lánya is („aki majd öreg koromban gondomat viseli, mert a meny az csak meny”). Bár szégyellte, hogy még 1924-ben (legidősebb bátyámék gyerekével egyidejűleg) is született gyereke — de lány volt! Az Isten azonban sose szeretett minket különösképpen: a kis Marika csak három-négy napot élt. Halála, jobban mondva temetése azonban máig is eleven emléket hagyott bennem. Bár akkor minden sikta (műszak) kihagyása óriási veszteséggel járt, meg tulajdonképpen szégyellni is kellett volna ezt a késői gyereket, apám is, a legény bányászok is otthon maradtak a siktából, és a pici koporsót — melyet pap nem, csak kántor temetett — kikísérték a temetőbe (velünk együtt persze). Az egész falu kiállt a kapuba, és kalaplevéve, főt hajtva mondták: „Azért derék gyerekei vannak ennek a Nemes Erzsunak, nem mentek siktába, és ebben a latyakban-sárban kikísérik a temetőbe, pedig csak két-három napos volt...” A kis Marika sírhelyét ma is számon tartjuk: ha hazalátogatok, a sok-sok sír után az övét is felkeressük, és én sokadszorra meghagyom: ha véletlenül otthon vagy a környéken érne a halál, ne hozzanak fel Pestre, temessenek a picike Marika mellé...

Egy nap az 1920-as évek első feléből

De mikor kezdődik és végződik anyám egy napja? Könnyű erre azt felelni, hogy a nap 0 órakor kezdődik és 24 órakor végződik. Akkor: az uraknál meg talán a gazdáknál is; de már nem akkor például a vasutasoknál, s különösen a bányászoknál nem. Persze csak akkor nem, ha más és más műszakban dolgoznak. Én nem emlékszem olyan időre, mikor a család két-három vagy három-négy bányásza mind egy siktába járt volna.

Minden egyszerű, ha mindnyájan vaskövesek (vasércbányászok) lettek volna; ott csak egy műszakban dolgoztak — világostól sötétedésig —, mivel az külfejtéses üzem volt. A bányász felkel a műszak kezdete előtt másfél-két órával (a környéki bányák egyébként „fúj-tak”, magyarul: szirénáztak), amikor a nem helybeli bányászoknak nagyjából indulniuk kellett. Ez azonban a kelésben nem sokat segített: már régen elkésett, aki csak a fújáskor ébredt. De — tegyük fel — idejében felkel, gyorsan egy kis vizet locsol az arcára, végigkáromkodja a kapcával bagyulált lábnak a bakancssal való egybeke-lését, bekap valami früstököt (teát borkövel, pirítós kenyeret, esetleg valami tegnapi maradékot, legjobb esetben rántott levest teleaprítva kenyérrel), aztán felkapja a tarisznyát, és elindul a már kiabáló cimborákkal a kitaposott mezei, erdei úton, hogy idejében érkez-zék a „felozolásra” (névsorolvasásra).

Most látom, hogy máris balgán fogalmazok: mintha mindez a tennivaló úgy *magától* csinálódna: felébred, felkel az ember, meg-eszi a megpirult kenyeret, előbb megmosdódik, bekapja a megfőtt rántott levest stb. Ám ezek a visszaható-szenvedő igék (melyek által a cselekvés mintegy önmagától megy végbe) valójában *cselekvő* igék. A cselekvő személy az anyám: ő költi fel (még fújás előtt) a bányászt (előtte persze már egy kicsit bemelegíti a házat), ő készíti a früstököt, és — el ne felejtsem — lavórunk nem lévén, ő önti a vizet a soros bányász kezébe, aki azt arcára loccsantja és szétfröcs-köli a ház földjén. (Anyám mindezt a hideg földön, mezítláb végzi. Már tanár koromban vettem neki egy „mamuszt”, haláláig hálálko-dott érte.) A tarisznya elkészülése nem igényel sok töprengést: a bá-nyász *mindennapi* ebédje szalonna és kenyér (néha egy kis hagyma kerül hozzá). De micsoda szalonna ez! Legszebb álmaimban ma is elő-előjön: tenyérszerű szélességű, fehér sós szalonna. Ennél jobb en-nivaló nem lehet... De azért napról napra ezt ebédelni negyven-öt-ven éven át... Az igazsághoz tartozik, hogy apám és bátyáim pénte-ken nem ettek szalonnát, bár a plébános úr ismételten kiprédikálta, hogy a nehéz testi munkát végzők évente csak háromszor-négyszer kötelesek böjtölni, de anyámat nem érdekelte, mit mond a pap, va-lami nem-szalonnát mindig kitalált péntekre (kenyérlángost, pogá-csafélét, grulya(krumpli)-lángost, valami haluskát és mit tudom én még mit). A nem túlságosan istenes-buzgó bányászok zokszó nélkül

ezzel indultak munkába... Ezenközben anyám (ha kívülről nem kiabáltak be) ki-kihallgatott az útra: indulnak-e már a szomszédok, mert hát egyedül, de még kettesben is, különösen télen, térdig érő hóban vagy hóolvadáskor meg nyáron a nagy sárban nem szívesen indul az ember ilyen hosszú útnak.

Ugye, milyen idillien egyszerű az egész? Elvégre ha a bányász elment, az anya még egy kicsit vissza is fekkhet, amíg az iskolásokat nem kell kelteni és elvégeztetni-elvégezni velük a fent mondott ten-nivalókat. A dolgok azonban sokszorosan megkeverődtek, ha — mint az általában volt — a két-három nagyobb legény(ke) nem a „vaskőbe” járt (akármilyen híres, jó munkások, mindőjüknek hely ott nem jutott), hanem Ormosra (eredeti nevén: Ormospusztára, majd 45 után Ormosbányára), a szénbányába. A szénbánya pedig — talán a világ kezdetétől — mindig három műszakos: 6-tól 2-ig, 2-től 10-ig, 10-től másnap 6-ig. Ráadásul Ormosra csak nagy kerülővel (Rudabányán át) vitt köves út, a bányászok szívesebben választották a hegygerincen, erdőn, szántókon keresztül vezető ösvényt, ami a maga hat-hét kilométerével, télen hóban, nyáron sárban, (éjjel) karbidlámpa fényénél alig elképzelhető kínlódást jelentett. A vaskőbányához körülbelül egy órai keserves gyaloglás elég volt, de Ormosra két óra is kellett.

Ha valaki eddig követte ezt az együgyű írást, nem lesz nehéz kitalálnia, milyen észvesztő „ringlispil” származhatott a műszakok keveredéséből. Tegyük fel, hogy az egyik szénbányász „hajnalos” (napalos) — azt már *fél négykor* kelteni kell, és elkészíteni a fent leírt módon. A vaskőbányászt — május és október közt — legalább *fél ötkor* (télen elég *fél hatkor*). Rövidesen sorra kerülünk mi, iskolások és a még nem iskolások. *Nyolc óra* körül azonban megjön az éccakás ormosi bányász, neki *vacsorát* kell adni, mert fekszik le rögtön és alszik délután négy-ötig, hogy majd *este nyolc* körül induljon az éjszakai siktába. (No, nem kell félni, a ki-be jövés, a nyuzakodás-verekedés és az ezt követő anyai igazságszolgáltatás, a legkisebb gyerek szünet nélküli bömbölése, a nagyobbacsák folytonos kunyerálása kenyérért, az iskolások körforgása — egy pillanattal se hagyott az alvónak, de ez aligha zavarta őt, mert legtöbbször az ő früstöke, elkészülése, elindulása idejéig meg se fordult fektében, s anyámnak kellett őt kelteni.)

A következő „megtérés” a hajnalos bányászé, úgy *délután négy óra* tájban, akkor persze a „délutános” már rég elindult a második műszakba. Az előbbinek *vacsora*, az utóbbinak úgy *déltájban früstök* kellett. Persze a bányászok élete nemcsak ennyiből állt: ha belefért az idejükbe, „társadalmi életet” is éltek: elnéztek a cimborákhoz, a jányos házakhoz, szomszédokhoz, és a rájuk eső házi feladatokat is (favágás, vízfordás, udvarsöprés, bakancstisztítás stb.) el kellett végezni. Nem részletezem tovább: apám — az évszaktól függően — *4 és 7 közt*, a délutános legény *éjfél tájban* érkezik meg. Az indulónak früstök, az érkezőnek vacsora kell, néha négy turnusban. És még a reménybeli bányász zsiszerehadról nem is beszéltem.

Micsoda programot kellett betáplálni szegény anyám agyába, hogy egy ilyen nap zökkenésmentesen lebonyolódjék. Egy komputernek is becsületére válnék. De minék itt a számítógépet emlegetni, hiszen számtalan olyan tényezőt tudnék felhozni, mely nélkül a világ legnagyobb komputere se tudta volna lebonyolítani anyám egyetlen ilyen napját. Például — hiszik, nem hiszik — *nem volt* célirányos *óránk*, se asztali, se fali, se zsebbe való. A komódon volt ugyan egy ébresztőóra, de csak csavargatható játékszernek jó. Arra a nagy napra is emlékszem, amikor hosszú családi tanácskozás után vettünk (boldogok a lelki szegények) egy fali ingaórát. De nem ütött, így mintha nem is lett volna. Kedves édesanyám egy éjjel hány gyufaszálat gyújtott meg, hogy megnézzé: mennyi az idő! Ha még volt egy fél óra, újra elaludt, de pontosan fél óra múlva felébredt, és kezdte végezni a munkáját. Az órának rövidesen elment a kedve a szünetlen „sétálástól”. Felmondott. A nagyok sokáig keresték benne a hibát — hiába. Újra ez maradt legbiztosabb időmeghatározónak: drága jó anyám felkelt, s — mivel télen jégvirág, nyáron izzadság akadályozta a kilátást a tenyérnyi ablakon — mezítláb kiment a ház elé, s megnézte az éppen egy műszakba járó szomszédot: ég-e már náluk a világ, mert akkor valakinek nálunk is kelni kellett.

De nem ez volt az egyetlen dolog, amit anyám adminisztrációjában máig sem értek. Talán még nagyobb rejtély közellátási, közélet-mezési politikája. Nem az a rejtély, hogy miből, mivel táplálta a sok éhes száját — elvégre a legszükségesebb mindig megvolt —, hanem az, hogy miképpen tudott *mindennap* valami ételfélét kitalálni.

Mostani eszemmel jól tudom: „étkezési kultúránk” elképesztően primitív volt. („Higiéniai kultúránk” is az volt, de arról *most* nem akarok beszélni.) Anyám — mai kifejezéssel — kétségkívül átlagon felüli intelligens fő volt, de sütésből-főzésből csak arra tanította meg a nagymama, amit ő is az anyjától tanult. Egy-egy felkapott ételtől-italtól (tea, rum, rizskása) eltekintve, étkezési választékunk alighanem a 18. századi jobbágyság színvonalán állt. (Később, már „okos ember” koromban sokszor gondoltam arra, hogy — miként bányász tájnyelvünkben is sok a Szepességből Rozsnyón át levonuló német hatás — az étkezési szokásunk is úgy alakult ki, hogy amit a németek ettek, azt a kutya se ette meg, újat meg nem tudtunk kitalálni.) Nem ismerték nálunk például a főzelékféléket, a sültekből is legfeljebb egyet-kettőt, a gyümölcsöt, ami volt, csak nyersen fogyasztották. (Nem volt befőtt, ilyen-olyan gyümölcsleves, lekvár — a szilva és a bodzalekváron, később a csipkelekváron: hecsedlin kívül, bár ezeket is inkább csak a gyerekek kedvelték.) Nem ismertek egyetlen süteményfajtát sem a lepényen, lángoson, pogácsán („bogácsán”) meg a dagasztóteknő oldaláról levakart *vakarón* kívül; karácsony szombatján bubujkát (mákos gubát) ettünk káposztalevesel. A zöldségfélék, például a sós kát, salátát általában megfőzték. A káposztát hordóban savanyították (nagy élményünk volt a legények — alaposan megmosott lábbal végzett — taposó tánca), de nyersen sohasem került az asztalra. (Spenót, karfiol: ismeretlen étkek.) A sós kát nem termesztették: mi, gyerekek szedtük a réten (a rétjüket féltő gazdák fenyegetése, káromkodása közben); persze ezalatt telecattuk magunkat a poros vadsós kával, a maradékból lett a sós kaleves. A salátát is csak leves formájában ismertük. Amikor — már egyetemista koromban — a tanító felesége rábeszélte édesanyámat, hogy adja csak nyersen, ecetes vízben kiáztatva, a betévedt falusiak, anyám nagy szégyenére, ilyesmit dörögtek: ezek a Martinkóék olyan nagy urak, hogy már azt se tudják, mit egyenek.

Általában a két főétel a leves (melynek minden formájához kenyeret ettünk) és a főtt tészta: a „haluska” volt. Ehhez járult ritkán a „grulyahaluska” néven ismert sztrapacska és a puliszka (vagyis hát a „zsámiska”), még ritkábban a pampuska (fánk) és a herőce (csöröge). Más alig fordult meg az asztalunkon (nem is beszélve arról, hogy a kisebbek nem fértek az asztalhoz: ládán, lócán vagy egyszerűen a földön ettek). No ne hazudjak, kaptunk néha valami

olyasmit is, ami palacsintának szeretett volna látszani. (Ennek szélesebb körű elterjedését az akadályozta, hogy nem lehet az egész napot palacsintasütéssel eltölteni...) Ennyiből kellett tehát minden napra levest és még valamit előállítani tíz, folyton éhes szájnak. A napokban a vasárnapok is beleszámítanak, igaz, akkor baromfit vágunk, de persze csak addig, amíg jutott. Kinek volt a faluban ötvenkét *meghagyott* tyúkja-kakasa?

De ne tagadjunk le semmit: igenis volt (bár nagyon ritkán) desszert is. Főleg kukorica. (Lófogú kukorica persze, csemegekukoricát senki se termesztett.) Ettük tűzön sütvé, főzve, télen pedig morzsolt formában megfőzve. (De ez inkább asszony-, lánykínáló csemege volt.) Ne tagadjuk le azokat a fényes napokat sem, mikor sült tök illata árasztotta el a házat. De hát ez ritkaság volt, nagy része ment a disznó elé (nyilván csak véletlenül akadt köztük úritök). Nem sokkal állt alatta a sült répa sem, de az előbbivel együtt ez is inkább nyalánkság. Másrészt a jutalékul kapott répa közt olyan ritka volt egy-egy cukorrépa, mint kukoricacsövek közt a piros. A marharépat mi, kényes szegények, hagytuk a disznónak meg a szomszéd tehenének.

Azután — uramisten! — két-három évenként felkerült Dél-Borsodból egy-egy (görög)dinnyés szekér. Ha szénért lehetett cserélni, nem volt hiba, de ha csak gabonaféléért, nehezebben ment az alku... Ha hozzájutottunk is, nagy ügyességet kívánt a kicsinyke dinnyét úgy szétvágni kilenc-tíz szeletre, hogy még anyáknak is jusson. Persze ugyanígy állt a dolog a hús-nem-hagyó vásár- és ünnepnapok áldozati jércéjével, tyúkjával is. Miként lehet egy ilyen állatot egy népes családban úgy elosztani, hogy ne támadjon zendülés a nép között? Egy-két évben egyszer *halat* ettünk! Halat, mikor a mi patakunk a libának a lába fejét sem lepte el? Igen ám, de Szendrő mellett folyik a Bódva, az akkor még nyüzsgött a haltól. Halászni persze nem volt szabad, különösen idegeneknek nem. De a bányásznál mindig kéznél a dinamit, azt egy jó helyen belevágták a folyócskába, s annyi kábult halat vetett fel a víz, alig bírtak vele hazairamodni... Ostoba, szégyellnivaló dolog volt, de rettenetes jó ebédet lehetett belőle készíteni. (Különben arrafelé az öreg nagy fákat is dinamittal „vágták ki”.)

És a marhahús? Akár hiszik, akár nem, ezzel mi csak búcsúkor (a vendégek tiszteletére), lagziban és kényszervágások alkalmával

találkoztunk. Mészárszék még a két „fővárosban” (Szendrőben és Rudabányán) is csak időnként volt; többnyire csődbe jutván, be volt zárva... Mivel nem ízleltük soha, nem hiányoztak nekünk a városi-úri konyha falatai.

Csak egyben nem ismert irgalmat anyánk: a *kenyér* dolgában. A kenyér nálunk még a bibliai „mindennapi kenyér” volt: annak lennie kellett, ha esett, ha fűtt, ha hétköznapi volt, ha húsvét. (A kéz-ből kiesett kenyeret, felvéve, meg kellett csókolni. Az egész kenye-ret csak apám vagy anyám szeghette meg, kézzel keresztet rajzolva a lapos felére.) Mi, gyerekek naponta négyszer is betrappoltunk a házba: „Anyá, adjék kenyeret”, persze csak úgy „csupaszon”, vagyis minden (vaj, lekvár stb.) nélkül. Azt vittük az iskolába hosszabb út-ra éhcsillapítóul, és hét napból ötön vagy haton „csupasz kenyér” volt a früstök is. Anyám minden héten *hat* malomkönyi kenyeret sütött, s ebben nem lehetett kivétel. Szegény anyám nem is kért: előfordult, hogy este még kovászolt-dagasztott — és reggelre meg-lett a soros gyerek. Nem voltunk mi szívtelen elvetemültek, csak ép-pen megszoktuk az „alkotmányt”, mely szerint a kenyérsütés az asszony dolga. Apánk — aki valami „allergiából” nem ette meg más asszony kenyerét és főztjét (még a komaasszonyét sem), egyszer már nem bírta nézni, hogy anyánk — kis asszony nagy hassal — hogy gyürkőzik a dagasztással — s nekiállt a kenyértésztának. De rövidesen abba kellett hagynia, mert elképesztő ügyetlensége láttán (bár különben igen ügyes barkácsoló volt) a földön hömpörögtünk nevettünkben. Még szegény anyám „nagy hasa” is fel-le ugrált a nevetésben. (Ennél csak az volt balkezesebb eset, mikor anyánk — nem lévén véletlenül aprófa — fejszével nekilátott egy vékonyka gally aprításához, de az szinte fityiszt mutatva ugrándozott el előre.)

Még mindig anyánk mágusi találékonyságról: *nem volt tehenünk*, aminek egyenes következménye, hogy nem volt tejünk, túrónk, va-junk sem. (A legközelebbi piac — ha egyáltalán el akart volna vala-ki is oda menni — Miskolcon volt.) Tejeskávét én évente csak há-romszor-négyszer ittam, vajas kenyeret meg talán még annyiszor sem ettem (persze a többi testvérem sem). Tejre, túróra persze szükségünk volt (v.ö.: a sok habart leves, tejes zsámiska, tejbekása, túrós haluska stb.), beszerzésük legfőbb formája: a csere és a köl-csönkérés. No nem úgy, hogy visszaadtuk, amit kértünk, hanem a megfelelő időben segítettünk a kapálásban, aratásban, másrészt

adtunk a járadékzenéből. A „szegény gazdagok” — a parasztok — még tíz-húsz fillért is szívesebben láttak volna, mert nagyobb részük kezén húsz pengő se fordult meg egy esztendőben. (Mi meg minden hónap végén fizetést kaptunk.)

Mindehhez tartozik még valami, amit máig sem értek. A szegény falusi népet senki se tanította meg arra, hogy kertben-mezőn mennyi hasznos, étkezésre is felhasználható növény terem vagy termeszthető. Gyűjtögetésre meg részben nem volt idő, s a felnőtt ember szégyellte is, legfeljebb azt szedte le, ami útja során a szájába lógott. Mi, gyerekek viszont réten, erdőn, mezőn megkerestük a magától termő (és persze másvalaki földjén található) somot, mogyorót, diót, vadcseresznyét, málnát (magyar-szuhogyi nevén: mannát), kökényt, csipkét, a csodálatos ízű, de igen szaporátlan, csenevész földiepret, szamócát, az út menti eperfák gyümölcsét (bár ez az útkaparót illette meg). Mindez kitűnő csemege, de hát lehet ebből ebédet főzni? (A százféle gombát kivéve, melynek szedése felnőtt munka volt.) A kertekben, szőlők aljában vagy a tőkék között olyan nyeszlett, görcsös, mohás fácskák tengődtek, amiket talán még ükapánk ültettek, és amiket senki sem gondozott, nyesett, kefélt — volt is az énekesmadaraknak (s a belőlük élő ragadozóknak) olyan paradicsoma, amihez foghatót ma elképzelni sem lehet. A hernyóktól roskadoztak a fák, bokrok, a rengeteg csodálatos lepkétől („lepéktől”) szinte látni sem lehetett. Ma már melyik gyerek tudja: mi is az a madarászás, s melyik lesz izgatott a titkos információra: „tudok egy szarkát”. (A természet egyensúlyát nem bontottuk meg különösképpen, annál inkább azok a bölcs utódok, akik kiirtották a falut körülvevő több száz éves erdőt.)

Természetesen mi mindent szabad prédának tekintettünk: a legmagasabb fára is pillanatok alatt felkúszva a hasunkat töltöttük meg (héjastul, belestül, magostul nyelve a finomságot), majd a családra és a holnapra is gondolva, a „kelebünket” (az ing öblét) raktuk meg, és — iszkoltunk haza, már ha valamelyik gazda, erdő-, mező-, szőlőkerülő el nem kapott és el nem náspángolt bennünket (de a „szerzett” árut sose vették el). Az ilyesmi csak iskolás kor után számított lopásnak, és nagy szégyen volt, ha kitudódott. Engem csak egyszer kapott rajta a szőlőlopáson a „szőlőpásztor” — hét-nyolc éves koromban —, de elengedett azzal, hogy: „Megállj csak, majd megmondom az apádnak.” Máig is mondja.

Ez így nagyon romantikusan hangzik — ha ezekkel az ingyencségekel álmodom, gyakran összefut a számban a nyál —, de ha anyámra gondolok, összefacsarodik a szívem: hogy tudott ennyi semmiből mindennap valamit csinálni! És nem is egyszer: hiszen amit reggelre-délre főzött, abból délutánra, éjfélre, hajnalra nemigen maradt. Az imént arról beszéltem: mások rétje, erdeje, kertje milyen *terülasztalkámot* kínált, de november és május között ez nem jöhetett számításba. (Ólból, padlásról, csűrből stb. „szerezni” még gyereknek is főbenjáró bűn volt.) Egyébként is az emlegetett zsákmány nagy részét ott helyben elfogyasztottuk, de az egész se számított bányászételnek. Még a „szerzett” diót, almát, a jóízű lekvárt, aszalt szilvát sem lehetett komolyan a „készlet” fogalma alá sorolni, hiszen egy részüket karácsonykor, ünnepjáráskor beköszöntő gyerekeknek kellett rezerválni (akkor még az alma, dió nagy-nagy jutalom volt), másrészt a vadon termő gyümölcs (vadalma, körte) egykettőre megrohadt. Leginkább még a „bisalma” látszott tartósnak, de hát mennyi birs maradt nekünk télre?

Általában ilyen volt minden nap, kivéve a vasárnapot és a vallási, nemzeti *munkaszüneti napokat*. Ezekből akkoriban szép számmal volt, persze inkább a katolikusoknak (a sok Mária-ünnep); de ilyenkor a „kálvinyisták” se mentek a bányába, legfeljebb mezei munkára. Nálunk ilyenkor mindenki ráaludt egy keveset, aztán hét óra tájban megmozdult a méhkas: köpködték a suvickot, fényesítették a csizmákat, fröcskölték a vizet (ezúttal derékgig mosakodva), a kisebbek ennivalóért bömböltek, a már legénytollas fiúk (hetenként egyszer) szép sorban vártak a borotválkozásra, szép sorban végigkáromkodták az ötvenesztendős borotvát. Aztán megindult a „faszolás” (vételezés): „Anyá, hol van az ingem, gatyám, kapcám meg a kalapom, ujjasom (kabátom)”: „itt hiányzik egy gomb, itt el van szakadva valami”. Mindez tíz hangon egyszerre, föltehetően a bölcsőben fekvő legkisebb is valami kérni-követelni valóját jelezte... És ebben a Bábelban valahonnan (de honnan, hiszen a komóton kívül más ruhás, fehérneműs alkotmány nem volt, még egy szekrény sem) mindenki pontosan, idejében megkapta a tisztát (és *ugyanakkor* a fröstököt).

Általában alsó- és felsőruhából is (a nagyobbaknak) csak egy váltás járt: egy „hétköznapló” és egy „vasárnapló”, de nem, nem: a nagyoknak volt egy „husoló”-juk, amiben a bányába menni még kár, a templomba menni pedig már nem lehet. Ezt hordták a bánya

után és a nem templomos napokon. (A külön hálórúha ismeretlen fogalom volt.) Télre: egy melegebb ujjas, nadrág, nyáron a férfiak még az én gyerekkoromban is gatyában jártak, nem nadrágban. (Ez volt a „bő gatyá”, szemben a nadrág alatt viselt „szűk gatyával”).

Mindezeknek vásár- és ünnepnap reggelén gyors, tévedhetetlen előkerítése — tiszta állapotban — máig megfejthetetlen szervíz-rejtély... Soha nem hiányzott senkinek semmije, semmi sem keveredett össze a másikkal vagy a másikéval, a gomb is a helyére került, a szakadás is restaurálódott... Aztán nyalkán útnak eredtek a legények, utánuk, szaladva (mért szaladtunk mindig?) mi, kisebbek. Anyám — mondtam már — délelőtt nem jutott el a templomba, összeszedte egy hadseregnyi ember szennyesét, aztán feltette az ebédet, énekelgetett, imádkozgatott. De mindig a helyzethez, időponthoz alkalmasat: soha előbb a mise közepére, végére valót... Mire illendően köszönve, a kalapokat az ágyra letéve megérkeztünk, kész volt az ebéd, be voltak vetve a fekvőhelyek, ki volt söpörve a ház... És amikor délután elmosogatott (mi természetesen egy kanálhoz se nyúltunk hozzá), s hazajött a létányiáról, szinte megfiatalodott, megszépült. Minden olyan rendben volt, mint Szűz Mária házában.

A legkisebb(ek)en kívül szétröppent a család: mi játszani, a nagyobbak a kocsmába vagy táncolni. Az idősebb házások az „utca” egy darabjáról nyáron kiültek a ház elé egy föld-padra — külön a férfiak és külön az asszonyok —, beszélgettek, pletykálgattak, kicserélték az információkat, véleményt nyilvánítottak arról, amit valaki más a faluban vagy netán valami újságból megtudott. Fogadták az elmenők köszönését és a kötelező szónoki kérdést: „Dicsértessék...! Kiültünk egy kicsit, Erzsú néni?”; vagy „Pipázgatunk, János bácsi?” Erre a felelet a köszönésfogadáson kívül szintén valami, évszázadok óta megszokott és kötelező, semmitmondó, jóleső igenlés volt: „Mindörökké... Ki, kiültünk, Margitkám”, illetve: „Pipázunk, Pista, pipázunk, amíg van, aki pipázzék” stb. Visszaemlékezve az a benyomásom, hogy édesanyám ilyenkor úgy érezhette: mégis szép a világ, van értelme az életnek.

Késő ősztől a tavasz végéig bent a házban történt ez. Hol a szomszéd emberek-asszonyok jöttek mihozzánk, hol apám-anyám ment a szomszédba vagy rokonokhoz, komákhoz. Tréfálkozás il, együgyű kártyázással telt az idő, míg aztán valaki ijedten fel nem pattant: Édes jó istenem, én nem is tudom, bezártam-e a jóságot

— valami hasonló okkal, a kötelező marasztalás kíséretében mindenki hazatért. Anyám legfőbb mondanivalója az volt: Jó istenkém, Szűz Máriám, megint eltelt egy vasárnap. Hogy is van a sikta a jövő héten?

Pótlás és helyesbítés

Így telt anyám egy napja hétköznapi és vasárnap. De csak fő vonásaiban. Valójában ezenkívül még az év minden napján száz- és százféle tennivaló várt rá. Persze nem mind egyetlen napon. E tennivalók egy része a normális háziasszonyi, anyai, feleségi teendők közé tartozott, de részben sokaságunkból, részben nyomorúságunkból minden nap szült még valami munkát, amit máig sem tudom, hogy tudott beilleszteni folyvást a megszabott teendők közé.

Nem olyasmire gondolok most, hogy aki felkelt a vackáról, az után a takaró-rongyokat mégiscsak ki kellett rázni-szellőztetni, és eldugni valahová az idegen szem elől. (Egy, ágy alá betolható dikó sokat elnyelt ezekből.) Abban sincs semmi rendkívüli, hogy a tüzet éjjel-nappal táplálni kellett, mint egy kőkorszaki barlangban, mert az egyik reggelizni akart, amikor a másik ebédelni vagy vacsorázni. Persze valami kezdetleges takarításra, a „bútor”, ablak, ajtó letörlésére is szükség volt és sose értettem, hogy miért töltötte el irigység még a szomszédokat is, ha beléptek hozzánk (kopogtatás nélkül persze, kopogtatni csak az uraknál kellett), hogy ebben a rozzant viskóban — ahol mindig egyszerre volt reggel is, dél is meg éjszaka is — akaratlanul dicsérni kellett a rendet, tisztaságot, meleget (vagy hűvöset). (Különösen a cigányféle tudta anyánkat hájjal kegnegetni, vágott is nekik olyan szelet kenyeret, hogy lelógott a hasukig.) Aztán ott voltak az állatok (egy disznó és néhány baromfi) etetése, a tyúkok „tojózása” (megnézni: tojós-é), a kotlós ültetése, a kiscsirkék (mai szóval: csibék) gondozása stb. Bár egyik sem rendkívüli dolog, azért mindennap el kellett végezni — és ki másnak, mint anyámnak? A bányász nem szaladhatott haza disznót kieresztetni az erdőre —, és ezt meg kellett tenni vasárnap is, karácsonykor is, húsvétkor is, búcsúkor is.

Figyelmet érdemel az is, hogy ez a szegény, tudatlan asszony férfi- és női szabó is volt (oklevél nélkül persze), sőt a feldolgozandó anyag egy részét is ő termelte. Gondolok itt a kenderre, amely a

nagyobb férfiak alsó-, a kisebbek felsőruhájának, az ágy- és egyéb lepedőknek, terítőknek, zsákoknak anyagát szolgáltatta. Hogy is tudnám érzékeltetni a hihetetlen: ez az asszony egy egész mezőgazdasági és ipari üzemet vezetett. Az első lépés: a *kender* termesztése és feldolgozása. Az előzőek után talán nem kell mondanom, hogy az apám és a legények inkább hátramozdítók voltak, legfeljebb a legnehezebb munkaszakaszokhoz kegyeskedtek segítő kezet nyújtani. Pedig a kendermunka egész évi elfoglaltsággal járt.

De menjünk sorjában. Valamicske ellenszolgáltatás fejében kaptunk egy kis darabka kenderfödét, abba elvetettük a magot. Nyár felé nyüni kellett: de nem úgy hebehurgyán, mint a papsajtot. Az első nyüvéskor csak a virágos kendert kellett a földből kirángatni és kévékbe rakni. (Aki kilenc-tíz éves korára nem tudta megkülönböztetni a virágos és magos — magvas — kendert, az nem számított épeszűnek.) Később sor került a magvasra is. A velük való bánásmód lényegében egyforma volt (a magvasból a kendermag kiverésétől eltekintve): a kévék hazaszállítása (néha két méter magasra is felnyúlt), szárítás, áztatás (ez más faluban történt, nálunk erre alkalmas víz nem volt), tilolás, gerebenezés, a csepű és szöszt előállítás, fonás (nálunk guzsalyról fontak, a kerek rokkát csak hírből ismertük), motólálás, szövés. Bár a legtöbb munkánál mi is ott lábatlankodtunk („segítettünk”), valójában a kender egész megmunkálása anyánk dolga volt, ebben is a leglátványosabb a fonás és a szövés. Telente, mikor szegény szülőmnek akár csak egy perce is akadt, kapta a guzsalyt, elkezdte köpködni a szöszt, kiszedni belőle a csomókat, pozdorjamaradványokat, vagy odaülni a szátyfához (szövőszékhez), és nagy csattogás közben készíteni a vásznat. Noha a szövés is csoda volt — a fonás számított nagyobb eseménynek, mert a „fonóházban” történt, ahová aznap este az asszonyok, nagyobb lányok összegyűltek fonni. Mindezt nem etnográfiai értekezésékként írom, hanem annak illusztrálására, hogy anyám sok „egy napjába” az ilyesmi is beletartozott. Szegény mennyit nyálazta az ujját, hogy a szöszből fonal legyen. (Azt ugyan máig sem értem, hogy tudták az „arsót” — orsót — úgy pergetni, hogy nem ejtették el.)

A vászonnemű (és mennyisége) magával hozott egy nagyon fárasztó, télen-nyáron egy-egy napba beillesztendő munkát is: a mosást. Persze a mainál sokkal hosszadalmasabb tevékenység volt. A rengeteg durva vászonféleséget egy nagy kádban (luzóban) áztatták,

aztán *fahamuból* készült lúggal kioldották belőle a szennyet, majd a patakban kisulykolták (sulyokkal ütötték-verték), csavargatták-facsargatták, aztán öblögették, szárították, s végül mángorolták. (Vasalni csak a finomabb anyagot vasalták.) Csak ez a munka is elég lett volna egy olyan kis csenevész asszonynak, mint az anyám. Pedig a tömérdék vízfordást még nem is említettem; nagy könnyebbség volt, ha otthon is tartózkodott legény, aki kettesével hozta-vitte a vödöröt.

A rengeteg vásznat meg is kellett varrni. Volt nekünk egy „Singer” varrógépünk, annak folytonos forgása szintén beletartozott „anyám egy napjába”, különösen amikor a vásznat felváltotta a karton, a barhét, a gyócs és a cérna. Ennek mosása, vasalása, varrása már gyerekség a kendervászonhoz képest. Számomra a varrógép mindmáig a legnagyobb műszaki csoda. Ahogy szegény édesanyám a lábával hajtotta, felül a két kezével csúsztotta a varrnivalót, az elszakadt cérnát valahová befűzte, jobb kezével hol megállította, hol mozgásra nógatta ezt a csodát — az valami égi lényé tette őt.

Jaj, mennyi mindenről kellene még szólni, aminek, mint negyedik-ötödik műszaknak, bele kellett férni a huszonnégy órából álló napba. Az asszony dolga volt például a ház *meszelése* belülről és kívülről; legalább hetenként egyszer a ház földjének „beeresztése”: hígított marhaganéjjal való bekenése, kiegyengetése, befoltozása. (Az eredmény két napig se tartotta magát — de a beeresztést rendes asszony nem mulaszthatta el.)

A legemlékezetesebb munkák azonban azok voltak, melyek során elhagyhattuk a falut, elmehettünk „világot látni”. Ilyen nevezetes napok: a *vásár* (Szendrőben), a *búcsú* (négy-öt szomszédos faluban) — és havonta egyszer: a *magazin*. Ez a vaskőbányában volt: a bányaigazgatóság egy bizonyos határig megelőlegezte a fontos élelmiszereket, de más apróságot is. (A hónap végén természetesen ezt lefoglák a fizetésből.) A magazinba menni — asszonyok és suhancok dolga. Bár mi nagyon óvatosan vásároltunk előre, de — sok kicsi sokra megy — anyánk egyedül nem tudta volna öt kilométerről hazahozni. Ezért aztán velünk mint málhás — de ficáncoló — ösvérekkel indult haza: ismét és ismét dombra fel, dombról le, s rendszerint más asszonyok társaságában, sok szó, sok panasz között. Egyszer aztán egy élelmes paraszt szekérrel-lóval odaállt a magazin elé, s ördögi csábítással igyekezett meggyőzni az asszonyokat, hogy

annyi pénzért nem érdemes cipekedni... De hát óriási összeg volt az az egy-két pengő, a nagy családosszonyok nemigen engedhették meg maguknak... Nekünk: legénykékeknek, nagyobb „inasoknak” mindazonáltal elmondhatatlan szenzáció volt a mindennel telezsúfolt magazín, ott láttuk először a csodák csodáját, a telefont. Csöngött, valamelyik segéd odament, s olyan szenvtelenül vette egyik kezébe a beszélőt, a másikba a hallgatót, hogy mi csak bámultunk. (Én talán az Eötvös Kollégiumban telefonoztam először.)

Úgy áprilistól októberig a „mellékes” munka ha nem is szaporodott — elvégre hogy szaporodhat a teli bögre vize —, de jellegében megváltozott. Megkezdődött a mezei munka. Nekünk földünk nem volt ugyan, de sok címen tartoztunk munkával a gazdáknak. Meg aztán ha krumplit, lisztet, babot, kukoricát akartunk télre-tavasza, vállalni kellett felibe vagy inkább harmadába egy kis földet.

(El ne felejtsem: „kiskertünk” — virágos kertünk — is volt, mint kizárólagosan anyánk tulajdona. Ő öntözte, kapálta, gondozta. Vasárnap — bár a jányok versengve adtak nekik — templomba ment a legények innét szakítottak le egy „mályva” — muskátli — virágócskát a kalap mellé... Bent a házban csak művirág volt.)

A mezei munkára nem azért térek ki, mintha más asszony nem dolgozott volna a mezőn, de kevés asszonynak zsúfolódott össze annyi tennivalója *egy időben*, mint anyámnak. Egyrészt a bányászoknak ilyenkor is kellett früstök, tarisznya, vacsora, s aki tehette közülök, munka előtt vagy után csatlakozott a brigádhoz, úgy hathét embernek való ennivalót kellett kicipelni a mezőre. Az állandó brigád tagjai voltak: édesanyám és a könnyebb mezei munkára már alkalmas, nyolc-tizenkét éves gyerekek; de a még kisebbeknek is megvolt a feladatkörük. A legkisebbeket ugyanis nem lehetett ott-hon hagyni, s a mezőn az öt-nyolc évesek ügyeltek rájuk.

Miután a sok „batut” (batyut) lepakkoltuk, s anyám az elemőzsiát és a vizes korsót valami hűvös helyre elrendezte, a hátilepedő (különös tájnyelvi neve: „tracskos”, talán a „tarackos” szóból) két sarkát odaerősítette valamelyik fához, másik két sarkát egy földbe vert nagyobb karóhoz — és, íme, készen állt a legkényelmesebb, hintáztatható nyugágy, a mi nyelvünkön: *bellőke*, amibe belefektették a kicsi gyereket, akire az öt-nyolc évesek vigyáztak. Első dolguk persze a kíméletlen hintáztatás volt, amitől a gyerek jobbnak látta

elaludni. Amikor aztán éktelen bömböléssel jelezte, hogy felébredt és tízórait kér, anyánk odasietett, a bellőkét árnyékba helyezte, majd megszojtatta és megetette a jövő reménységét...

Még annyi mindenről kellene írnom, például az „egy nap” melléküzemágáról, ahhoz egy könyv is kevés lenne. Egyet azonban semmi esetre sem hagyhatok el. Ez pedig a nemzetfenntartás vagy (mivel ilyen szavakat mi nem ismertünk, s ki se mondtunk volna) a szaporodás kérdése. Akkor még nem volt családi pótlék, pláne gy. Szegény anyám hát mindaddig dolgozott, amíg a fájdalmak nem jelentkeztek; akkor szaladt valaki a bábáért, az jött is hamarost (ha éppen nem a mezőn volt). Első dolga: a férfinépet elzavarni a háztól; már ha éppen volt otthon valaki. (Mi, kisebbek csak akkor konstatáltuk a dolgot, amikor már volt mit konstatálni.) Az otthon lévő vagy megérkező felnőttek meg toporogtak erősen, gyámoltalanul, tehetetlenül, mert hiszen még egy rántottát se tudtak elkészíteni. (Ezt a dicséretes konyhai tehetetlenséget én a mai napig megőriztem.) Anyánk az ágyból adta szóbeli direktíváit, ennek révén el is készült valami (ha nem is ehető) ennivaló. A keresztanyánk hozott ugyan valami ételfélét anyámnak (ennek javát ő titokban nekünk adta), főzött valami gyorsan főzhetőt a bányászoknak. A rendkívüli állapot azonban nem tartott három-négy napnál tovább: akkor anyánk már nem bírta tovább nézni a tehetetlen férfinépet, felkelt — és egyszerre megvolt mindenkinek mindene. Két-három hétig nem engedték ugyan vizet hozni, fát vágni, „ereszteni”, terhet cipelni, de aztán végleg átvette a parancsnokságot és ezzel összes tisztelt.

A négy-tizenkét éves gyerekek számára azonban elkeserítő napok következtek. A legújabb szülöttet ugyebár el kellett hallgattatni, s ennek legfőbb módja (a szoptatáson kívül) a bölcsőben való dühös, döcögős rángatás. Aki kéznél volt, nem hagyhatta el a házat, míg a gyerek rítt. (Rítt? Bömbölt, ordított, sivalkodott.) Ha anyánk nagy néha leszaladt a bótba, átszaladt a szomszédba, már-már virradni kezdett a jövő, hiszen csak csendesedjék el ez a szörnyű visítógép, uzsgyi, ki a házból a többi gyerekhez! De senkiben sincs több fufang, mint egy csecsemőben. Az ember ringatja, rázza, még züm-mög is hozzá — leereszkednek a szemhéjak, elhallgat a torok, már csak szép lassan ki kell lopakodni (utána aztán ríhat kedvére a „kised”). Az ember — növekvő reménnyel — el is jut az ajtóig, aztán óvatosan megnyitja (vagy nyáron félrehúzza az ajtólepedőt) — ám a következő pillanatban sokszoros erővel megszólal a bögő-

masina, mintha csak erőgyűjtésre szenderedett volna el. Így utólag is szégyellhetjük magunkat mindazért, amit kívántunk a szegény ártatlanságnak, s azért is, amiért ráztuk, szidalmaztuk. De addig nem hagytuk ott, míg végleg el nem aludt, illetve inkább nem menekült tompa alvásba a testvéri szeretet elől.

Ha már ölben ülő vagy tipegő lett a gyerek, egyszerre megkönnyebbedett az élet (legalábbis tavasztól). Amikor sebesen vágtatunk, hogy mielőbb játszassunk (akkor még kifogyhatatlanul sok volt a játék), anyánk ránk szólt: „Vidd a gyereket is, és rajta legyen a szemed.” Ebből általában csak az első parancs teljesült, mert a helyszínen — vajmi kevés gyengédséggel — leültettük a gyereket, aztán uzgyi a pajtásokhoz. A szegény pici végtelenül boldog volt, először tapogatódzott maga körül; amit evésre alkalmasnak ítélt, azt be is vette a szájába. Később kúszni kezdett a gyerekbanda felé. Megtehetette, mert rajta ugyan senki se tartotta a szemét, hacsak a kutya nem, aki észrevette a csendre-jóra kényszerítő darab kenyeret a gyerek kezében, azt kikapta, és mohón befalta. Sírt-e erre a gyerek vagy sem, azt csak a Jóisten jegyezte fel. Hazatérés (evés) idején — ezt rendszeren az anyánk messze hangzó hívása-szidalma jelezte — ki-ki összeszedte a rábízott gyereket, és jól-rosszul lecsendesítve, beállított vele a szülői házba. Én nem emlékszem, hogy valamelyik is — akár apraja, akár nagyja — valaha is beteg lett volna.

Ahogy édesanyámnak is ez a „kissé” sűrített napirendje egy haszonnal járt: ő se volt beteg soha. Nem ért rá. Sőhajtozott, fájlalta a fejét, derekát, ez igaz. De hát ez asszonyi dolog, majd elmúlik. (A fogát kihúzta a bányorvos.) Beteges csak akkor kezdett lenni, amikor elfogytak a gyerekek: megnősültek, az egy szem lány férjhez ment, én és a legkisebb öcsém iskolába mentünk: volt, aki más faluban vagy ide közel, egyik bátyám pedig Kanadában próbált szerencsét. Egyetlen bátyám maradt vele, aztán édesapám is nyugdíjba ment (s folyton házi, ház körüli, mezei munkát keresett) — ez már a vég volt. Aludhatott kedves anyám, ameddig akart, eljárhatott (még hétköznapi is) a templomba, ha a régi megszokott úrmérték szerint főzött, kettejüknek elég volt egy hétre. A ruhaanyag is megváltozott, nem kellett már a kenderrel bajoskodni... Próbált ugyan titokban elvégezni valamit a fia-menye dolgából, különösen az unokák körül, de ez már nem volt az igazi, szégyenszemre naponta

többször is le kellett ülnie — mert nem volt semmi dolga. (Ráadásul akkor már egy tisztességesebb házban laktunk — ...tunk?; kút is volt, elfogyott a dolog.) Engem egyszer azzal a kijelentéssel lepett meg: „Fiam, én úgy szégyellem magam, hogy még mindig élek... Akikkel együtt jánykodtam, már mind elmentek. Nem való ilyen sokáig élni.” Úgy hatvanöt éves lehetett akkor.

Végül, egy forró kánikulai (az ő és az én szavam szerint: kánikulai) napon, délelőtt is munka nélkül hagyva, lefeküdt egy fa hívesébe, és az unokák már hiába hívták ebédre... A temetésén annyian voltak, mint egy téeszelnők leányának lagziján. Gondolom, békében nyugszik, bár nekem sokszor összerázkodva mondta: „Jaj, kedves fiam, de fogok fájni ott, a földbe.” Ha van Isten, ő nem fázhat: „istenkéje” biztosan jó meleget csinál neki. Amilyet a mi folyton éő sparhétunk árasztott téli esténként. Talán még egy kis karbidvagy petróleumlámpát is gyújt neki. Hogy lásson imádkozni az öreg könyvéből... Bár tudta ő azt mind, könyv nélkül is.

Talán észrevette az olvasó, hogy nem akartam én az anyámat emberfölötti magasságba emelni. Egyszerű, szegény asszony volt, aki csak abban különbözött más egyszerű szegény asszonyoktól, hogy — nem beszélve most a nyolc testvéremről — az *én* anyám volt. De ezért mintha ennél többről is lenne szó: valami belső, szellemi, irracionális erő, képesség sugárzott belőle, ami gyógyított, védett. Így visszagondolva is csak meghatódva és félelmes csodálattal tudom nézni népi vallásosságát. Évszázadok, talán évezredek meséit, mágikus képzeteit és erőit hordta törékeny testében. Már Nemes nagymamát is (az ő anyját) „boszorkánynak” tartották, nem azért, mert rejtelmes emberi és állati bajok szerzője, bűbájosságok ismerője volt, inkább mert ismerte fűnek-fának erejét, és rendszeres kapcsolatot tartott fenn — álmokban, látomásokban — földöntúli erőkkel és személyekkel. Anyám sokat örökölt tőle: már az is szinte hihetetlen, hogy felnevelt annyi gyereket; akinek naponta ment a lábába-kezébe töviske (tüske), rozsdás szög, vágta fel a húsát piszkos üveg-cserép, rozsdás pléhedényhulladék — aztán mentek az évente legalább egy halálos áldozatot követelő bányákba, a még több áldozatra éhes két háborúba — és mindenhol épen tértek meg.

Csak ha az én külön halálaimról beszélek — leesés a fáról, vízbe fullás, infarktusz stb. —, rendszerint már eszméletlen s egyedül (a halálba rángató, taszító gyerekek szétszaladtak) és utolsó gondolatommal

az anyámat híva, egyszer csak megjelent valaki ott, ahol a madár se járt, vagy teljesen szabálytalanul hazatért valamelyik családtagom — és életem... Annak is tanúja voltam nemegyszer, hogy milyen rejtelmes kapcsolatai voltak álommal, távollal, jövővel. Ha anyám valamely álmot *megértelmezett*, arra mérget lehetett venni. Egyszer pedig hirtelen megállt, és azt mondta, keresztet vetve: „Meghalt édesanyám. A Jóisten megszabadította nyomorúságától. (A nagymama évek óta ágyban fekvő haldokló volt.) Adj, Uram örök világosságot neki...” Még gyerek voltam, de iszonyú félelem fogott el, amikor — még abban a percben — megszólalt a lélekharang... Különös volt a mi kettőnk viszonya: persze nagyon büszke volt rám, hiszen felnőve a templomban az urak padjában ültem, tegeződtem pappal-kántorral — mégis, a tekintetéből kezdettől fogva azt vettem ki: „Te vagy a fájdalma fia... de én nem tehetek semmit, valami nálam erősebb akarja így...” (A tekintetéből más gyerekének a sorsát is ki lehetett volna olvasni, de szólni ritkán szőtt erről.) De azért a fatális — hogy is mondjam? — közöny, amivel egyik bátyámnak Kanadába való „kitántorgását” kísérte, máig is borzongat. Amikor a vasútállomásra vivő szekér zörgése elhalkult, anyám, a sparrhét mellett, egy kisszéken kuporogva ennyit mondott: „Sose fogjuk többet látni.” A bátyámmal együtt kivándorló fiatal férfiak *mind* visszajöttek, Józsi bátyám meghalt Calgaryban, tébécében.

Bizonyára sokan lenézően mosolyognak, amikor ilyesmiről beszélek. Befejezésül hát hadd mondjak el egy — számomra — végtelenül fájdalmas történetet. Első kisfiam néhány hónapos korában meghalt. Nem értesítettem a rokonságot, minek fáraszam fel (dologidőben) olyan messziről őket Pestre, majd ha lesz erőm, értesítek mindenkit. A temetés napján levelet kapok a bátyámtól, aki édesanyámmal együtt lakott. Szegénykém ekkor már napközben le-ledőlt egy-két percre a konyhai ágyra. Az unokák szaladnak az ángyomhoz: „Gyűjjék már, a mama félrebeszél!” Bemennek: anyám szeme a konyha üres szárítókötelére van függesztve, s beszél: „Kis borzas-vizes madaram, tudom, az én kedves Andris fiamtól gyöttél. Valami nagy baj van, ugye? Az én Jóistenkém vigasztalja meg őket.” Azon a napon, abban az órában, abban a percben halt meg a kisfiam.

[*Kortárs: Irodalmi és kritikai folyóirat*, 31. évf. 8. sz.
(1987. aug.), p. 56-72.]

TAKÁCS JÁNOS

jezsuita misszionárius atya

TAKÁCS JÁNOS (Szuhogy, 1906. jan. 11. - Sydney, 1983. jan. 28.):
jezsuita misszionárius lelkész Kínában.

Édesapja Takács János földműves, édesanyja Szemán Julianna. Sokgyermekes nagycsaládban nő fel, az elemi iskolát Szuhogyon végzi.

A szuhogyi Ragály esperes atya és Molnár tanító úr javaslatára, segítségével Miskolcra, a minorita gimnáziumba kerül. 1922-ben lép a jezsuita rendbe, ahol a noviciátusi, majd a teológiai és egyéb tanulmányokat Pesten, Szegeden és Pécsen végezte. 1932-ben indult Kínába misszionáriusi útjára. 1962-től Tajvanban, 1974-től Ausztráliában szolgál.

Kiváló zenész, nem mindennapi orgonista. Érzékeny emberként versekbe, regényekbe írta álmait. Sajnos, keveset ismerünk belőlük. Részben kéziratban elkallódtak, részben névtelenül jelentek meg. Minden valószínűség szerint az ő munkája az Utolsó Győzelem című, missziós témájú regény.

Rendkívüli érdeklődést mutat családja és szülőfaluja népe iránt. Élete végéig rendszeresen levelezett szüleivel, testvéreivel, unokahúgaival. Hazalátogatnia csak két alkalommal, 1979-ben és 1981-ben sikerült, két-két hétre. Hazatelepedése, nagy bánatára, nem sikerült.

„Életem mese volt!” — írja egyik sógornőjének. „Meséje” hőse nagy küzdelmet vívott; hite, tartása, szerénysége példa értékű.

L. L. L.

P. TAKÁCS JÁNOS, S.J.

1906-1983

Takács János 1906. január 11-én született Szuhogyon, Borsod vármegyében. A Jézus Társaságba 1922. július 30-án vették fel. 1932-ben Kínába ment missziós munkára. 1937-ben szentelték pappá. 1940 februárjában tette le az ünnepélyes fogadalmakat. 1974-75-ben áttelepült Taiwanból Ausztráliába. 1978-ban megkapta az ausztrál állampolgárságot. 1983. január 28-án halt meg — olvassuk rövid életrajzi adatait egy ausztráliai beszámolóban.

Három különböző forrásból állítottuk össze a következő részleteket életéből:

Mivel Takács atya nagyon járatos volt a teológiában, tanárrá akarták tenni Shanghai, Zikawei hittudományi főiskoláján, de ő inkább szegény misszionáriusként kívánt működni Hopeiban, Taming városában, ahol a magyar atyáknak volt missziójuk. Hamarosan őt tették meg a második és legfiatalabb előljárónak, s ő alakította ki a tamingi jezsuita közösséget. Erőskezű előljáró volt és végrehajtotta a felsőbb előljárók rendelkezéseit. Pl. amikor P. Generális Jansenst kérte a pápa, hogy tiltsa be a cigarettázást, ő azonnal végrehajtotta a határozatot. Néhány atya zokon vette ezt, de utána hálások voltak érte. A legnehezebb időkben (japán megszállás és az azt követő kommunista időszak) ritka bölcsességgel és rendkívüli bátorsággal irányította a missziót. Mikor elkobozták a misszió javait, igyekezett megmenteni a bennszülött nővéreket és seminaristákat.

Miután a többi misszionáriusokat kiűzték, ő titokban folytatta misszionáriusi tevékenységét, éjjel látogatva a keresztényeket s misézve nekik. Többször elfogták, de mindig sikerült kiszabadulnia, néha szökés által.

Néhány kép bujdosó misszionárius korából:

A kínai újév estéjén a minpingek elfogták őt egy társával együtt. Ideiglenesen saját szobájukban őrizték őket. Őreik iddögáltak, s elnyomta őket az álom. Takács atya és társa kilopództak a meleg szobából, és a hátsó nagykapun kiléptek. Egy dühös kutya nekik rontott és veszettül csaholt. Mozdulatlanul álltak a becsukott kapun kívül. Félóra múlva a kutya elúnta a dolgot, és a minpingek nem

ébredtek fel. A menekülés egy folyón át történt dermesztő fagyos szélben, derékig érő vízben. Utána egy óra futólépésben, míg a belső meleg és a szél kiszárította ruháikat. Utána hegymászás, mély hóban. Egy jó keresztény családnál aludtak hajnalig. Majd útrakeltek, keszkenővel fejükön. A kommunisták orosz asszonyoknak vélték őket. „Babuska, Boldog Újévet!” — kiáltották nekik, amit ők derűs képpel viszonyoztak. Mindenfelé voltak jó keresztény családok, ahol rövid ideig otthonra találtak.

Egy ízben éppen ilyen családban beszélgettek. Nagy ricsaj keletkezik a kapunál. A pirosnyakkendős pionírok ott akarnak gyűlésezni. A háziasszony rémülten néz körül. Szeme egy összegöngyölt nagy gyékényre esik. A pátert belegöngyöli és összeköti. „Meg ne mozduljon, Páter!” Hát nem mozdult meg másfél óráig. Végighallgatta gyűlésüket. Utána gyorsan eltűnt onnét. Más, hasonló eset, de komikusabb. Gyékény helyett volt ott egy láda. Hogy liszt számára volt-e, vagy köles számára? Abba kellett sebtiben belebújni — és ott kuporodnia. Alig tették rá a fedelét, máris ott volt a kiáltozó tömeg. A láda pódiumként szolgált a szónok számára. Tény, hogy átvészelte ezt a helyzetet is. Lisztesmolnárként bújt elő rejtekéből.

Hívei csodálták önfeláldozását. A gondviselés oltalma igen csökkentette aggodalmaikat az atya pasztorális látogatásaival kapcsolatban. Csak így érthető meg a következő eset, ami nagy kockázat vállalását kívánta tőlük.

Nem börtön, hanem házifogság lett a sorsa. Nem bíztak meg benne. Tudták, hogy a reggel a pasztorális tevékenység ideje. Gyakran ellenőrizték, hogy otthon van-e? Erre a késő esti órákra tette át kiruccanásait. Remek alkalom volt, mikor egy igen távoli helységbe beteghez hívták. Hogy ne tehessék el láb alól, kivezényelte a keresztény gyerekeket az egész útvonalra, vörös nyakkendővel, hogy „azon este szigorú parancs van, emberfia nem mehet azon az úton — még a mandarin sem!” A vörösök szoktak ilyen gyakorlatot tartani a gyerekek igénybevételével. A gyerekek kuncogtak, mikor atyánk felbukkant a sötétből. Minden simán ment, betegellátás, szentmise, prédikáció, stb. Hazamenet elbocsátotta a fiúkat, megérdemelt dícsérrel, amire igen büszkék voltak.

Amikor jelenléte veszélyt hozhatott volna a tamingi keresztényekre, Ch'ang-yüanban telepedett le, a misszió déli részében,

ahol kb. 2000 keresztény gondját viselte. Az üldöztetésnek e legsúlyosabb időszakában több mint 3000 embert keresztelt meg, akik egy nemrég őket meglátogató pap szerint még ma is nagyon buzgó keresztények. Végül három évet töltött házfogságban, földet művelve önmaga ellátására, teljesen elszigetelve a keresztényektől, akik bátorságot merítettek szenvedéséből és kitartásából. Ez dühítette a kommunistákat. Börtönbe vetették és „népítélet” után, amely alatt alaposan összeverték, kiűzték őt Kínából.

Taiwanba került, de ott már nem tudta idős korában kellőképpen megtanulni az eltérő nyelvet, s ez gátolta apostolkodásában. Katekistája szintén Nagy-Kínából származott, s nem tudott bánni a taiwaniakkal. Elindított ugyan páter Takács egy új missziós állomást, kápolnát is épített, később azonban keresztényei szétszéledtek. Ez nagyon bántotta őt. Kutyákat kezdett tenyészteni, s ezek hálásabbnak bizonyultak, mint az emberek — ugyanakkor azonban még inkább elkülönült emiatt az emberektől, mert veszélyes volt azok számára a kutyák közelébe menni.

Még egy utolsó kísérletet tett I-chu-ban, közel magyar missziós társaihoz, de a taiwani nyelv nélkül ott sem boldogult. Taiwan jövőjében amúgy sem bízott.

Elhagyta végül Taiwan és Ausztráliába ment, hogy ott a magyar menekültek között apostolkodjék, remélve, hogy a világnak e gazdag részéből segíteni tudja anyagilag a kínai missziót. Ez az álma sem valósult meg. Amint a menekültek letelepedtek, s kényelmessé vált életük, még a vallásról is megfeledkeztek, nemcsak a misszióról. Leveleiből ki lehetett érezni szomorúságát, elcsüggedését. Miután megkapta az ausztrál állampolgárságot, kétszer hazalátogatott Magyarországra, de régi lelkesedése sose tért vissza. Hiába! A kínai misszionárius mindenütt másutt idegének érzi magát! Vissza akart menni Taiwanra, pihenésként, de a Gondviselés másként határozott, s örök nyugalomra hívta őt.

Egész életében egyszerű, szegény, vallásos ember volt. Egészsége mindig gyenge, de hite erős és telve a lelkekért való buzgósággal. Élete néhány leánynak a nővér-hivatásra adott ösztönzést. Nagyon jó zenész volt. Nagy élvezettel orgonált. Amikor nyomott volt lelkiállapota, ez segítette őt lelkesedésének felélesztésére. 77 éves korában halt meg, 61 éve volt jezsuita és 46 éve pap. Az éjszakai órák-

ban szólította magához az Úr 1983. január 28-án. 1982-ben többször szorult kórházi ápolásra. Bár az orvosok szerint el kellett készülnie arra, hogy egy éven belül el kell indulnia a nagy útra, a halál mégis váratlan hirtelenséggel érte.

A testi és szellemi tartalékokat lassú, de kegyetlen következetességgel felőrlő betegséggel szemben sem adta fel a Páter a magára vállalt küldetést: a magyar missziós munkát, papi hivatásának gyakorlását. Az utolsó hetekben már sokszor csak ülve tudott misét mondani, és egyre gyengülő hangján elmondott szentbeszédei is már csak a közvetlen közelében levőkig jutottak el.

A temetési szertartás 1983. február 1-jén délután két órakor kezdődött koncelebrált gyászmisével a jezsuiták Lavender Bay-i plébániatemplomában. Az oltár előterében elhelyezett koporsót a címeres magyar nemzeti színű zászló takarta. A koporsón elhelyezett áldoztató-kehely és stóla jelezte, hogy az Úr egyik katonájának földi maradványai nyugosznak ott. 36 pap vett részt a koncelebrálásban a blacktowni püspökkel együtt. Ott volt P. Varga Zoltán. S.J., melbournei magyar lelkész, P. Fazakas Béla, O.P. és Szondy Jenő, Sydney magyar lelkészei. Három pap is búcsúztatta őt beszédében. A Northern Suborbs Temető jezsuita részlegében temették el. Ott várja a feltámadást és Magyarország feltámadását.

[Az Anima Una 1983. májusi, 89. száma nyomán]

Biciklin dalolom Kínában

Istenem, örömem,
Tőled van életem,
Hogy Hozzád felvigyem
Hű fiúi szívem.

Idelent, idelent
Istenem keresem:
Gondviselő orcád,
Üdvözítő orcád.

Onnan át, onnan át
Istenem, nézzen rám
A Te kegyes orcád,
Megbocsátó orcád.

Idelent Istenem,
Utamban figyelem
A Te rejtett orcád,
Engem hívó orcád.

Odaát, oda át
Istenem, vár reám
Atyai szent orcád
Jutalmazó orcád.

Odafenn, odafenn
Istenem, megkelek
A Te fényes orcád,
Boldogító orcád.

Öledben, kebleden,
Istenem, éneklek
Mindig csodás orcád,
Elragadó orcád.

Istenem, mindenem,
Íme az én szívem:
Legyen már a Tied,
Mindörökre Tied!

Kedves Testvéreim Krisztusban!

Mióta eljöttem, már szakállas bácsi lett belőlem, ruhám egészen kínaivá változott s a nyelvem is kezd hozzászokni a kínai szóhoz, s én még mindig nem írtam nektek. Higgyétek el, annyi levelet kell írni: egy-két szóért nem érdemes a postát fizetni. Így aztán gondoltam: ti várjátok ugyan a levelet, de nem veszitek zokon, ha sokáig nem is jön. — De most már rákerült a sor.

Hol is kezdjem? Elhagytuk Magyarországot; egy éjjel és nappal vágattunk a gyorsvonattal és Genuában voltunk. Két napig az ottani jezsuiták vendégei voltunk. Aztán felszálltunk a hajóra. Egész kolostort találtunk rajta: 42 férfi és 18 női szerzetes készült rajta elhagyni Európát, s vinni az Úr Jézus nevét a pogányok közé. Eloldják hajónkat s a hajó rezesbandájának zenéje mellett lassan elindulunk. Nézzük a szép óriási kékséget, mely hátán fog hordozni 38 napig; néztük a szép itáliai parkokat, de azok hamar eltűntek. Mikor Rómával egy irányban voltunk, a misszionáriusok szikratávíron üdvözölték a Szentatyát. Mégegyszer meglátjuk Itália legdélibb részét s ezzel Isten-hozzádot mondunk Európának. Most már csak tenger, csak tenger...

Öt nap múlva kikötünk Afrikában, Port-Saidban. Bementünk a városba. Majd leszedték rólunk a ruhát az arabok, annyira kínálgták portékájukat. — De a hajó nemsokára indult. Éjjel nekivágtunk a Suez-csatornának. Mikor reggel fölébredtem és fölmentem a födélzetre, ahol ilyen időben még csak a szerzetesek voltak fent és elmélkedtek, imádkoztak, a csatorna mentén beláthatatlan sivatagot láttam. Erre menekülhetett a Szent család, mikor Egyiptomba jött. Az egyiptomi oldalon néhol kis pálmaligetek is mutatkoztak és ezek között kis házak. Egyik helyt kis templom, annak tetején egy szobor: Szűz Mária nyújtja felénk a kis Jézust. — A csatornából a Vörös-tengerbe jutunk. Rettenetesen perzsel a nap. Az utasok csak ülnek és legyezővel verik a szelet, mégis folyik róluk az izzadság. Szentmise, hála Istennek van bőven, mert sok a pap, de azalatt is folyton törölközni kell. Egyik vasárnap reggel a hajó födélzetén készíttettek oltárt, hogy a híveknek ott mondják a szentmisét. Éppen

kiértünk a Vörös-tengerről az Indiai-óceánra. Szél kezdett nyargalászni a vizen, kezdte verni a hullámokat, a hullámok meg táncoltatni a hajónkat. Az utasok nagy része tengeri betegséget kap; úgy aztán a szentmisét sem tudták megtartani; mi ekkorra már hallgatunk és áldoztunk bent a hajó belsejében. Úgy egy nap után hozzászoktunk a hajó táncához. Mikor aztán Ceylon szigetét elértük, vége volt, legalább egyelőre a viharoknak.

Innen kezdve utunk paradicsomi, csak kicsit meleg. Maga Ceylon a szigetek gyöngye: úgy zöldell pálmaerdőivel! A többi sziget is mind-mind zöld, nem oly sivár lángvörös szikla, mint a Vörös-tengerben. Kiszálltunk Sumátrában, Singapurban, a Filippi-szigeteken. A Filippi-szigeteken találtunk először újra otthonra egy órácskára az ottani híres jezsuita csillagvizsgálóban. Ez a város, Manila gyönyörű: széles utcák pálmákkal, virágokkal. Van sok kath. templom benne, mégpedig szépek! Sajnos az ottani híres jezsuita iskolát érkezésünk előtt egy hónappal tűzvész pusztította el. Testvéreink, amerikai jezsuiták, mégis oly szívesek voltak hozzánk; autóval vittek körül a várost megnézni.

Innét már felfelé mentünk Kína felé. Honkong Kína területén van, de a kínaiak átengedték az angoloknak. Itt egész nap kint voltunk az ír jezsuitáknál s megnéztük a várost. Ez egy hegyen épült. A házak egymás fölött. Az út kátyúvonalban kapaszkodik fel a tetejére. Tetejéről szétnéztünk Dél-Kína fölött, honnét ágyúdörgést hallottunk. Kerestem szememmel Szancián szigetet, ahol Xavéri Szt. Ferenc egy vesszőkunyhóban halt meg. Itt van a közelben, de nem láthattam meg.

Estére visszamentünk a hajóra. Mikor besötétedett, a város villanyfényárban úszott, a hajók is ki voltak világítva a kikötőben. A folyton mászkáló kínai csolnakok árbócrúdján is lámpafény imbolygott. Olyan szép volt! De csak földi szépség volt, azért mi horgonyt szedtünk s indultunk tovább Kína partjai mellett. A tengeren egész kínai falvak vannak kint, vagy talán városnak is mondhatnám, olyan sok a családi bárka. Itt laknak, az egész család, télen-nyáron, éjjel-nappal. Éppen tombolt a vihar. Csakúgy dobálta azokat a vitorlásokat. De hamar lehorgonyozták őket s így csak egyhelyben hintáztak... — Elértünk a Jang-tze-kiang torkolatához, azt hittük: itt Shanghai, ahol mi kiszállunk. Pedig egy kisebb folyón még félnapig kellett mennünk, míg elértük. Tavasszal ezen a helyen volt a japán-kínai háború. Még most is sok a rom. Shanghaiban már várt bennün-

ket páter Németh magyar jezsuita hithirdető. — Csomagjainkat lerakták ottani rendházunkba, mi meg kimentünk a villamoson háromnegyed órányira fekvő Ki-ha-weibe. Itt kellett maradnunk tíz napig, mert ahová nekünk kellett mennünk, árvíz van. A tíz nap alatt jól szétnéztünk Shanghaiban és Ki-ha-weiben megnéztük a templomokat, kórházakat, iskolákat, német és francia apácákat. Láttuk azt a nyomort és piszkot, bűzt, melyben a kínaiak élnek.

Lejárt a tíz nap s mi vonattal útnak indultunk Kína belseje felé... — Közben majd át kell szállni, jegyet kell váltani, csomagot föladni, mi meg nem tudunk kínaiul beszélni. Úgy segítettünk a dolgon, hogy kínai betűkkel leírtuk kínai jezsuitákkal Ki-ha-weiben egy papírra, hogy mit akarunk, s gondoltuk, majd ezt tartjuk oda a hivatalnokok elé. Dehát nem volt rá szükség: angolul-franciául meg egy-két kínai szóval úgy-ahogy megértettük magunkat. Tehát kínai vonaton: gyorsvonat, dehát egész úton nem akart nekilendülni. Három nap és két éjjel csak ment, ment velünk. Étezni is a vonaton érkeztünk, nem is volt nagyon drága.

Néztük a vidéket, a földek szépen vannak művelve; mindenféle rizs, gyapot, amerikai mogyoró, vagy pedig már szép zöld őszi vetések. De a földeken mindenféle sírok: a kínaiak a saját földjeiken temetik el halottaikat. A síron hagynak egy kis nyílást, amelyen a szellem ki- és bejárhat. — Falvak, városok változnak. A falvak agyag, a városok meg nagy erős téglafalakkal körülvéve. Faluvégeken lehetett látni pagodákat s benne a bálványszobrokat. Nádból és sárból vannak összetapasztva s színesre kipingálva: ezekben lakik a szellem, akit imádnak, akinek áldoznak, mert félnék, hogy megveri őket. Átmentünk Kína két legnagyobb folyóján is: a Jangtze-kiágon hajóval, mert nincs rajta vasúti híd, a Hoang-hon meg vonattal. Ez utóbbi nagyon széles folyó, de nem mély, hajók sem járhatnak rajta. — A végállomáson páter Harpy magyar misszionárius várt. Megháltunk egy kínai szállodában: földre terített gyékényen, olyan istállóféle épületben, melynek ablaka papírral volt beragasztva. Reggel szentmise után autóbusszal tovább. Az autóbusz zsúfolva volt, egy alacsony falócán ültünk, majd kirázta belőlünk az életet. Ez az út vagy 80 km volt. Az út nagyon rossz. Hol az autó vitt minket, hol meg mi húztuk azt.

Egyik helyen nagy sár volt. Kiszálltunk, kínai emberek egyenként, hátton átcipelték az utasokat. Az autó üresen nekilendült, de bennmaradt a sár közepén. Most kötelet kötöttek rá, s az utasok nekifeszültek, húzták. Hanem a kötél gondolja pajkosan magában: milyen mulatságos lenne, ha

én most elszakadnék s az utasok a sárba vágódnának. Hát úgy lett, amint gondolta, s a víg eset megtörtént. Ilyen komédiák után végre is meglátok a messzeségben egy templomtornyot: a mi templomunk. Közelebb jutunk, a várost körülvevő fal mind hatalmasabbnak látszik. Az egész városból nem látszik ki más, csak a mi templomunk tornya. Elképzelhetitek, mily magas fal lehet! Hogy a szélességéről is mondjak valamit: a tetején a koscsik szépen elmentek egymás mellett. Egy és fél évvel ezelőtt itt harc volt, akkor a teteje sok helyen megrongálódott. A harc pedig azért volt, mert a rablók hadserege elfoglalta a várost, az állami katonaság pedig vissza akarta foglalni. Néhány napi bombázás és ágyúzás után az életben maradt rablók jobbnak látták, ha elillannak a városból. A jó Isten örködött a misszió fölött: senkinek nem történt baja. — Mi is bevonultunk a nagykapukon és hátvédkapukon át Taming-fuba, ahol új tartózkodási helyünk lesz. — Természetesen nagy örömmel fogadtak a rendházban. A püspök úr egy másik városból szikratávíron küldte üdvözetét és áldását. A szikratávíró a misszióé. Nem kell gondolni, hogy Taming-fuban a kínaiak csináltak volna ilyesmit.

Azután biz hozzáfogtunk a nyelvtanuláshoz. Két kínai nyelvmester is jár a szobámba. Én meg, mint a kisgyerek hallgatom, hogy mondják s aztán utánuk mondom. — Már voltam kint egy falusi missziós telepen is. Az út kb. 30 km hosszú. Püspöki hintón tettem meg. De nem oly irigylésre méltó kocsi ám ez! Kétkerekű talyiga, melyet két, egymás után fogott öszvér húz. Azt meg kell hagyni: van teteje, meg oldala is. Egyedül ültem benne (csak egy ember számára van hely), a kínai kocsis a rúdon ült. Szegény öszvérek beleizzadtak, mert rossz az út, a két kerék durva nagy fatengelyen forog. Hazafelé leszálltam a kocsiról és biciklin próbáltam menni. De biz néhányszor eldült a rossz úton. Így jobbnak láttam visszamenni a kocsira s avval sietni haza, hogy be ne sötétedjék, mert akkor bezárják a város kapuit s kint rekedünk.

Vallási szempontból a város szomorú képet nyújt. Lakosai legnagyobb része kereskedő, akiknek nincs szükségük sem a bálványok, sem Krisztus vallására. A pogány templomokat lerombolták vagy más épületté alakították. A város falain kívül van még néhány kicsike és rozoga, szétesőfélben. Persze a katolikus vallás sem kell nekik; CSAK A PÉNZ: ez az ő istenük. Kínában nincs munkaszünet: dolgoznak vasárnap is, kivéve a jó keresztényeket. Falun jobb a nép; a keresztények szép számmal mennek hétköznap is a szentmisére s a legtöbb áldozik is. "

Kedves testvéreim, az apostolkodás nem prédikálás és tanítás, hanem a kegyelem munkája, csak az térhet meg, akinek a jó Isten ad az Úr Jézus, a szentek és jó keresztények által szerzett kegyelmi kincstárból. Ti is egyesítétek minden kis munkátokat az Úr Jézus munkájával, akkor az is kegyelmet szerző lesz. Imádkozzatok, hogy majd egykor az Úr Jézus végtelen irgalmában sok kegyelmet hintsen általam e nép közé. — Én minden szentáldozás után az Úr Jézusnak ajánllak benneteket s érzem, nem kell benneteket féltennem, mert ő vesz gondjaiba. — Leveletem nem nézem át: ne vegyétek tiszteletlenségnek a hibákat.

Hát ti hogy vagytok; azt hiszem, meg vagytok elégedve szent hivatástokkal. Juliska beöltözik-e januárban? Ha igen, gratulálok; imádkozni fogok.

Most meg nektek s az egész háznak boldog karácsonyi ünnepeket, sok kegyelmet és lelki örömet kérek a kis Jézustól !

Ajánlom magamat buzgó imáitokba,

testvéretek a Krisztusban

Takács János S.J.

Cím: Takács János S.J.

Taming-fu (Hohpeh)

Thientchutang

Via Liberia

China

*

D. a J. Kr.!

1955. jún. 5.

Kedves jó szüleim és testvéreim!

Május elején küldtem külön-külön öt kis csomag selyemszövetet. Nagyon szép és itt nem drága, mert itt van a selyem hazája. Idáig még semmivel sem segítettem Önöket az imát kivéve. A fekete selymet édesanyám is használhatja. De a küldött szöveteket nem szabad meleg vízben mosni, hanem csak hideg vízben, és míg nedves, nem

kell napnak kitenni. A lányok, ha örülnek a ruhának, legalább megemlékeznek rólam és többet imádkoznak értem. Ma Szentháromság ünnepe van. Mintha otthon volnék a búcsún. Nem tudom, most szokásban van-e még a vendégeskedés. Ma itt is nagymiséét énekeltem egy apácázárdában. Bár az apácák mind kínaiak, az egész misét latinul énekeltek át, csak kimenetre énekeltek kínai énekeket. Pünkösdkor meg a székesegyházban miséztem és gyóntattam sokat. Itt az a szokás, hogy a keresztények, mikor szentmisét hallgatnak, mindig áldoznak is. Így legalább vasárnap kb. mindenki gyónik is. Vásár- és ünnepnap igen sok a gyónó. Egyik templomban négy-öt pap is gyóntat, mégis reggel héttől déli tizenegyig mindegyik körül van véve gyónókkal. Közöséges vasárnap 1500 gyónó is van, pedig az iskolások (ezek is igen sokan vannak) más napokon gyónnak. — Most itt van egy érdekes megmozdulás. A hegyi lakók, akik itt az őslakosok s vadaknak is nevezik őket, bár nagyon jó emberek, csoportosan jelentkeznek az Egyházba. Ők még törzsekben élnek. Az egész törzs egyszerre tér meg és vesz rá más törzseket is, hogy ugyanezt csinálják. Csak oktatásuk nehéz. Minden törzs más nyelvet beszél. Számukat 300.000-re teszik. Ha jól értenők a nyelvüket, egy éven belül mind megkeresztelkedhetne; így bele fog telni vagy öt év. — Itt egy évben csak két évszak van: esős évszak és száraz évszak. Nyár az esőzés ideje. Máskor igen ritkán van eső. Az idén itt is nagy volt a szárazság, mert az eső elkéssett egy hónappal. De a napokban aztán kipótolta; csakúgy zuhogott napokon át. Az emberek nem is félnek az esőtől. Hirtelen szokott jönni. Mennydörgés igen ritkán hallható. De mivel itt mindig meleg van, a nedves ruha nem veszélyes, hamar megszárad. Mivel az idő nedves és meleg, nyáron a penész mindent belep: cipő, ruha, könyv mind csupa penész. Itt június elején van az első rizsaratás. Vonattal kimentem, meglátogattam egy új missziót. Beláthatatlan területen a földeken mindenütt rizs, másutt meg cukornád. Tehát itt a rizs és cukor olcsó, mert bőven van belőle. Zöldségfélék is sokat természetnek. Az embereknek minden étkezéshez van zöldség, főzelék. No aztán van hal sok. De a halhúsban nincs szálka, mert a halak igen nagyok, tengeri halak. — Bár a föld bőven megterem mindent, a gyümölcsfák is állandóan hoznak gyümölcsöt, a nép nagyon igénytelen: keveset eszik, pedig szorgalmasan dolgoznak. Ha Önök kirándulhatnának ide egy nyárra, sok érdekes dolgot láthatnának. De ez az élet nem arra való, hogy sokat játsszunk... A jövő élet még sokkal szebb lesz..., s amellet

örökké fog tartani. Imádkozzunk, hogy ha ebben az életben talán nem találkozhatunk, a jövő boldog életben, Istennél együtt legyünk.

Üdvözlöm kedves testvéreim családjait, az összes rokonokat és régi ismerőseket.

Szerető fiuk és testvérük:

János

*

D. a J. Kr.!

1955. dec. 14.

Kedves jó szüleim és testvéreim!

Itt éppen most érik a narancs; az idén igen szép termés van. Milyen szívesen küldenék, ha lehetne. Hiszen a naarancs otthon faluhelyen olyan ritkaság. A második aratás is éppen most fejeződött be. Más vidékeken most vetik a búzát és a tavaszi rizsvetés előtt még le is aratják. Nálunk nem búzát vetnek, hanem zöldségféléket. Rengeteg a répa és káposzta mindenfelé. Itt télen van legtöbb zöldség. Az idő itt most a legjobb, szinte paradicsomi. Sem nem hideg, sem nem nagyon meleg. De még most is vékony ruhában is izzad az ember, ha hosszabban gyalogol vagy biciklizik. Tehát itt karácsony éjjel nincs hó. Soha nincs hó. Mikor leghidegebb az idő, éjjel van harmat. A jó időjárás sokat megtakarít az embereknek. Nem sok ruhára van szükségük.

Nekem van 24 falum. A felében már nyitottam imaiskolát, ahol az emberek apraja és nagyja keresztségre készül. Még nem kereszteltem meg közülök a legjobbakat sem, mert itt az az előírás, hogy legalább egy évet kell készülniök. Én meg még nem vagyok itt egy év óta. Mivel 24 falu van rámbízva, s ezek a falvak nagyobb részt szétszórta házakból állanak, sokat utazgatok. Néha biciklivel megyek. De ezt nem bírom szélben. Azért leggyakrabban motorbiciklit használlok. Vonat és autóbuszjárat is van területemen. Esőben inkább ezeken megyek ki. Még bérelt házban lakom. Van kis kápolnám is, de már nagyon kicsi. Lassan építésre kell gondolnom. Csak az építőanyag most nagyon drága. Területem a tenger mentén lapos. Onnét néhány kőhajításnyira dombos. A dombok magasabbak és mere-

dekebbek, mint a szuhogyiak. A nagy hegyek már nem az én területem, de azok is közel vannak. Így a táj nagyon szép.

Hogy vannak az otthoni ismerősök? Szopkóék, Molnár Anna, Svidróék, Szemán János bátyáék gondolnak-e néha rám? Én gondolok rájuk. Imádkozzunk egymásért kölcsönösen! A többi szuhogyiakat sem felejtettem el. Nagyon szívesen hallok mindnyájukról.

Ajánlom magam buzgó imáikba, szeretettel fiuk és testvérük:

János

*

D. a J. Kr.!

1957. jan. 11.

Kedves jó szüleim és testvéreim!

Itt még ma éjjel is nyitott ablak mellett aludtam, nappal meg izgadtam a biciklizésben. A fűzfa és barackfa éppen újévkor virágzik. A földekről másodszor is learatták már a rizst, most zöldségféle és búza zöldell mindenfelé. Havat csak a távoli hegy csúcsán láttam, mikor a lemenő nap sugarai megvilágították. Karácsonykor az idén tartottam éjféli szentmisét. A keresztények száma itt még kevés. Az éjféli miséig itt voltak, megmutattam nekik vetített képekben az Úr Jézus életét, aztán imádkoztunk. Az éjféli mise nagy mise volt. Az ének nem nagyon ment, de az ő fülük azt nem érezte. Névnapomra a keresztények egy pár szép virágvázat és virágot, meg egy nagy tűkört hoztak. Azt nem tudják, hogy éppen ma vagyok 51 éves. Templomot még nem építettem. Egy bérelt házban rendeztem be a kápolnát a földszinten, én meg az emeleten lakom. A vasúti állomás pont szemben van velem, az autóbuszok is itt állnak meg előttem. Így a közlekedés nagyon könnyű. De a térítési munka nagyon nehéz. Noha sok bálványt imádnak az itteni emberek, szeretni csak a pénzt és élvezetet szeretik. S a pénz sokkal nagyobb szolgátságba hajtja az embert, mint a sárból csinált vagy fából faragott bálvány. A jó Jézus kegyes szíve fogja megtéríteni őket.

...

*

Kedves jó szüleim és testvéreim!

...

Nálam a nagyhéti szertartás úgy ment, mint újabban elő van írva. Volt nálam két misszionárius segíteni. Három családot kereszteltem 17 taggal. Közülük két családfő középiskolai tanár. E három nap alatt én voltam az énekkar. Híveim szeretnek énekelni, de nincs zenei hallásuk. Latin éneket nagy kín gyakorolni velük.

Az új templom mindenkinek nagyon tetszik. Házamat is szeretik a papok. Szeretnek idejönni lelkigyakorlatot végezni. A sekrestyésem is itt lakik, de nem az emeletes házban; ott rendesen egyedül lakom, ha nincs itt lelkigyakorlatozó. Udvaromban egész éjjel van világ. Nemcsak az emeletről, a kertből is állandóan lehet látni a tengert. Közvetlen a ház körül sík rizsföldek. Előtte megy el az országút, azon távol a vasút, majd alacsonyabb hegyláncok, távol óriás hegyek. Milyen jó lenne, ha kedves szüleim, Anna, Ilonka itt lehetnének velem.

...

*

Taiwan, 1970. nov. 19.

Kedves Ilonka!

...

Munkám több, mint volt azelőtt. Most egyenként kell a hívek után menni. Nem egyszer-kétszer, hanem rendszeresen. A pogányokkal is előbb nagyon jó barátságban kell lenni, az ember csak így reméli, hogy befolyásolhatja gondolkodásukat. Az anyagelvűségben a kínaiak régebben is vezettek. Most meg a külföldtől megtanulják a fényűző életet. Csak ez a földi élet! Ezért áldozzák fel nemcsak a lelküket, hanem testi egészségüket is.

Mikor otthon középiskolába jártam, történelem tanárunk szeretett beszélni a sárga veszedelemről. Hát bizony a kínaiak és japánok

sokan vannak, bámulatos szorgalommal és kitartással dolgoznak és tanulnak. Itt az ifjúságnak nincs ideje tiltakozó felvonulásra, zavarcsinálásra. Tanulnak. Készülnek a jövőt biztosítani maguknak. Ha igazi jó katolikusok lennének, az Egyházban is át tudnánk venni a vezető szerepet. A nagy kínai földön csodáltam a buzgóságukat, tanulékonyságukat és bátorságukat. Bárcsak a mi magyar népünk is nagy nép lehetne már egyszer!

...

*

Taiwan, 1972. jan. 22.

Kedves Pista és Család,

Krisztus Békéjét!

Örülök, hogy van állásod. Az nemcsak a megélhetésben segít, hanem abban is, hogy az ember fiatalos maradjon. Ezek a kínaiak rettenetesen ügyesek, mindenből pénzt csinálnak. Tudtok-e ti gombákat termeszteni? Itt rengeteg pavilont építenek, a váz faoszlop vagy cement oszlop. A teteje és oldala szalma és azon üvegpapír (cellophán). Egy-egy tízezer pengőt is vesz be egy-egy nap. A csírát a búzatarlón nőtt pici gombákból fejlesztik ki. Itt csak ősz végétől tavasz elejéig termesztk, mert utána túl nagy a meleg. A pavilonokban bambuszvázal rétegesen emelvényeket építenek, mintha az egész egy stelázsi lenne. A szalmát előbb öntözéssel megrot-hasztják. Ezt rakják a stelázsira, arra egy réteg jó földet. A csírákat ebben helyezik el. — A másik: itt nincsenek ugyan drágakövek, de a kőben lehet itt-ott színes darabot találni. Azt csiszolják és különféle nagyságban és formában selyemfonálra fűzik és a fűzereket (mint nyakláncot) külföldön eladják jó pénzen. A kövek közepén nagyobbak, a két végén kisebbek. Magyarországon, a Dunántúlon van színes márvány, abból is lehetne ilyet csiszolni. Rudabányán van pirit, stb... más színű, zöld, piros, tarka köveket is fel lehet használni, — a nemes opál már drágább és drágakőnek is számít.

Én annyira szánom hazánkat. Más országokat segítenek, a mi hazánkat magára hagyják. Mennyire szeretném segíteni, ha lehetséges lenne. Én az embereket buzdítom, hogy fektessenek be tőkét Magyarországon: gyárakat nyitni, kereskedést kezdeni...

Imádkozzunk buzgón békéért. A béke épít. A háború pusztít. A hatalmas országok veszélyeztetik a békét. Innen lehet látni, mennyire készülnek...

...

Taiwant kitették a Népek Szövetségéből. Igen erősen dolgozik a kormány kereskedelmi kapcsolatokat felvenni minél több országgal, és csalogatja az idegen tőkét. Így sok állam érdekelve van, hogy itt biztonság legyen. Itt még Kelet-Európával is szívesen felvennék a kapcsolatot...

...

*

Sydney, 4. 2. 80.

Kedves Pista és Mária,

Az Úr békéjét!

Hála a jóságos Istennek, hogy eljutottam hozzátok és egészségben taláلتalak mindnyájatokat. Utazásom minden szakasza fennakadás és kellemetlenségek nélkül folyt le.

...

... Budapestről Rómába jövet 12 püspökkel voltam egy repülőn. Mind idegen püspökök voltak. Részt vettek előtte való vasárnap a Szent Gellért ünnepségen Esztergomban. — Feriekkel, az ottlétem utolsó vasárnapján elmentem Székesfehérvárra, Esztergomba és Pannonhalmára. Nagyon érdemes volt fáradságáért.

Rómában volt a magyar kápolna felszentelésén, október 8-ikán 17 magyar püspök (közülük kettő görög katolikus), 300 magyar pap és hívő ezren felül. A pápa reggel héttől tízig végezte a szertartásokat. Olaszul prédikált. Teljesen meg tudtam érteni. A pápának csak a köszöntő szavai voltak magyar nyelven: Dicsértessék a Jézus Krisztus ! — Takács Józsi nem ment a római ünnepségekre. Sajnáltam...

Taiwanban volt híveim nagyon kedvesen fogadtak. Több nagy ebéden kellett résztvennem. Az idén huszonöt év óta volt az első száraz év. Ennek ellenére volt rizsből jó két aratásunk.

A jó Isten tudja, nem utolsó látogatásom volt-e? Látod, gyermekkorunkban ilyenekre még gondolni sem tudtunk.

Szerető üdvözlét az egész nagy családnak. Jó egészség, béke és öröm mindnyájunknak !

János

*

Sydney, 29. 9. 81.

Kedves Feri, Évi, a nagy-legény és szülei,

Krisztus békéjét !

...

Mentek-e Szuhogyra szüretelni, ha egyáltalán van szüretelni való szőlő is? Úgy látom, a házépítés miatt a kirándulás is elmarad, no meg a cserbakői várnak kiásása is. Pedig ennek eredményére én is kíváncsi volnék.

Várom azt is, hogy meggazdagodtok és elrepültök erre, a kenguru-bácsi és -néni meglepetésére. Óh, lenne itt sok látnivaló. De hát ez is mind mulandó. Szeretnék még, mielőtt az Úr elszólítana bennünket még szebb és el nem múló világába, veletek tölteni még néhány napot.

Józsí öcsém ellátogat-e Szuhogyra? És a fiatal Vigh, vagy mi a neve Szarka Magda fiának? Ha találkoztok velük, mindkettőjüket üdvözlőjétek nevemben. Szarka Margit él-e még? Neki is szerető üdvözlét !

Voltál-e valaha Görögországban? Nincs nagy kedved gyakorolni görög nyelvtudásodat?

Van-e Magyarországon édes krumpli? Kínában igen bőven termesztik. Hozassatok jó fajtát onnét és termesszétek. Az mindenütt megterem. Jó lenne a kínai kölest is meghonosítani. Bő termést szokott adni.

Ha a suhogyi várrom alatt találtok szép nagy ősi templomot, elmegeyek és használatba vesszük.

Jó egészség, béke, öröm és megfelelő foglalkozás mindegyiteknek! A jó Isten áldását!

Szeretettel

János

*

Kedves jó Ilonkám!

Boldog karácsonyt és szerencsés új esztendőt kívánok neked és oltártestvéremnek.

És még kérlek, hogy ezt a jó kívánságot add tovább a szuhogyiaknak, telekesieknek, szendreiaknak, rudabányaiaknak, edelényieknek, ha alkalmad van találkozni velük. Én azt akarom, hogy szeretetem igaz legyen. Az igaz szeretet nem hal meg sohasem, az örök!

Szegény Molnár Annát se felejtsd ki!

Én még följárok és misézek is, de már nem tudok annyit járkálni, mint régebben, az erőm nagyon megfogyatkozott.

Te voltál boldogult édesapánk titkárnője jó néhány éven át. Ezért neked különös hálával tartozom.

Mindenkinek: jó egészség, szeretet és boldogság!

Szeretettel:

Takács János

Takács János életét és munkásságát kutató gyűjtőmunkámban nyújtott segítségükért köszönet illeti a Takács család tagjait, kiváltképpen

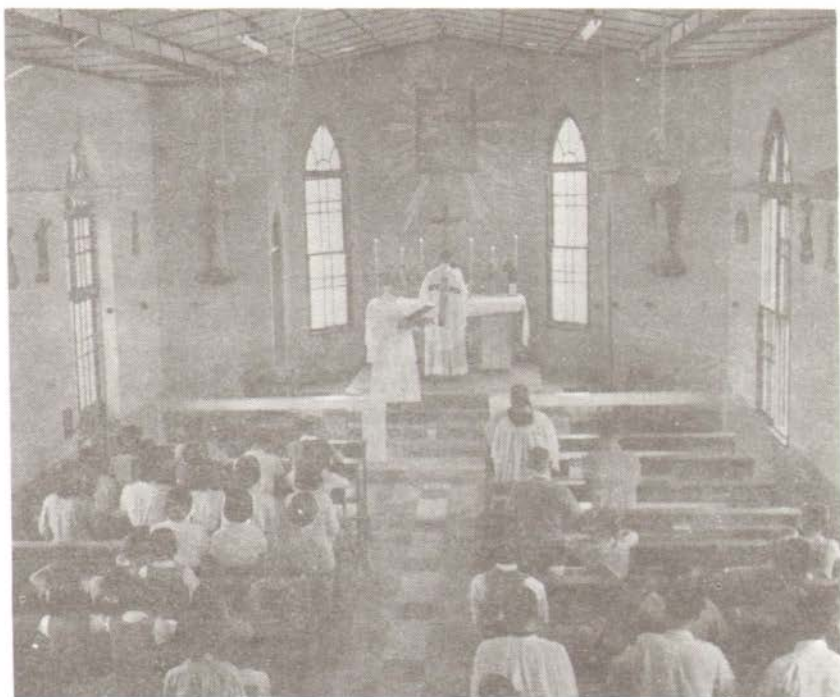
dr. Takács Ferencet, Budapesten élő öccsét és

Takács Ilonát, a szuhogyi rk. egyházközség kántorát, unokahúgát.

(a szerk.)

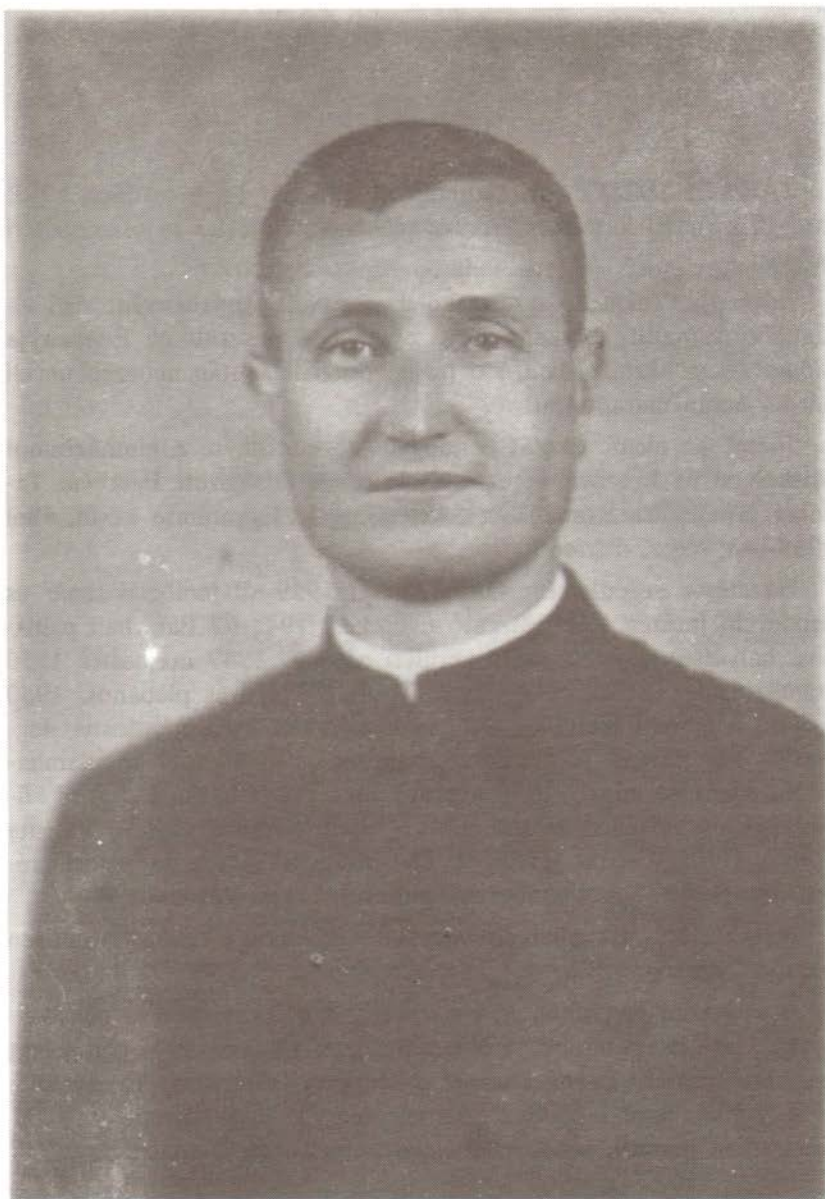
A Takács János által egyik kínai állomáshelyén
építtetett templom

Szentmise a kínai jezsuita misszió templomában

Édesdességétől: az én nevem a kínaiaké: 吉鳳祥, melyet így olvasnak Tyi Fong Sziang. De Taiwan-ban külön nyelvjárás van. Így ugyanígy íják, de így olvasásuk: Ket Fong Szion.

Részlet János atya 1971. dec. 7-i leveléből

TAKÁCS JÓZSEF

római katolikus esperes plébános,
címmzetes sajószentpéteri prépost

TAKÁCS JÓZSEF, dr. (Szuhogy, 1911. jún. 14. — Adács, 1982. jan. 17.): római katolikus esperes plébános, címzetes sajószentpéteri prépost.

Édesapja, Takács János vaskőbányász volt Rudabányán; első világháborús hadifogolyként, Oroszországban pusztult el. Édesanyja Simkó Anna háztartásbeli, aki férje hősi halála után nehezen neveli három árván maradt fiát.

József az elemi iskolát Suhogyon, Szendrőben, a gimnáziumot Miskolcon és Egerben végezte. 1931-ben érettségizett Egerben. Tanárai javaslatára Rómába, a Szent Gergely Egyetemre kerül, ahol 1938-ban végez, doktorál.

Hazatérve segédlelkész Ózdon, majd 1939-től teológiai tanár és papnevelő intézeti lelki igazgató Egereben. 1942-től Bátorban plébános, helyettes esperes, majd kerületi esperes. 1949 májusától 1950 augusztusáig Törökszentmiklóson kerületi esperes plébános. 1950 őszétől a Római Katolikus Központi Hittudományi Akadémia dogmatika tanszékének professzora, ahol „tanári működését az államhatalom ellenzése miatt” 1956 nyaratól nem folytathatja. Ekkortól különböző kis helyeken szolgál. Kács (1956), Kislána (1960), Visonta (1962), Gyöngyöspata (1965). 1975-ben kárpja a sajószentpéteri prépost címet. 1977 szeptemberétől haláláig Adács plébánosa.

Nagytudású, tíz nyelven beszélő, a matematikához különösen vonzódó, zárkózott, konok igaz ember.

A kegyelmi élet című háromkötetes, elmélkedéseket és olvasmányokat tartalmazó munkája Nógrádi József álnéven 1944-ben jelent meg Budapesten. Egyházi írásai a Magyar Kultúra, az Evangélium és a Vigília című lapokban jelentek meg. 1956 után nem publikál. Kéziratban maradt, rendezett hagyatéka jelentős. Kiadásra vár.

Takács

Igénytelen a környezet
Virággal együtt is, ahonnan
Rámnéz az Arc, az elveszett,
A mártír, hogy sorsát kimondjam.

A neve tisztos nevezet;
Mesterség, szeme nyugalomban,
halálával is kérdezett.
Hogy a tudását idevonjam,

A pápa úgy dicsérte meg
Szorgalmáért, ahogy az apja
A fiatal még elkapatja,

De itthon, nálunk, senkinek
Nézte őt egy szatócslegény,
Ábrának sétaszőnyegén.

Egy tudós pap emlékezete

Portrévázlat dr. Takács Józsefről

A Szent István, első apostoli királyunk által alapított több, mint ezer éves Egri Egyházmegye bővelkedik tudós papokban. Közülük való volt dr. Takács József rk. tudós plébános, kinél a tudás nem mindennapi szilárd jellemmel, s az egyház iránti töretlen hűséggel párosult.

1911. június 14-én született a Borsod megyei Szuhogy faluban, munkás családban. A gimnázium első hat osztályát Miskolcon végezte el. A nem mindennapi tehetséggel megáldott fiatalember a papi pályát választotta élethivatásul. Ezért a hatodik osztály befejezése után Egerbe került az úgynevezett kisszemináriumba, s közben a helybeli cisztercita gimnáziumba járt. Főpásztora, méltányolva tehetségét, érettségi után 1931-ben Rómába küldte teológiai tanulmányok folytatására a Szent Gergely Egyetemre. Eközben a római Német-Magyar Kollégium (Collegium Germanicum-Hungaricum) lakója volt. 1936. október 25-én az Örök Városban szentelték áldozó pappá. Abban az évben, amikor néhai Bánk József érsek-püspököt is pappá szentelték. Felszentelése után tanulmányait tovább folytatta az említett egyetemen, s 1938-ban itt szerzett teológiai doktori címet.

Római teológusként 1937. október 4-én meglátogatta az Egri Pappnevelő Intézetet. Látogatásáról az intézet kispapjainak főduktora által vezetett protokollumban a következőket olvassuk: „Kedves vendége volt az Intézetnek, Főtisztelendő Takács József, az Egyházmegye büszkesége, aki tanulmányait Rómában végezte. Meglátogatta az V. éveseket, kedvesen elbeszélgetett velük, akik nem győzték csodálni, hogy ebben a szerény megjelenésű, vékony emberben, hová fér oly nagy tudás; lehet, hogy már a káplán vizsgán, vagy a synodalison mint vizsgáztató tanárral találkozunk vele. Pár napot töltött Intézetünkben, s azután visszatért az örök városba, hogy a doktorátust letegye.

Rómából való hazaérkezése után főpásztora 1938. június 30-i hatállyal Ózdra küldte segédlelkésznek. Itt azonban csak néhány hónapot

töltött. Az említett év december 22-én főpásztora az Egri Papnevelő Intézet tanulmányi felügyelőjévé nevezte ki. 1939. július 24-től az Intézet helyettes tanára, illetve lelki igazgatója (spirituálisa) lett.

Spirituálisként kapott megbízást 1939 januárjában az Egri Egyházmegyei Közlöny Kiadó Hivatalának vezetésére. Ez a megbízatás vesztét okozta. Ugyanis az akkori Érseki Iroda vezetőjével, Subik Károly kanonokkal összeütközésbe került, az említett funkció ellátása kapcsán. Ő húzta a rövidebbet. Öntudatos emberként úgy döntött, hogy nem alázódik meg, s elhagyta az Érseki Papnevelő Intézetet.

1942. március 29-én beadta lemondását az érseknek, amelyhez főpásztora hozzájárult. Az érsek ezt követően Bátorba helyezte ki Egerből „ideiglenes helyettes lelkésznek”. 1942. október 30-án a teológusok által rajongásig szeretett Takács plébános eljött a Papnevelő Intézetbe, ahol „barátságosan beszélt az életről”. Látogatása alkalmából meghívta volt hallgatóit a november 5-i bátori búcsúra.

Takács József bátori plébánosként folytatta a teológiai doktorátus megszerzésével induló tudományos munkásságát. Ennek eredménye volt: *A kegyelmi élet. Elmélkedések és olvasmányok* című háromkötetes műve, amely 1944-ben jelent meg Budapesten, a Korda Kiadónál. Könyvének részei a következők voltak: 1. A Mennyei Anya gyermekei. 2. Krisztus titokzatos teste. 3. A Szentlélek temploma. Takács említett könyvét jelenleg nem ismert okból Nógrádi József álnéven jelentette meg.

Takács plébános Bátorban élte át a II. világháború kataklizmáját, amelynek során Mindszenty József, akkori veszprémi püspökhöz hasonlóan, rendkívül bátran és jellemesen viselkedett. Ezt bizonyítja többek között a bátori községi katonai parancsok 1944. november 2-án, a Pétervásárai Járási főjegyzőhöz intézett alábbi levele: „1944. november 10-én dr. Takács József bátori katolikus plébánosnál lévő német lakosokat kiköltöztettem, mivel ő a német nemzetet és hadsereget a legnagyobb mértékben megbántotta és ócsárolta.

Azonnal parancsot adtam ki és megtiltottam, hogy bármelyik német tiszt vagy katona beköltözhessen. Mert ilyen emberrel, aki saját véleménye szerint szívesebben látja a bolsevizmust az országban, mint a német hadsereget; nem lehet együtt lakni.

Én nem látok mást ebben az emberben, mint a bolsevizmus ellen küzdő német és a magyar hadsereggel szembeni árulót, aki amellet

még néplázító, a magyar nemzettel szemben is. Hogy lehet ilyen ember lelkipásztor és vezetője három község (Bátor, Egerbocs és Hevesaranyos) lakosságának? Felkérem és felhatalmazom a bátori főjegyző urat, hogy ezen átiratomat felső hatósághoz továbbítsa intézkedés végett.”

Az idézett levélen kívül Takács plébános rendkívüli bátorságát bizonyítja a bátori körjegyzőnek 1944. november 3-án, a Pétervásárai Járási főszolgabíróhoz küldött alábbi levele is.

„E hó 1-én délután hivatalomban megjelenik a német katonai alakulat századosa és nagy elkeseredéssel panaszolja, hogy a plébános a legdurvábban megsértette a német nemzetet és hadsereget, és tovább ott egy fedél alatt ilyen emberrel nem marad, s megtiltja a zászlóaljában lévő összes német tisztnek és katonának, hogy oda bemerjen. Ezek után kért, hogy újabb szállást jelöljek ki számára, amelyet nyomban meg is tettem. Már megérkezésekor is kellemetlenkedett a szálláscsinálóval, s általában passzív magatartást tanúsít a német alakulatokkal szemben.

Ilyenek után feltételezem, hogy a népet is ily ferde irányba befolyásolja, ami a mai körülmények között egyáltalán nem megengedhető állapot.”

A rendkívül kellemetlen ügy kapcsán 1944. november 4-én a Járási Főszolgabíró kérte Takács plébános Bátorból való azonnali elhelyezését, valamint azt, hogy az említett pap kérjen elégtételt a német parancsnoktól. Hogy erre sor került-e, arról nem vallanak a források.

Takács plébános rendkívüli nagy teológiai tudása, lelkipásztori aktivitása fiatalon országosan ismertté tette nevét. Ebből következően több országos jellegű megbízást kapott. 1945. november 14-én érseke a Katolikus Leánykörök Országos Szövetsége (KALÁSZ) Központi Vezetősége kérésére kinevezte a Szövetség egri főegyház-megyei lelki igazgatójának. Az említett év november 16-án megbízták a november 23-tól december 1-ig a Szadán tartandó Katekizmust magyarázó tanfolyam előadójaként. 1945. december 28-án Czapik Gyula érsek megbízta, hogy 1946 januárjában a KALÁSZ-körök részére tartson előadásokat Gyöngyösön, Hevesen, Egerben, Szirmabesenyőn és Edelényben. 1946. december 27-től 30-ig Andornaktályán tartott világnézeti kulturális előadásokat. Addigi érdemeit honorálva, érseke 1947. május 19-én az egri esperesi kerület helyet-

tes esperesévé nevezte ki. Június 25-től pedig rendes esperesi kinevezést kapott. Takács plébános tudományos ambícióinak kielégítése érdekében 1948. márciusában megpályázta a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Kara I. számú dogmatikai tanszékének tanári állását. A Kar 1948. június 1-i ülésén a megpályázott állás elnyerését támogatta és a jelöltek közül őt elsőként terjesztette fel jóváhagyásra. Ennek ellenére jelenleg ismeretlen okból az állást ekkor mégsem nyerhette el. Ezt követően 1949. május 3-án érseke Törökszentmiklósról nevezte ki plébánosnak, s egyben helyettes esperesi megbízást kapott. Rövidesen azonban ő lett a tényleges esperes.

1950. augusztus 1-jén érseke a Római Nemzetközi Mária Központ felkérésére javasolta a tervezett Mária Enciklopédia Egri Egyházmegyei megbízottjának.

1950. szeptemberében a törökszentmiklósi kitérő után elnyerte a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karának dogmatikai professzori állását. A dogmatika professzoraként volt 1951. március 7-én az egri Hittudományi Főiskola Szent Tamás Ünnepségeinek előadója. Magasszintű előadásáról a Papnevelő Intézet hallgatóinak főduktora az alábbi sorokat írta le a jegyzőkönyvbe: „Az ünnepség fénypontja... Takács új akadémiai tanár úrnak kedves, magasröptű, de mégis fenségesen egyszerű beszéde volt. Elég sokan jöttek a környező falvak plébánosai is, hogy e nagy ember beszédét meghallgassák”.

A Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán, illetve a Központi Hittudományi Akadémián eltöltött évek során a Bátorban kibontakozó tudományos munkássága újabb eredményeket hozott. Ebben az időszakban magas színvonalú dolgozatokat tett közzé a Vigília című folyóiratban. Ezek közül, úgy hisszük, a legjelentősebb volt az 1954-ben Szűz Máriával foglalkozó tanulmányosorozat, amelynek részei a következők voltak: Gyümölcsoltó Boldogasszonyunk; Mária a kereszt tövében; Mária pünkösdi imája; Nagyasszonyunk mennyei dicsősége és méltósága; Fájdalmas Szűzanyánk; Szepülőtelen Szűzanyánk.

Takács József az Akadémián is szuverén egyéniség maradt. E magatartásával természetesen nem nyerte el az Állami Egyházügyi Hivatal szimpátiáját. Ennek megnyilvánulása volt, hogy 1956. február 22-én, a Hivatal Személyzeti Osztályának vezetője magához

kérte az Akadémia akkori dékánját, s közölte vele, hogy Takács József február végétől kezdve nem folytathatja a munkáját, mivel: „Nevelői működését a Kormányzat a papnevelés szempontjából nem tartja megfelelőnek és ezért tőle a működési engedélyt megvonja”.

A Magyar Püspöki Kar a döntést az akkori kényszerhelyzetben elfogadta, s Takács Józsefet az Akadémiáról menesztették. A Kalo-csai Érseki Hatóság 1956. augusztus 11-én az alábbi levelet küldte Takács Józsefnek: „... tanári működését az államhatalom ellenzése miatt a R.K. Központi Hittudományi Akadémián nem folytathatja. Ezért a Püspöki Kar, a Hittudományi Akadémián betöltött tanári állásából felmenti”.

Takács József a Központi Hittudományi Akadémiáról való kényszerű távozása után ismét plébános lett. 1956. szeptember 2-án vette át a kácsi plébánia vezetését. 1960. augusztus 16-án Brezanóczy Pál apostoli kormányzó kisházi plébánosnak nevezte ki. 1962. szeptember 1-től pedig visontai plébános lett. A visontai állomást három év után, 1965. május 1-től, főhatósága döntése alapján a gyöngyöspatai plébánosi állással cserélte fel, ahol hosszú éveket töltött. Gyöngyöspatai éve alatt folyt a helyi középkori eredetű római katolikus templom régészeti feltárása, amelyet Kovács Béla egri régész vezetett. Takács plébános igen sokat segített neki ebben a munkában.

Gyöngyöspatai éve alatt sokat utazott külföldre. 1969-ben Svájcban és a Német Szövetségi Köztársaságban, 1970-ben újból Svájcban, 1971-ben az Amerikai Egyesült Államokban, 1973-ban Olaszországban, 1974-ben újból az Amerikai Egyesült Államokban, 1975-ben Svájcban, 1976-ban a Német Demokratikus Köztársaságban, 1977-ben pedig újból Svájcban járt.

1974 júliusában a gyöngyöspatai főesperesi kerület papsága az Egri Egyházmegyei Papi Szenátus tagjává választotta meg. 1975 decemberében Bánk József akkori egri érsek „tanári és több évtizedes buzgó lelkipásztori munkája elismeréseként, a gyöngyöspatai műemléktemplom színvonalas helyreállítása alkalmából a Szent Péter apostolról elnevezett Sajószentpéteri préposti címmel tüntette ki.

Miközben egyházi felettesei munkáját elismerték, patai híveivel konfliktusai támadtak. A hívek egy része 1977. június 18-án kérte az érsektől Takács falujukból való elhelyezését. Főpásztorra mérlegel-

ve a Gyöngyöspátán körülötte kialakuló helyzetet, 1977. szeptember 5-én adácsi plébánossá nevezte ki. E plébánia volt lelkipásztori működésének utolsó állomása. Adácsi plébánosként 1978-ban ismét az Egri Egyházmegyei Papi Szenátus tagjává választották. Sajnos híveivel, akkor már elhatalmasodó idegbetegsége miatt, Adácson is támadtak konfliktusai. Ezek az idegbetegségen kívül főként sajátos egyéniségéből és zárkózott lelki alkatából származtak.

Adácsi plébánosként halt meg 1982. január 17-én. Földi maradványait a helybeli temetőben hantolták el, Bánk József érsek-püspök szüleinek sírja közelében.

Takács József lelki alkatát tekintve rokon volt Mindszenty József hercegprímással. Szilárdan ragaszkodott egyháza szuverenitásához, különös tekintettel a XII. Pius pápa által képviselt, meg nem alkuvó, a kommunista rendszert el nem fogadó álláspontjához. Nem véletlen, hogy XII. Pius pápa 1946-ban dr. Czapik Gyula egri érsektől érdeklődött Szentszéki látogatása alkalmából Takács József akkori bátori plébános hogylétéről. XII. Pius, mint Pacelli bíboros jutott információk birtokába az 1931 és 1938 között Rómában tanuló nagyszű magyar papnövendékről.

A fentiekből következően Takács Józsefnek 1945-től kezdve konfliktusai támadtak az államhatalommal, sőt egyháza egyes, az államhatamat kényszerből kiszolgáló képviselővel is. Ebből következett, hogy különösen 1948 után az államhatalom, illetve az állambiztonság jelentéseiben Takács plébános, mint az egyházi reakció egyik prominens képviselője szerepelt.

Takács József a Központi Hittudományi Akadémiáról való eltávolítása után sem tagadta meg elveit. Lelkipásztorként minden állomáshelyén az állam által nem tolerált keresztényszocialista elveket hirdetett. Ebből következett, hogy az állambiztonsági szervek minden munkahelyén figyelték, illetve figyeltették.

1965-ben és 1967-ben házkutatást tartott nála a rendőrség, melynek során „sok kompromittáló anyag is előkerült”. Ezek az anyagok feltehetően Nyugatról illegálisan az országba bejutott teológiai kiadványok lehettek, melyeket a hatóság a korabeli terminológiával úgynevezett fellazító irodalomnak tekintett, s ezeket elkobozta.

1967 végén a rendőrség utolsó figyelmeztetésben részesítette addigi „reakciós tevékenysége” miatt. A hatósági zaklatások nem

törték meg, s egyes megyebeli békepapok, például Katona István gyöngyösi plébános állam által sugalmazott figyelmeztetésére sem hallgatott. Ekkor már a Vatikánban is úgy volt ismert, mint a „kommunizmus engesztelhetetlen ellensége”.

Takács megtöretésére a megyei egyházügyi főelőadó, Borai Emil, feletteseinek vele szemben taktikai váltást javasolt. 1968 július végén jelentésében azt írta az Állami Egyházügyi Hivatalnak: „Helyes lesz ... ha ősztől kezdve megyei papi békegyűlésekre meghívót kap — melyen meg fog jelenni — sőt, ha elérjük Brezanóczynál (Brezanóczy Pál apostoli kormányzóról van szó), hogy karácsonykor, vagy jövő és húsvétján apáti címet kap.” Az egyházügyi főelőadó szerint Takács apáti címmel járó jutalmazásának híre eljut majd külföldre is és „az ottani reakcióban egy olyan benyomást fog kelteni, mintha már Takács is lefeküdt volna a kommunistáknak. Ezzel Takácsot lehetetlenné tesszük elvbarátjai előtt.”

A megyei egyházügyi főelőadó szorosan együttműködve a helyi állambiztonsági szervekkel, 1971 elejére elérte, hogy „Most már ott tartunk, hogy a reakciós beállítottságú személyek, mint például dr. Takács József, Máté Pál, dr. Várady József (teológiai tanár volt) Kovács János (Detk), még papi körökben sem igen merik ellenséges nézeteiket nyilvánítani, bár gondolkodásmódjuk nem változott a békemozgalomról (pontosabban a békepapi mozgalomról), a szocialista társadalomról.”

Takács József tekintélye olyan nagy volt a megye papjainak körében, hogy az 1970 őszén összehívott Egyházmegyei Papi Szenátus ülésén hívei segédpüspöki kinevezését szorgalmazták. Brezanóczy Pál érsek természetesen ezt a javaslatot, mint a Püspöki Kar titkára, az állammal való jó viszony megtartása érdekében nem támogathatta.

A megyei egyházügyi főelőadó 1971 első feléről leadott jelentésében az alábbi érdekes sorokat olvashatjuk: „Dr. Takács József teljes mértékben elítéli dr. Brezanóczy Pál érseket, de a Magyar Püspöki Kart is az állammal való együttműködése miatt. Az érsek valamilyen ok miatt nem meri Gyöngyöspatáról elhelyezni, pedig az egy jól jövedelmező hely, mert egy politikailag lojális személy sokkal inkább megérdemelné. A többi, Takáccsal együttérző reakciós az egyházi vezetésről csak úgy nyilvánít véleményt, hogy Takácsot szeretnék magasabb pozícióban, például püspökként látni. Kis Pál recs-

ki, Szőrényi László parádi, K. Nagy László siroki plébánosok például megbotránkoztak azon, hogy a múlt év novemberében tartott Egyházmegyei Papi Szenátusi ülésen segédpüspöki jelölésre Takács csak minimális szavazatot kapott, pedig szerintük püspöki kinevezést Magyarországon kizárólag dr. Takács József érdemelne meg.”

Élete tragédiáját hozta a II. világháború után kialakult merev, egyházellenes kommunista diktatúra. Kedvező körülmények között minden bizonnyal az ország egyik római katolikus főpapja, sőt talán prímása lehetett volna. Tragikus élete erkölcsi példa lehet a rendszerváltás után újraéledő magyar katolikus egyház papságánál. Fel-tétlenül megérdemelné, hogy utolsó munkahelyén, az adácsi plébáni-án emléktábla hirdesse hervadhatatlan emlékét.

A kiadó fontolgatja egy nagyobb tanulmány megrendelését is Takács József életéről, mert nemcsak nagyszerű emberi értékeit kell vizsgálat tárgyává tenni, de azt a lelkiismeretlen értékellenes-séget is, amellyel ezt a szellemi nagyságot méltatlan előljárói veszni hagyták. Ezt a törékeny embert úgy dobálták, mint valami tuskót. Ki ne örült volna bele!? Az a csoda, hogy eddig bírta.

(F. A.)

[A Hevesi Napló 1994. 3. száma nyomán]

ÁDVENTI KOMOLYSÁG

Az adventtel templomainkban megint ránnköszönt a viola szín. Ezt valahogy nem találjuk olyan természetesnek, mint a nagybőjt-ben: számunkra az advent inkább a várakozás örömét, mint az elő-készület komolyságát jelenti. Gyermekkorunk adventjeinek az emlé-kezete sem a viola vasárnapok és a hétköznapiak egymásutánja, ha-nem a hajnali misék belső fényessége a már kívül is oszladozó ső-tétségben.

Az Egyház azonban nem enged a viola színből. Aligha van ked-vére, hogy adventben csak a karácsonyvárás örvendező nyugtalansá-gát érezzük. Bizonyára ezért figyelmeztetget is, hogy ne mindig csak a már eljött Megváltóra gondoljunk és a karácsonyi fényességet várjuk. Hiszen a második eljövétel ítélet lesz.

És éppen ezért figyelmeztet az Egyház, hogy senki se ringassa magát hiú örömmámorba, senki se maradjon nyugalmas biztonságban, hanem mindenki utat keressen, utat készítsen önmagában; önmagából kivezető és Krisztusnak megnyílt utat. Megtörténhetik ugyanis az az ellentmondásnak látszó tény, hogy valaki Krisztust várja és mégis elzárul Krisztus előtt, amikor megérkezik hozzá.

Urunk első eljövételénél is így történt: sajátjába jött, és övéi nem fogadták be. A zsidóság maga teljesen, dicsőséges és fájdalmas történelme, egész élete és minden vágya a Megváltót várta: az Eljövendő volt létének értelme, szívének titkos, csendben és hangosan lépten-nyomon kimondott vágya. És mégis, amikor megjött, nem fogadta be, mert nem olyan volt, amilyenről ábrándoztak, nem úgy hozta az üdvösséget, ahogy eltervezték. Ezzel szemben a pogány népek alig gondoltak az Eljövendőre. Vagy ha gondoltak is, annyira testetlen, annyira elmosódott volt ez a vágy, annyira megfogalmazatlan ez a várákozás, hogy vagy csak haszontalan és önámító szertartásokban keresett kielégülést vagy visszazuhan és befojtódott az emberi élet evilági vágyaiba. Amikor azonban hallottak arról, aki a nemzetek vágya volt (Gen. 49, 11.) ráfigyeltek és hozzá tértek. Szent Pál állapítja ezt meg: a pogányok nem keresték a megigazulást, de elérték azt a hit által. Izrael a megigazulás törvényére törekedett, de nem érte azt el, mivel nem a hit szerint törekedett, hanem mintegy saját cselekedeteire támaszkodva. Belebotlottak a botlás kövébe, amint írva van: „Íme, a botlás követ és a botrány szikláját teszem le Sionban, és aki ebben hisz, nem vall szégyent.” (Róm. 9, 30-33.) Sion várvavárt Megváltója botránykő lett Sionban, majdnem mindnyájan megbotlottak benne. Szégyent vallottak, mert nem hittek: nem akartak és elfogultságuk miatt nem is tudtak teljesen ráhagyatkozni, egész gondolatvilágukat az ő szavai szerint átalakítani, mindent és még önmagukat is elhagyva Hozzá menni.

Ez minden egyes embernek a sorsát is példázza. Nem az jut el az üdvösségre, aki nyugodt abban, hogy eljut, nem is az, aki erőlködik vagy előretör, hanem akin Isten megkönyörül. (Róm. 9, 16.) Csak Isten különös irgalma adhatja meg az embernek, hogy önmagából teljesen kiemelkedve Krisztushoz emelkedjék, hogy önmagából teljesen kivetkőzve Krisztusba öltözzék, hogy önmagának teljesen meghalva, Krisztus élhessen benne. Pedig éppen ez az üdvösség.

Mindnyájunk élete folytonos Krisztus-várás, sőt folytonos Krisztussal való találkozás felebarátainkban, sőt bizonyos értelemben Isten minden teremtményében, és végeredményben minden csak próbálkozás, előkészület a végső nagy találkozásra az ítélet napján. Amíg azonban élünk, bármint is élünk, mindig bizonytalan marad, hogy milyen lesz a végső találkozás. Urunk ugyanis csak második eljövetelekor fogja nyíltan és mindenki számára kihirdetni, hogy kik az Ő választottai. Addig mindig meglesz az emberiségben a két csoport: az egyik mondja, hogy Uram, Uram, a másik vagy semmit sem mond, vagy pedig egyenesen ellentmond. És mégis megint csak úgy lesz: sokan állnak majd Krisztus elé, mint akik jól ismerteknek tudják magukat és mégis meghallják majd az elutasító szavakat: „Bizony mondom nektek, nem ismerlek titeket.” (Mt. 25, 12.) És: „sosem ismertelek titeket.” (Mt. 7, 23.)

Az üdvösségnek ez a bizonytalansága, a Krisztussal való végső találkozás mikéntjének mindhalálig való eldöntetlensége követeli meg a keresztyén alázatosságot, a félelemmel és rettegéssel való buzgólkodást. (Fil. 1, 12.) Sohasem szabad kiesnünk abból a tudatból, hogy Isten minden kegyelmével is csak haszontalan szolgál vagyunk mimagunkban, ha magunkat tekintjük, nem pedig Isten ajándékait, amelyeknek koronája, de nem szükségszerűen velejárója az üdvösség. Sejtelve sincs a keresztyénységről, aki még nem döbbsen rá teljes méltatlanságára és egyetlen teendőjére: alázatosan figyelni Istent és készséggel simulni minden végzéséhez, folyton keresni az Ő kedvét és sohasem gondolni: no most már megtaláltam, most már minden rendben van.

Erre figyelmeztet bennünket az adventi viola: állandó penitencia a keresztyén élet, a szó héber és görög eredetijének értelmé szerint: állandó igyekezet arra, hogy mindentől és magunktól elfordulva Istenhez térjünk. Istennek ugyanis önmagán kívül semmi sem tetszhetik: mi is csak annyiban tetszhetünk neki, ha Krisztushoz való hasonlóságunkban önmagára ismer. Ennek a hasonlóságnak a megkívánt mértékét Isten egyikünknek sem nyilatkoztatja ki, és éppen ezért sohasem lehetünk az önmagunkkal való megelégedettségben nyugodtak. Azt talán még mondhatja valaki, persze önmaga ámtítására és megnyugtatasára: annyira hasonlítok már Krisztushoz, amennyire csak számomra lehetséges, hiszen mindent megtettem.

Azt azonban senki sem mondhatja: annyira hasonlítok már Krisztushoz, amennyire hasonlítanom kell; ezt ugyanis csak Isten tudja. Ezért nem szabad sohasem úgy örvendeznem Krisztusnak, mint akit már véglegesen és teljesen megtaláltam, hanem mindig keresnem kell és jól tudom, hogy akkor sem azért értem el, mert keresem; hanem azért, mert Ő hozzám jön.

Takács József

[*Vigília*, 18. évf. 12. sz. (1953. dec.), p. 617-618.]

SCHÜTZ ANTAL RAVATALÁNÁL

Szent Pál Isten választottainak a halálát, testüknek a földbejutását vetésnek nevezi. (1 C 15.) Ez a tanítás mindnyájunknak a hite. Vetés a keresztény halál: élet sarjad utána otthon a hazában, de itt is, vándorlásunk földjén.

Mivel pedig ez a hitünk, nem szabad elszomorodnunk, sírálnunk ennek a papi, szerzetesi, kereszténységet élt és hirdetett életnek a befejeztén. Schütz Antal ravatala előtt állunk; ő tartotta dogmatikus mélységgel és szabatosággal, hogy minden egyes emberi élet Istennek egy-egy műve. Ha tehát mi most a búcsúzástól, az örökkévalóság közelségétől megilletődötten neki a végtisztességet megadjuk és munkás, eredményes életére visszatekintünk, ezt nem azért tesszük, hogy hiú dicsérettel illessük, hanem hogy Istennek ezt a művét elismerve, Istennek megköszönjük és Istennek ajánljuk. Schütz Antal életében ugyanis Istennek nem mindennapi, a megszkottnál jóval nagyobb, sőt kivételes művét tiszteljük. Hittudományi Karunk benne látja és ismeri fel hazánkban Karunk alapítója mellett legnagyobb teológusát, legkiválóbb dogmatikusát. Hogy abból a vetésből, amit ez a koporsó jelez, az örökkévalóságban milyen élet támad, annak csak az egy Isten a megmondhatója. Isten útjainak az ismeretében azonban mi magunk is sokat megsejthetünk. Tudjuk ugyanis, hogy Istennek a művei tökéletesek, persze csak végső befejezettségükben: így az emberi élet is az örökkévalóságban. Ott azonban nem rendetlenség és önkény uralkodik, hanem igazságosság és rend van. Ott Isten csak a koronát, ezt a lehetséges legnagyobb ajándékot rakja fel a földi élet folyamán osztogatott ajándékaira.

Halottunkat Isten a bölcsőtől a sírig igen sok ajándékkal halmozta el. Az is sok, amiről mi tudunk; bizonyára az sem kevesebb, ami csak kettejük bizodalmas titka volt: a kegyelmi életre gondolok, a földön megkezdett örök életre.

Isten a test és a szellem rendkívüli képességeivel áldotta meg: értelme éles és átfogó volt, akarata jórahajló és állandó, szervezete munkabíró és a léleknek engedő. Mindezeket a talentumokat azonban nemcsak kapta Istentől, hanem nagyon bőségesen kamatoztatta is Istennek.

Gondoljunk munkás életére. Aki lelkiületét nem ismerte, a munka megszállottjának tarthatta és emberi okosság szerint meg is róhatta, hogy nem tart mértéket. Ehhez azonban nagyon is józan volt és okos természete az erőivel való takarékoszágra intette. De sok munkálkodásának, mindenirányú érdeklődésének a mozgatója a legnagyobb és a legigazabb erő, a szeretet volt. Szeretet Isten iránt: szolgálni akarta; szeretet az ember iránt: segíteni akart. A szeretet pedig az egyetlen, amiben az a mérték, hogy ne legyen benne mérték. Tudományos munkára termett egyéniségét az a meggondolás sarkallta, hogy a tudomány milyen hatalmas eszköz lehet a lelkek vezetésére!

Gondoljunk papi, szerzetesi életére. Buzgó pap, jámbor szerzetes volt, nem csupán a külső forma, hanem egész lénye szerint. Isten-nel, Istennek élni, mindenkit Hozzá elvezetni: ez volt nagy egyéniségét formáló törekvése, ez volt sikeres működésének a nyitja. Gondoljunk tudós életére, tanítói működésére. Minden módon tanított: a lelkievezető atyailag jó és bölcs tanácsadásával, hatalmas szavú szónoki beszédben, tanári katedráján, íróasztala mellett írásba merülten. Életének az állomásait felsorolni nem szükséges, alkotásait alig lehetséges: olyan sokat alkotott, mindig igazit és eredetit, sokszor véglegest és maradandót.

Tanítani életfeladatként Isten legnagyobb ajándéka, amióta földi élete alatt maga az Isten is mester volt, tanított. Igen nagy, aki bölcsességet tud, hiszen a próféta miatt úgy tűndöklök, mint a ragyogó égbolt; de még nagyobb, aki sokakat oktat igazságra, hiszen csillagként válik ki mindörökre az égbolt ragyogásából. (Dn. 12.)

Isten megadta neki, hogy a szent-tudomány legjavát, a dogmatikát taníthatta, eljutva annak a teljes megértéséig a fundamentális

hódító, az Írás isteni és a filozófia végső választ kereső útján. Ezt nevezte élete pünkösdjének. A dogmák nemcsak igazság voltak számára, aminek megismerése az igaz hit, az üdvösség kezdete; nem is csupán Isten bölcsessége, aminek a megsejtése is fölfelé tekintő és ívelő lendület, hanem élet, azaz egész lényének Istentől való teljes átfogottsága, egész lényének Istenre való teljes beállítottsága szeretetből szeretetért. Megadta neki végül az Isten az örökkévalóság szempontjából a legértékesebb, mert krisztusi ajándékot: az élet keresztjét, erejét megtörő, munkájának véget vető betegségét, annak türelmes és alázatos viselését és országra-világra szóló élete után ezt a csendes eltávozást.

Ezeknek az ajándékoknak a láttán bizalommal száll imánk az ég felé, az Urat kérve, hogy tegye teljessé, koronázza meg örökre, amit elhunytunk életében lett. Könnyebb mondanunk, mivel lépten-nyomon látjuk, hogy milyen élet támadt már eddig is és fog még támadni abból a vetésből, amelyet ez a koporsó jelez. Nem lesz már minálunk senki sem teológus Schütz Antal vetéséből való gyűjtés nélkül. Senki sem állhat már ki Isten szent népe elé, aki ne tanult volna tőle akár közvetlenül, akár közvetve: tudósok és papok hosszú sora a hallgatók és hívek beláthatatlan sorát tanítja az ő nyomán; a magyar hittudomány és a keresztény jámborság századokon át áldani fogja emlékét és élni fog vetéséből.

Hittudományi Karunk nemcsak anyakönyvében, hanem élő hagyományában is ápolja majd annak a professzorának az emlékét, aki eredeti volt gondolataiban, fáradhatatlan a munkában, termékeny műveiben, hatalmas szavában és szerény életében, aki az igazság és tudatosság legtisztább elveit képviselte mind az Egyetem, mind a Kar életében. Éppen ezért nem örökre búcsúzunk tőle, hanem a viszontlátásra. Az övével egy a mi útunk, egy a törekvésünk. Ezért bízást reméljük a viszontlátást útunk végén, törekvéseink befejeztén.

Farkasrét, 1953. április 23.

Takács József

[*Vigília*, 18. évf. 6. sz. (1953. jún.), p. 281-282.]

EZÜSTMISÉRE, 1971.

Urunk Jézus Krisztus a főpapi imájában imádkozva értünk, azt kérte, hogy egyek legyünk. Nekünk most megadta, akik most Isten népét, az Ő családját jelenítjük meg ebben a templomban, hogy igazán egyek lehetünk. Mindnyájunknak egy a gondolata, az vezetett ide. Mindnyájunknak ugyanaz, egy az érzése; istenes öröm ragyog a szívünkre. Mindnyájunknak egy a vágya, imádkozni Mennyei Atyánkhoz a mi Urunk Jézus Krisztus által.

Mert mindnyájunknak egy a gondolatunk, mindenki tudna szólni a maga nyelvén. Csak ezüstmisés Atyánk nem. A szív bőségéből szól a száj, de a szív néha úgy tud teljes lenni, hogy inkább hallgat.

Mindnyájunknak szívét istenes öröm érzése ragyogja be, mindnyájunk szemén örömkönnye szivárványa ragyogott már eddig is.

Mindnyájunknak egy az imája: hálát adunk Istennek! Ez az első! Az ezüstmisést megköszönjük. Megköszönjük, hogy Atyánk ünnepeheti ezüstmiséjét, megköszönjük, hogy Krisztus örök Áldozatát, mint az ő ezüstmiséjét, a mi áldozatunk-képpen is mutathatjuk be. Ezüstmise 25 esztendőre mutat vissza a papi életben. Életben is sokat jelent 25 esztendő. Istennek igen nagy ajándéka. Papságra Isten hív, papságban Isten tart meg. 25 esztendő papi élet olyan ajándék, amit földi mértékkel értékelni sem lehet. Segítünk hálát adni, ezüstmisés lelki Atyáknak. Eddig is az történt, most ugyanaz történik, ami eddig lelki-testi rokonok szívéből, gyermekek csak jót sejtő szívéből szólt csengő ajkon, de most keresztyén tanításként, krisztusi igehirdetésként. Ezzel, mi papok mindnyájan adósak vagyunk, mindnyájan mulasztást követünk el.

Papszentelésünkkor az evangélium teljességét vállaltuk. Ugye mennyit prédikálunk, és méltán az Oltáriszentségről, gyónásról, szentségekről. Milyen kevésszer hallotok az egyházi rend szentségéről. A krisztusi papságról. Valahogy annyira teljes a szívünk, hogy nem szívesen beszélünk erről, mert úgyse tudjuk kifejezni, magunknak nem tudjuk megmagyarázni, hogy elhangzott hozzánk is; már nem szolgának, barátomnak nevezlek téged. Krisztus barátjának, papjának lenni: ez a legnagyobb megtiszteltetés, ami embert földi életében érhet. Ez a legnagyobb boldogság és békesség, amit emberi szív földi életében megélhet. Ez a legnagyobb feladat, legnagyobb

szolgálat, legnagyobb szívesség, amit Isten az embertől kérhet és elfogadhat. Ha magunknak nem tudjuk megmagyarázni és életünkben sem tudjuk ezt megmutatni, akkor megértitek, hogy miért szólunk róla ritkán. De hát éppen azért hogyne kellene szólani most, amikor erre vagyunk hangolva, a Szentlélekistennek a kegyelme mindnyájunknak a szívét megnyitotta. 25 esztendőnek a bizonyága igazolja, hogy az a krisztusi papság, amit Pál apostol így mondott: Istennek a kegyelme bőségesen árad, hit és szeretet által. Isten kegyelmének a bőségét ki tudná elsorolni?! Hamarabb elfárad az ember az elsorolásban, mint Isten a bőkezűségében, mert Isten sosem fárad el, az ember meg mindennap elfárad. A hitről már inkább és kevesebb küszködéssel lehet beszélni. Annyit szólt róla Jézus, annyi szólt róla az apostolok kara, annyiszor hangoztatja, köti lelkünkre fontosságát az Egyház; Hit nélkül lehetetlenség Istennek tetszeni, mert Istennek senki sem tetszik. Egyedül az Ő egyszülött Fia, a mi Urunk Jézus Krisztus, az olyan kedves neki, olyan nagy boldogság neki az Ő egyszülött Fia, hogy észre sem vesz rajta kívül senki mást, csak mellette, őbenne és azt, akiben Krisztus él. A hit által él bennünk Krisztus. Ezért lehetetlenség Isten előtt másképpen kedvesnek lenni, egyedül csak a hit által, mert Krisztust látja abban, aki hisz az Ő egyszülött Fiában. A hit Anyaszentegyházunk szava, minden igazulásnak a kezdete, az üdvösségnek is kezdete, és gyökere. Azért mondja Jézus; aki hisz, az üdvözülni, aki hisz, az nem kerül ítéletre, aki nem hisz, az meg már el is van ítéelve. Nem kell az Istennek. Nem kedves előtte. Hinni. Mindig azt mondani, nemcsak szájjal. Jézus nem a számon lakik.

Jézus Krisztus, Te vagy az igazság! Neked van igazad! Nem nekem! Nem a világnak! Senkinek! Csak neked! Te vagy az igazság és mindenkinek annyira van igaza, amennyire Hozzád igazodik. És teljesen igaza csak annak van, aki teljesen beléd öltözik. Most nézzétek, a papságnak a nyitja, titka ez! Krisztus! — Krisztus azt mondotta; ha hitetek lesz, hegyeket mozgattok meg! A pap életében nem hegyeket, embert mozgat. Az ember több, mint a hegy. Kimozdítja a családból. Nem kiszakítja. Jó szülők boldog szívvel engedik Krisztushoz a gyermekeket. Ahány paptestvérnek az életét tudom, mindegyikről tudom, hogy az édesanyja már születése előtt tudott róla, vagy kifejezetten papnak szánta Istennek; vagy pedig Istennek ajánlotta és így fogadta az imádságát. Nem kiszakítja, hanem a

szülők adják Istennek boldog reménnyel. Nem szakítja el a családtól. Senki nem marad annyira Édesanyjának, Édesapjának, mint a pap, mert — bocsássatok meg — a lányt a vő viszi el, a fiút a meny fordítja el, vagy viszi el a szülők szívétől. Ez a természet rendje, de aki a természet rendjén felül Istennek adja, sokszorosán kapja vissza. Fiát adja és papfiát kapja vissza Istentől. Kimozdítja a családból és mozdítja egész életén keresztül. Mondjátok, mi más? Azt mondták; elvesszük a vagyont, nincs föld, összeomlik minden, nem lesz papság?! Összeomlott?! Sőt, nem lettünk mi papok szegényebbek, mert a híveinknek a szíve a miénk maradt. A teljes szív gazdagabb, mint a teli zseb szív nélkül. Tudjátok ti is, a hívek gondoskodnak papjaikról. Nézzétek a templomokat, ti magatok látjátok mindennap. Mindig szépül, legutóbb, amikor itt voltam, nem volt ilyen szép! — Kinek köszönhető? Nektek! Senki se tudja, hogy ki adott és mennyit adott. A hívek közt senki sincs, aki semmit se adott volna. Senki nem lett szegényebb, mindenki gazdagabb lett, még az is, aki keveset adott, mert az egész község lett gazdagabb egy szép templommal. Tehát nem a vagyon mozgat bennünket!

Mondjam azt, hogy a rang és cím?! Hol van az már! A hit!!! És a hit vezet mindennap az élet bármilyen változatos, forgatagos, örvényes útján keresztül. Mert a pap Krisztusé! A pap is úgy akarja, Krisztus is úgy akarja. Azért mondja Szent Pál, hálálkodva az Istennek: megbízhatónak talált engem. Szolgálatába fogadott engem. Ezt mondja most ezüstmisés atyám: Isten szolgálatába fogadott! Isten 25 évig az Ő szolgálatában megtartott. Pénzt nem kértem tőle, de nem is nélkülöztem. Jó híveket sem kértem külön, hanem Uram, akiket rámbízol. Kapott jó híveket!... Kap is minden pap, aki pap.

A hit azonban egymagában csak gyökér és alap. Mit ér az az alap, amire semmi sem épül. Behordja a szél, benövi a fű, a gaz, nem is tudni, hogy ott alap van. Mit ér az a gyökér, amelyik soha nem hajt ki, belerohad, beleszárad a földbe. Így holt a hit, ha nem épül rá keresztény élet. Amelyik nem virágzik isteni és felebaráti szeretetben, Krisztus példájára, az Ő parancsát megtartva. Ez a másik a papságban. Senki úgy az embereket nem szereti, mint a katolikus pap. A szeretetnek a bizonyága az, hogy adni. Senki annyit nem ad, mint a katolikus pap. Istent, Krisztust, bűnbocsánatot, örök üdvösséget ad. És csak ő adja. Szent Pál apostol nem magyarul írt; ha többféleképp mondom, a teljes értelmet szeretném

visszaadni: Isten segítőitársai, Isten munkatársi eszközei, Isten helyett munkálkodók vagyunk. Általunk munkálkodik az Isten. Az örök életre Isten Krisztust adta a világnak. Annyira szerette Isten az egész világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adta érte. Isten se adhatott nagyobbat, és többet. Ő küldte Krisztust, Krisztus pedig azt mondta: Ahogy az Atya engem küldött, úgy küldelek én titeket. A pap megy! Soha nem mondja azt, hogy te nem kaphatod meg Krisztust! Ha nem vagy méltó arra — tudjátok, hogy van olyan, akinek úgy alakult az élete, hogy nem áldozhat, mert nem szentségi házasságban él — annak se mondja a pap, hogy te ne imádkozz, hanem azt mondja: Többet imádkozzál! Annak se mondja: Te ne gyere a templomba! Annak se mondja, hogy te ne hallgasd az igazság szavát, az igehirdetést! — Tudok olyan helyeket, ahol meg is gyónnak, vigasztalásképpen. Feloldozást sajnos nem adhatunk! De Krisztus nemcsak a feloldozásban van.

Krisztust adhatjuk, kell adnunk és adjuk is a híveknek, és mi akkor is tudunk adni, amikor senki semmit nem tud adni. Gondoljatok arra, aki reményét veszítette, vagy már jegesedő szemmel néz a halál fojtogató keze felé. Nekünk van szavunk, mert Krisztus erősebb, mint a halál. Amikor az ember a leggyengébb, akkor adjuk az erős Krisztust. Amikor az embernek semmi nem kell már, semmivel nem törődik, akkor kap legjobban Krisztus után. Ez a szeretet. Adni minél többet, minél nagyobbat, és mi a legtöbbet, a legnagyobbat adjuk: Istent, Krisztust, az embernek önmagát, az örök üdvösséget adjuk, amikor elveszít mindent, még a testét is itt a földön. Azért mondom, hogy senki nem szereti úgy az embereket, mint a pap, mert Jézus szívével szereti. Jézus szíve a pap által szereti őt.

Van tehát miért hálát adnunk. Istent imádni mi úgyse tudjuk, mert bármennyire is magasztaljuk és meghajlunk előtte, mindig kevés az, amit róla mondunk. Akárhogy mondom, hogy jó az Isten, jóságos az Isten, semmit sem mondtam, ahhoz képest, hogy milyen jó az Isten, mert az embernek a szava, fogalma is csak részleges, töredékes, tökéletlen. Isten nem jó, hanem a jóság teljessége, a jóság tökéletessége. Szavunk van, de megértésünk nincs, mert tökéletesek nem vagyunk. Majd akkor, ha hozzájutunk, ismerjük meg Őt színről-színre, ahogy mutatja magát nekünk.

Amikor ezüstmisés atyánkat a püspök pappá szentelte, azt mondom: Légy áldott a papi rendben! Földi életedben legyen örömöd Krisztus! Tudjad, hogy áldottja vagy az Istennek. Még ha az embe-

rek szidnak, barátaid kivetnének, Istennek akkor is áldottja vagy. Legyen Krisztus a szíved békessége, öröme, derűje. Krisztus legyen életed értelme, koronája. Ezt kívánjuk ezüstmisés Atyánknak! Istentől eddig is sokat kapott; Ő tegye teljessé rajta az Ő áldását! Mindörökre!

Mást is mondott a szentelő püspök. Akiket te megáldasz, legyenek áldottak! Kérjük az Ő áldását! Legyünk mi is áldottak. Aki a papi rendben lesz, az a papi rendben, aki a szentségi házasságban, az a szentségi házasságban, aki az örömben, az az örömben, aki a keresztségben, az a keresztségben, aki az ifjúság virágában, az érettségéig. Lehessen Isten csűrében érett termés. Mindegyikünk kérjen mindegyikünkre áldást! Az áldás teljességét, amely bőségesen árad mindig, de ma bőségesebben!

Elsősorban a jó szülőkre!

Barátaira...

Mindnyájunkra...

[Takács József prédikációja; elhangzott dr. Szentjakabi István rk. plébános ezüstmiséjén, Tornaszentjakabon, 1971-ben. Hangfelvételtől lejegyezve.]

Takács József életét és munkásságát kutató gyűjtőmunkámban nyújtott segítségükért köszönetet mondok

Kiss Pál Egerben élő nyug. rk. plébános úrnak;

Kovács Antal edelényi rk. esperes plébános úrnak;

dr. M. Takács Lajos, az edelényi Izsó Miklós Gimnázium igazgatójának, unokaöccsének;

Takács Márta, a miskolci Avasi Gimnázium igazgatójának, unokahúgának.

(a szerk.)

A Kalocsai Érseki Hatóságtól.

E 55/56. szám.

Tárgy: Akadémiai tanárság ügye

Mellékletek száma: 0

Hivatkozási szám: 0

Főtisztelendő Tanár Ur!

Hivatkozással f. évi február hó 28-án a boldogult egri érsekhez, majd f. évi május hó 12-én és 26-án hozzám intézett felterjesztéseire értesitem, hogy a Püspöki Kar ismételten foglalkozott akadémiai tanársága ügyével és végül is f. hó 10-én tartott konferenciáján sajnálattal tudomásul vette, hogy tanári működését az államhatalom ellenzése miatt a r.k. központi hittudományi akadémián nem folytathatja. Ezért a Püspöki Kar a hittudományi akadémián betöltött tanári állásától felmenti és egyben eredményes tanári működéséért köszönetét fejezi ki.

Főtisztelendőséggednek

K a l o c s a , 1956 augusztus 11.

szíves jóakarója

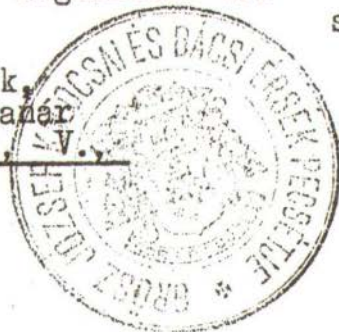
Főtisztelendő

DR. TAKÁCS JÓZSEF urnak,

hittudományi akadémiai tanár

B U D A P E S T , V.

Szerb-u. 17. I. l.

Grófaközel
kalocsai érsek

F Ü G G E L É K

SZUHOGY MÚLTJÁRÓL RÖVIDEN

A jelenleg rendelkezésünkre álló adatok alapján feltételezhetjük, hogy a község területe — az azonos nevű patak völgye a Bódva folyócska jobb partján — már a történelem előtti idők óta lakott hely.

A legismertebb s egyben legrégebb bizonyíték az az ősmajom koponyatöredék, melyet Szuhogy határának közelében, a rudabányai vasércbányában találtak meg. A mintegy 10 millió évvel ezelőtt élt — majd kihalt — ősmajom *Rudapithecus hungaricus* néven lett világhírű.

A történelem hajnalán a környék barlangjait kedvelő őseink már kaparószerszámként használhatta azt a kettéhasított medveszemfogot, melyet a Csorbakőhöz közeli barlangban találtak a régészek.¹ Ugyanitt tűzhelyek nyomait, valamint húsznál több ősszállat csontmaradványait is feltárták. A bronzkorból származik a Szuhogyon megtalált „gazdag aranykincs, 72 lapos karikákból álló aranyláncz...” (idézet *Borovszky Samu: Borsod vármegye...* c. monográfiájából, 4. old.)²

Minden bizonnyal lakott területet találtak itt honfoglaló eleink — bár erről egyértelmű bizonyítékot nem ismerünk. A környék akkori ura, Bunger, majd fia, Bors vezér a Bódva partján földvárat épített³ Borsod (a mai Edelény) határában. Szuhogy „neve 1229-ben Zymhud alakban merül fel, ekkor a borsodi várhoz tartozó föld volt. Az 1332. évi pápai tizedjegyzék említi templomát, papját.”⁴

„Szuhogy a XIV. században a Ládi Charba (Csorba) Miklós fia birtokában volt, de elcserélte más birtokért Perényi Orbán fia István fia Andrással. 1381-ben Perényi Pétert iktatták be Szuhogy birtokába”. Magát a várat 1403-ban említik először, amikor Zsigmond király megengedi, hogy Perényi Imre a várat, mivel már nagyon megrongálódott, újra felépítse.⁵ (Leszih Andor — 1941. A szuhogyi csorbakői vár XVI. századbéli pénzhamisító műhelye — szerint a Perényiek 1351-ben szerzik meg Szuhogyot és Csorbakő várát, de ennek az adatnak a forrását nem jelöli meg.)

„1541-ben Ferdinánd király pelsőci Bebek Imrének adományozta Csorbakő várát... Bebek Imre idejében, a régészeti leletek tanúsága szerint, hamis pénzt vertek a várban.” („1928. évben a hegy másik végén lévő jégkorszakbeli barlangot ásatta a Borsod-Miskolci Múze-

um. ...Az ásatást vezető dr. Saád Andor ekkor egy pár sima felületű, gyengén ezüstözött rézlapkát hozott be onnan... A lapkákat ott lelték a Csorbakő romjainál... Nemsokára ezután Szegő András szuhogyi cipésmester hozott be vagy 200 darab réz és igen gyengén ezüstözött rézlapkát... Ő akkor már kilencedik éve kutatta a várat a legnagyobb figyelemmel...”⁶

Nem tudjuk miért, de a várnak, s benne a hamispénzverő műhelynek Bebek Imre testvére, Bebek Ferenc (Abaúj és Gömör megyék főispánja, a Felvidék kapitánya) vetett véget.⁷ A kalandor természetű főúr, aki egyébként szintén üzte a hamispénzverő „mesterséget”, Rudabányáról bányászokkal romboltatta le 1554-ben a várat.⁸ Az erődítmény ezután sohasem épült újjá.

„1598-ban református lelkész működött Szuhogyon.”⁹

„Eger vétele (1596) után mindjárt kényszerítették Szuhogyot Egerben behódolni Vész Buliok basának... 1636. esztendő tájban felverte adajokat.”¹⁰

„1746-ban a római katolikusok lélekszáma 135, a görögkatolikusoké 19, a reformátusoké 52 volt.”¹¹ Palugyai Boldizsár zálogbirtokos „1747 májusában plébánia felállítását és a helybeli és messzi környékbeli kath. hívek lelki szükségleteinek kielégítésére plébános bevezetését kérte Barkóczy püspöktől, aki örömmel teljesítette kérését. Palugyai... a parochiához, iskolaházhoz illetményföldeket, igásalatokat biztosított, így 1748. febr. 25-én bevezették az első plébánost, Flaskay Mátyást.”¹²

A reformátusok 1790-95 között új templomot építettek maguknak. „A régi katolikus templom viszont megrozzant... 1852-ben „a kövekből ugyan, de sárral épített és már 1834-ben a földrengés által megingott...” — életveszélyessé vált, be kellett zárni... 1854 tavaszán lerakták az új templom alapkövét és 1859-ben befejezték az építkezést.”¹³

A község rk. iskolája „a helyt. tanács kimutatása szerint már 1749-ben létezett 5 tanítvánnyal...”¹⁴ Első ismert kántortanító: Varga János (1769).

„A református iskola 1804-ben alapított. Azelőtt a rudóbányai tanító elébe járatták némely szülék gyermekeiket. Első tanítója volt Kiss István...”¹⁵

JEGYZETEK

1. Dr. Gaál István: A szuhogyi diluviális emlősmaradványok (Pótfüzetek a Természettudományi Közlönyhöz. Bp. 1930. 65-71. old.)
2. Borovszky forrásként Szendrei János írását (Archaeológiai Értesítő III. köt. 1881. 109-137. lap), valamint ifj. Lossonczy István közleményét (Miskolci Napló 1902. évf. 164. s. kör. sz.) jelöli.
3. Anonymus: Gesta Hungarorum.
4. Soós Imre: Az egri egyházmegyei PLÉBÁNIÁK történetének áttekintése (Bp, 1985. 168. old.)
5. Nováki Gy. - Sándorfi Gy.: A történeti Borsod vármegye várai (az őskortól a kuruc korig) Bp-Miskolc, 1992. 50-51. old. Forrásként megjelölik: Klein Gy. — Péchy Horváth R. 1939. Községi adattár.
In: Borsod vármegye (Vármegyei Szociográfiák V.) IV. rész. Bp.
6. Leszih A. 1941. A szuhogyi csorbakői vár XVI. századbeli pénzhamisító műhelye.
7. Leszih A. i.m. 52. old.
8. Leszih A. i.m. 52. old.
9. Soós Imre i.m. 168. old.
10. Soós Imre i.m. 168. old.
11. Soós Imre i.m. 168. old.
12. Soós Imre i.m. 168. old.
13. Soós Imre i.m. 169. old.
14. Ballagi Károly: Adalékok Borsod megye népiskoláinak történetéhez, kapcsolatban a megye és Miskolc város tanügyének állapotával. Miskolc, 1885.
15. Ballagi Károly i.m.

Összeállította: Varga Attila

„SZUHOGYI JEREMIÁD”

Amikor a szuhogyi reformátusok 1709-ben 25 évi rombolásból és hamuból újjáépítették templomukat, nem gondolták, hogy néhány évtizeddel később végleg megfosztják őket használatától és tulajdonától.¹ Miért is gondolták volna, hiszen ezen a vidéken alig akadt katolikus vallású ember s ezt még a katolikus kutatók is elismerik.² S amikor mégis megtörtént az elgondolhatatlan eset, Szuhogyon csak a „földesúr volt pápista és egy fészek cigány”. Gróf Gvadányi Ádám — aki az 1730-as években bírta a falut, mely egyébként per alatt volt a tulajdonlást tekintve — nem a cigányok vagy a maga számára vette el a templomot. A cigányok nem érdekelték, saját lelki igényét pedig megelégtette azzal, hogy Húsvét táján Szendrőből kihozatott egy-egy ferences barátot. Az ügy háttere szomorúan prózai.

Gvadányi Ádám hirtelen haragú, brutalitásra hajló, gőgös ember volt. 1737-ig közömbösen tűrte a reformátusok vallásgyakorlását. A rudabányai prédikátor csütörtök reggel és minden harmadik vasárnap békében megtarthatta az istentiszteleteket. Történt azonban, hogy a nevezett esztendő április 24-e, azaz Szent György napja után egy vagy másfél héttel tiszteletes Komjáti János uram, rudabányai prédikátor kiküldte szolgáját a rétre, hogy tisztogatná azt a tövistől, gaztól. A közelben legelészett a rudabányai csorda, melynek gulyása el-elaludt a langyosan bágyasztó tavaszi napon. Így a csorda átbolyongott a szomszédos szuhogyi határba, éppen Gvadányi mezejére. Amiről értesülvén a földesúr, elküldte hajdúit, hogy hajtsák be a vétkes csordát az ilyenkor szokásos zálogra. Közben azonban a csordás is megébredt, visszaterelte elkódorgott jószágait. Gvadányi hajdúi azonban megérkeztek és igyekeztek végrehajtani urunk parancsolatját, amit azonban erősen akadályozott a csordás. S hogy ezen tevékenysége még sikeresebb lehessen, segítségül hívta a közelben munkálkodó prédikátori szolgát, aki készséggel állt rendelkezésére s így a hajdúk dolgavégezetlenül tértek haza. Amit mikor megtudott Gvadányi, haraggal telve rohant Rudabányára a testvéréhez s odahívatván a prédikátort, elégtételt követelt. A prédikátor elismerte, hogy a vétkes szolga neki dolgozott, de mert nem az ő jobbágya, elégtételt nem adhatott. Gvadányit ez nem nyugtatta meg, hanem még jobban feltűzelte s hazaérve ment egyenesen nagy furiával

Fóris János házához és az eklézsia ládáját, melyben a kegyzserek voltak, lepecsételte. Közeledett ugyanis a Pünkösdi ünnepe s a mérges gróf így akarta megakadályozni az úrvacsora kiosztását. Értesítették ekkor a prédikátort, aki féltve a sákramentumi eszközöket, a ládát Rudabányára, a parókiára vitette. Ezzel olajat öntött a gróf haragjának a tüzére, aki gögös hiúságában még jobban megsértve, a templom kulcsát elvette.

Időközben a reformátusok értesítették Sajószentpéteren Ragályi Zsigmond gömöri egyházmegyei gondokat, aki Szathmáry Király Ádám társágában hamarosan felkereste Szuhogyon Gvadányit. A két református pártfogó földesúrral mégsem lehetett úgy bánni, mint a prédikátorral, így a gróf haragja valamit alábbhagyott. A ládát visszahozatták, és a gróf jelenlétében felnyitották. Ezután Gvadányi beleegyezésével újra magukhoz vették a reformátusok. Mint később kiderült, Gvadányi nem tért a dolog fölött napirendre, hanem bosszút forralt. 1737. május 26-án, Pünkösdi második napján a prédikátort nem engedte be a templomba, sőt halálosan megfenyegette, ha még egyszer beteszi a lábát Szuhogyra, megöli. Komjáti János és a szuhogyiak nyilván ismerték vad természetét s hogy állja kimondott szavát, mert ettől kezdve a templomot nem nyitották ki, noha a kulcsot visszakapták a ládával együtt.

Itt meg kell jegyeznünk, hogy Vay Ábrahám főgondnok szemére vetette a püspöknek, Szentgyörgyi Sámuelnek, hogy nem járt el körültekintően az ügyben, mert ha a rudabányai prédikátort áthelyezi, talán megennyhült volna Gvadányi Ádám személyes haragja. Szentgyörgyi azt válaszolta, hogy írt a grófnak, aki ki sem bontotta a levelet, hanem elhajlítva „megmondta, hogy mit csinál belé”. Ugyanakkor Rudabányáról írt neki Gvadányi János, hogy a prédikátort ne helyezze át, mert „a nagyasszony hozzászólt azon prédikátorhoz”, sőt burkoltan meg is fenyegette, hogy ha nem marasztja meg a lelkészt Rudabánya is úgy jár, mint Szuhogy.³

Öt teljes évig a szuhogyiak átjártak Rudabányára, illetve úgy is érthetjük a bizonytalanul fogalmazott forrásunkat, hogy a prédikátorok átjártak ugyan Szuhogyra, csak a templomba nem mehettek be többé: „... a szuhogyi templomba nem jártak többé soha is a prédikátorok, hanem csakugyan temetni, esketni és keresztelni még ezen túl is elmentek öt egész esztendőig.” Valószínűleg mindkét elgondolás igaz. Időközben ugyanis Madarászi Miklós lett a prédikátor, aki eljáratott a házakhoz, de istentiszteletre Rudabányára kellett átjárni a szuhogyiaknak. Úrvacsorát ugyanis Szuhogyon nem osztottak, a kegyzsereket Rimaszombatba, a püs-

pökhöz vitték. Szepessy László, atyja emlékére — Szepessy János építtette a gyülekezettel együtt újjá a templomot 1709-ben, 1708-ban pedig több kegyesert is ajándékozott az eklézsiának — szeretne volna megvásárolni az úrvacsorai edényeket a szuhogyiaktól, „mivel nekik reá semmi szükségek”.

Öt év után Gvadányi Ádám újra elővette a „templom ügyet”. Egy napon Egerből hazaérven — talán az e vidék durva rekatolizációjának fővárosában biztatták fel az „atyák”? — be akart menni a templomba. Elment az egyházfőhöz és kérte a kulcsot, aki elmondta, hogy elvitték a ládában a kegyesekkel együtt Rimaszombatba. A szangvinikus Gvadányi dühbe gurult, megkötöztette az egyházfit, a nyakába láncot vetett, azzal fojtogatta, fejét a falba verte úgy, hogy orrán-száján bugyogott a vér. Mérgét kitöltve, megparancsolta az egyik jobbágnak, hogy hozzon létrát — aki református volt természetesen — másszon fel és az ablakról szaggassa le a rostélyt. Ez megtörténvén, Gvadányi bemászott, így demonstrálván, hogy a templom az övé. A szuhogyiak ekkor a Szepessy család segítségét kérték, akik azon a címen, hogy ősük építtette a templomot, felszólították Gvadányit cselekedetének igazolására. A gróf a rá jellemző durva cinizmussal azt felelte, hogy a reformátusok már évek óta nem használták, ráadásul ők nyitották ki neki, ezért vette birtokba.

Kevéssel ezután, 1743-ban Palugyay Boldizsár lett Szuhogy zálogbirtokosa, aki szintén pápista volt. A Gvadányi által elkezdett utat következetesen folytatta. Ő már telepített a községbe katolikusokat, akik ennek folytán 1746-ban 135-en voltak, 19 görögkatolikus és 52 református mellett.⁴

Palugyay röviddel birtokba lépése után egyezséget kötött a reformátusokkal, hogy a harangokat használják közösen. Ezeknek ugyanis még birtokában és használatában voltak a reformátusok, lévén a harangláb a templomtól távolabb s a harangozást Gvadányi nem tiltotta el. Egy ideig valóban közösen használták a harangokat a reformátusok és a katolikusok. Időközben azonban Palugyay titokban leszereltette a harangokat, hogy Egerbe vesse felszentelni, ahogy akkor mondták, „keresztvíz alá”. A reformátusok felháborodva tiltakoztak, de engedni voltak kénytelenek a földesúrnak, aki megígérte, hogy ezután is közösen használják azokat. Egerből visszafelé, amikor a kocsis távol volt egy időre, Fóris Péter elemelte őket a szekérről — nem lehettek túlságosan súlyosak — s csak úgy adta vissza, hogy a földesúr újra megerősítette korábbi ígéretét. Temetésre

valóban meg is húzták a harangokat ezután is ingyen — 1784-ben így volt még — de haláleset hírüladására, halotti déli harangszóra már csak fizetés ellenében. S mivel Egerben felszentelték a harangokat, azok katolikus tulajdonba mentek át.

A templom elvételével a szuhogyi reformátusok elvesztették nyilvános vallásgyakorlatukat. Mint láttuk, ez mintegy ötéves folyamat volt. Gvadányi dühből, bosszúból cselekedett, Palugyay viszont már tudatos ellenreformációt folytatott. Az öt évtized távlatából emlékező szuhogyi reformátusok úgy tudják, hogy 1743 szeptemberében plébánost is hozatott, római katolikus források ezt 1748-ra teszik.⁵ Ez az utóbbi a valószínűbb, hiszen néhány évet igénybe vett a katolikusok telepítése. Ez számunkra azért fontos, mert ettől kezdve — a plébános bevezetésétől — beszélnek forrásaink arról, hogy Szuhogyra „prédikátorok nem járhattak, hanem plébános alá vettettek”. Ez a korabeli törvények szerint azt jelentette, hogy neki tartoztak stólat fizetni. Megemlékeztek arról is, hogy a plébánosok sosem zaklatták hitük miatt a reformátusokat, ami hihető abból is, hogy maguk is nehéz helyzetbe kerültek Palugyay távoztával, 1766-tól a hívek adományain kívül semmilyen jövedelmük nem volt, mert a parókiának nem volt kegyura.⁶ Az is kiderül, hogy református temetés volt Szuhogyon az elnyomatás idején is. Istentiszteleteket azonban nem tartottak a templom bezárása — 1737 — óta. Ezt a filiákban egyébként 1753-tól királyi rendelet is tiltotta.

A szuhogyi reformátusok azonban átjárhattak Rudabányára — s utalás is történik rá — át is jártak istentiszteletre. Templomépítési szándékukat részben azzal indokolták 1782-ben, „hogy másuvá járni Isteni szolgálatra kivált oly hegyes-völgyes nehéz menetelű helyről ne kényszerítesenek”. Amikor a Türelmi Rendelet 1781-ben lehetővé tette, az istentiszteletek megtartását azonnal elkezdték Szuhogyon is újra. Amikor ugyanis 1784-ben legalább az egyik elvett harang visszaszerzésén fáradoztak, így panaszkodtak: „Mert a régi mód szerint, mikor Tiszteletes prédikátor urunk hozzánk ki jön az Isteni szolgálatra, minden csütörtökön reggel és minden harmadik vasárnap reggel, csak úgy kénytelenítettünk öszve gyűlni, mint valamely tébolygó juhok, hogy semmi jelt nem addhatunk az öszvegyűlésre”.⁷ Jel nélkül ugyan, de mégis összegyűltek istentiszteletre.

Az egyházi élet tehát folyamatos volt, ezt látszik igazolni az 1759. évi egyházlátogatás is. Ekkorra az egyház ládáját a kegyse-

rekkel együtt visszahozták Rimaszombatból Rudabányára. Szuhogyi Rudabánya filiájaként hozzájárult a lelkész fizetéséhez, vagyis prédikátori munkájában ő is részesült.⁸

A Türelmi rendelet megismerése után a szuhogyi árva eklézsia azonnal szeretett volna a templom építésébe kezdeni. Támogatást reméltek a négy zálogbirtokostól (Márkusfalvy Máriássy Sándor, Okolicsányi László, Bártzy Farkas, Szalay Ferenc) s külön is említették Fáy Katalint, aki maga is építene templomot, „csak engedelem jöjjön”. Engedelem azonban nem jött, mert a templom építését a Rendelet legalább 100 protestáns család meglétéhez kötötte, Szuhogyon pedig 1782-ben „24 külön kenyeres gazda” volt csupán s összesen 178 lélek.⁹ 1784-ben újra reménységgel vetik fel az építés gondolatát, sőt az egyik harang visszaszerzésén is fáradoznak.¹⁰ Igaz, hogy kevesen vannak, mégis van lehetőség az építkezésre: „... mert a naturálék nálunk bőveket és a materiálék, kő igen sok van, fát pedig és sindelynek valót a tekintetes Földes Uraságok ingyen resolváltak...”. 1785-ben a király eltörölte a templomépítéshez szükséges 100 család megkövetelését, egy évvel később pedig torony emelését is engedélyezte. Ezzel a szuhogyiak is könnyebb helyzetbe kerültek. Így is csak 1789-ben kezdhettek munkához, amikor is kibocsátottak egy „segedelem kérő iratot”, melyben nagy munkájuk támogatásáért esedeztek.¹¹

Láttuk, hogy 1781 után az istentiszteleteiket újra Szuhogyon tartották a reformátusok. Vajon hol? Nem tudjuk pontosan. Más községek életéből tudjuk, hogy lehetett ilyen hely egy tágas méhes, csűr vagy kocsiszín. Az bizonyos azonban, bárhol is folytak ezek az alkalmak, hogy a szuhogyi reformátusok elégedetlenek voltak ezzel a helyzettel. Végül az ügy megoldódott, a templomépítés engedélyezésével, s 1796-ra Szuhogyon újra volt református Isten Háza. Az építkezés nagy terheket rótt a kis közösségre. Több száz forint kölcsönt kellett felvenniük s még 1804-ben is tartoztak száz forinttal.¹³

A szuhogyi kálvinista ősök megálltak a hitben az üldöztetés idején is, és amikor eljött a cselekvés ideje áldozathozataluk is megszületett. Legyen ez jó példa a kései utódok számára is.

A ref. templom felépítésének 200 éves évfordulóján, 1996. április 28-án az ünnepi istentiszteleten felolvasta ifj. Pásztor Gyula szuhogyi református lelkipásztor.

JEGYZETEK

1. Az eseményeket részletesen leírja két egykorú forrás és ezekkel egybehangzóan egy későbbi visszaemlékezés. Ragályi Zsigmond 1737. június 29-én, Szathmáry Király Ádám június 14-én kelt levelében számol be Vay Ábrahám főgondnoknak személyes tapasztalatairól.
Sárospatak, Levéltár A.V. 1267, A.V. 1263.
Árvay József lelkész 1782. febr. 18-án veti papírra több más adattal együtt a történeteket, pontosan az említett levelek tartalmával megegyezően — talán valamilyen írásos forrásra támaszkodva, de tapasztalatunk szerint a vallási sérelmek a szájhagyományban is megbízhatóan maradtak fenn — az időpont tekintetében egy esztendőt azonban téved. Az egykorú levelek alapján biztosan állíthatjuk, hogy nem 1738-ban, hanem 1737-ben, Pünkösöd második napján záratta be Gvadányi a templomot.
Sárospatak, Levéltár A.XVIII. 6506. Ha külön nem jelöljük, egyéb adatokat is innen vettünk át.
2. Soós Imre: Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése Bp. 168-169.
3. Sp. Levéltár A.VI. 1418, A.VI. 1419.
4. Soós Imre: Az egri egyházmegyei ... i.h.
5. Árvay Jegyzetei és Soós i.m.
Ebben az időben zajlott valószínűleg a harang-ügy is.
6. Soós Imre: Az egri egyházmegyei... i.h.
7. Sp. Levéltár A.XX. 7303.
8. Sp. Levéltár Kgg. II.5. 237.
9. Árvay József lelkész kimutatása 1782. febr. 18.
Sp. Levéltár A.XVIII. 6506.
10. Sp. Levéltár A.XX. 7303.
11. Sp. Levéltár D.CXXXII. 74248.
12. Soós Imre: Az egri egyházmegyei ... i.h.
13. Sp. Levéltár A.XXIX. 11091.

A

MARTINKÓ ANDRÁS
ÁLTALÁNOS ISKOLA
névadó ünnepsége

Szuhog, 1996. szeptember 20., 10.00 óra

- **K ö s z ö n t ő**
Ma, 1996. szeptember 20-án Martinkó András irodalomtörténész, nyelvész, egyetemi tanár, az irodalomtudományok doktora 84. születésnapjához közeledő napon, mély tisztelettel köszöntöm mindazokat, akik eljöttek hozzánk és együtt kívánnak velünk tiszteletet adni a tudós hazafi emlékének iskolánk névadó ünnepségén.
- **H i m n u s z**
- Nem tudhatom / Radnóti Miklós. Oláh Krisztina szavalata.
- Örömöda (könnyű átirat) / Beethoven. Szintetizátoron előadja Hermán Boglárka 4. osztályos tanuló.
- E tájról / Kalász László. Lukács Sándor 6. osztályos tanuló szavalata.
- **A v a t ó b e s z é d**
Dr. Szilágyi Péter *kandidátus*, Budapest.
- Anyám egy napja: részlet / Martinkó András. Felolvassa Varga Judit.
- Gárdonyi Zoltán népdalfeldolgozását szintetizátoron játssza Veres Richárd 6. osztályos tanuló.
- „Öseinket felhozád...” — vallomás a Himnuszról.
Dr. Cs. Varga István *kandidátus* előadása, Bp.
- Esti dal / Kodály Zoltán. Gépzene.
(Martinkó András legkedvesebb, legszívesebben hallgatott zeneműve.)

- Martinkó Eszter emlékezik édesatyjára.
- Nostalgia / Toussaint. Szintetizátoron játszik Hudák Bernadett 8. osztályos tanuló.
- Gregus József *rk. esperes* és Pásztor Gyula *ref. lelkipásztor* az Isten áldását kéri a szuhogyi Martinkó András Általános Iskolára és annak zászlájára.
- Talentumom megőriztem, gyarapítottam... Három neves szuhogyi. A könyvet bemutatja, átadja Laki Lukács László, *az edelényi Városi Könyvtár igazgatója*.
- Oláh József, *Szuhogy község polgármesterének* köszöntője.
- Z á r s z ó
Vargáné Beregszászi Irma, a *szuhogyi Martinkó András Általános Iskola igazgatója*.
- Befejezésül a Szuhogyi Női Kar két kórusművet és egy népdalt ad elő. Karvezető: Pásztor Gyula *református lelkész*.
- S z ó z a t

*

1996. szeptember 20., péntek 14.00 óra

Helyesírásversen

a környező iskolák nyolcadikos tanulói részvételével
(19 tanuló 9 iskolából)

Továbbképzés magyar szakos tanároknak.

Előadó: dr. Cs. Varga István

Téma: Radnóti „Nem tudhatom”...

Műelemzés és a Radnóti-kép új vonásainak összegzése.

*

H Á R O M S Z U H O G Y I Ö R Ö K H A G Y Ó

könyvbemutató és családi találkozó

1996. október 22-én, kedden 17.30 órai kezdettel

a Városi Könyvtár nagyolvasójában

(Edelény, István király útja 49.)

Program:

- Köszöntő
- *** Ünnepre jöttünk... / Hassler
Veni Creator... / Esterházy
Hozsanna Vegyeskar, vezényel Tóth László
- Teremtő idők. Dékány Imre verse, elmondja Barva László
- Talentumot kaptam. Dr. Korompay H. János, kutatóintézeti munkatársa MARTINKÓ ANDRÁSról.
- Répászki Zoltán, mezőkövesdi diáktárs emlékezése
- Martinkó Eszter emlékezik édesapjára
- *** Síró éji csend / Brahms
Hozsanna Vegyeskar
- Biciklin dalolom Kínában. Takács János verse, elmondja Viszóczki Mónika
- Szuhogytól Sydney-ig. 90 éve született Páter TAKÁCS JÁNOS.
Laki Lukács László előadása
- Testvérem Takács János. Dr. Takács Ferenc emlékezése
- *** Áldjátok Istenünket / Halmos
Hozsanna Vegyeskar
- Takács. Farkas András verse, elmondja Girhiny Szabolcs
- Egy tudós pap emlékezete. 85 éve született DR. TAKÁCS JÓZSEF.
Dr. Szecskó Károly előadása
- Kovács Antal rk. esperes-plébános, a tanítvány emlékezése
- Takács Márta emlékezik nagybátyjára
- Oláh József, Szuhogy község polgármesterének zárszava
- *** Hullik a fáról sárga levél / Purcell
Grande Tu sei...
Hozsanna Vegyeskar

A kiadó
az edelényi könyvbemutatón
60 sorszámozott, bővített
példányt készített.

Tartalom

Fájdalmak erős fiai : bevezető / M. Takács Lajos	I
Talentumot kaptam. Martinkó Andrásról / Korompay H. János	VI
MARTINKÓ ANDRÁS	7
Beszélgetés a 75 éves Martinkó Andrásval / Kápolnai Iván	9
Teremtő idők / Dékány Endre verse	18
Anyám egy napja / Martinkó András	19
TAKÁCS JÁNOS	43
P. Takács János, S.J. 1906-1983	45
Biciklin dalolom Kínában / Takács János verse	49
Részletek Takács János leveleiből	50
TAKÁCS JÓZSEF	65
Takács / Farkas András verse	67
Egy tudós pap emlékezete : Portrévázlat dr. Takács Józsefről / dr. Szecskó Károly	68
Ádventi komolyság / Takács József	75
Schütz Antal ravatalánál / Takács József	78
Ezüstmisére, 1971. / Takács József	81
FÜGGELÉK	87
Szuhogy múltjáról röviden / Varga Attila	88
„Szuhogyi jeremiád” / Dienes Dénes	91
A Martinkó András Általános Iskola névadó ünnepségének programja, Szuhogy	97
Három szuhogyi örökség : könyvbemutató és családi találkozó programja, Edelény	99

AZ EDELÉNYI VÁROSI KÖNYVTÁRBAN

készült kiadványok 1986 — 1996.

Edelényi füzetek sorozat

1. Edelény és környéke / összeáll., szerk. Slezsák Imre. - 1987. - 110 p.
2. „Kiöntött a Bódva vize messzire...” : Edelény környéki népdalok / Béres János ; ill. Mezey István. - 1988. - 190 p.
3. Edelény monográfia / Kis Benedek János. - 1990. - 16 p. / *Reprint 1930.*
4. Kemény úton : versek / Demjén István ; Feledy Gyula rajzaival ; előszó : Slezsák Imre. - 1992. - 72 p.
5. Kalász László : pályatársak Kalász Lászlóról : bibliográfia / szerk., összeáll. Kéthely Anna, Lukács László. - 1993. - 52 p. : ill.
6. Holdfényben : versek / Fecske Csaba ; ill. Sóvári Oszkár ; előszó Slezsák Imre. - 1992. - 80 p.
7. Edelény, a holtig hű szerető : Igaz história három énekben / írta Reviczky Gyula ; ill. Feszty Árpád ; utószó: Laki Lukács László. - 1993. 24 p. : ill. / *Reprint, [1893]*
8. Új Jeruzsálem felé / Gyülvéshi István ; szerk. Laki Lukács László. - 1993. - 24 p. : ill.
9. Dr. Gyárfás Ágnes : bibliográfia / összeáll. Eszenyi Miklós. - 1995. - 40 p.
10. A császtai Lónyayak : szemelvénygyűjtemény / összeáll. Laki Lukács László. - 1995. - 32 p. : ill.
11. Emlékképek : edelényiek a második világháborúról / összeáll. Hadobás Pál. - 1995. - 120 p.
12. Dr. Varga Gábor : bibliográfia / összeáll., előszó Laki Lukács László ; ill. Cs.Uhrin Tibor. - 1995. - 32 p. : ill.
13. Ragályi Tamás : Borsodnak híres követe / összeáll., szerk. Laki Lukács László. - 1995. - 68 p.

14. Fejezetek az edelényi iskolák történetéből / összeáll., szerk. Hadobás Pál. - 1996. - 118 p.
15. Talentumom megőriztem, gyarapítottam... Három neves szuhogyi / összeáll., szerk. Laki Lukács László. - 1996. - 92 p. : ill.

Sorozaton kívül

1. Eljegyzés : történeti dráma / György Horváth László ; utószó, szöveggyűjtés M.Takács Lajos. - 1993. - 72 p.
2. A lelkem otthon : versek / Pálczai János ; szerk. Lukács László ; bevez. M.Takács Lajos. - Edelény-Miskolc, 1993. - 68 p. : ill.
3. ... miként a csillagok... : Dr. Koncz Sándor emlékére / szerk. Dienes Dénes. - Alsóvadász : Ref. Egyházközség, 1993. - 78 p. : ill.
4. Önkéntesként a finn-orosz háborúban : Egy tábori lelkész visszaemlékezései / Bartha János. - Magánkiadás. - 1993. - 20 p.
5. Izsó Miklós Gimnázium 30 / összeáll. M.Takács Lajos. - IMG. - 1993 [1994]. - 124 p. : ill.
6. Fejezetek Ároktő történetéből / Dienes Dénes. - Ároktő : MDF., 1994. - 136 p. : ill.
7. „A sírás nélküli emberi életért” : Szabó Pál kisepikája / M.Takács Lajos tanulmánya. - Magánkiadás, - 1993-95. - 76 p. : ill.

MARTINKÓ ANDRÁS

Szuhogy, 1912. szeptember 22. — Bp., 1989. február 1.
nyelvész, irodalomtörténész.

A magyar irodalomtudomány kiváló művelője,
a Petőfi-kutatás doyenje.

Meghatározó tanulmányokat írt
a reformkor több nagy alkotójáról.

*

TAKÁCS JÁNOS

Szuhogy, 1906. január 11. — Sydney, 1983. január 28.
jezsuita szerzetes, római katolikus plébános,
kínai misszionárius lelkész

*

TAKÁCS JÓZSEF

Szuhogy, 1911. június 14. — Adács, 1982. január 17.
római katolikus esperes plébános,
címtetes sajszentpéteri prépost,
teológiai professzor, egyházi író.